

Мұхаммад-Султанның Жапония
мұсылмандарына сыйлығы
немесе

**МҰСЫЛМАН АДАМ ТӨРТ МАЗХАБТЫҢ
БІРЕУІН ҰСТАНУЫ МІНДЕТТІ МЕ?**

كتاب هدية السلطان إلى مسلمي بلاد اليابان، أو : هل المسلم ملزم باتباع
مذهب معين من المذاهب الأربعة ؟

<Қазақ тілі – Kazakh – >

Шейх Мухаммад-Султан әл-Мә'суми
әл-Худжәнди әл-Мәкки

شيخ أبو عبد الكريم محمد سلطان المعصومي الخجندى

www.al-hanifiya.kz
сайтының кітапханасынан

من موقع أبي حنيفة النعمان www.al-hanifiya.kz
مراجعة: فريق اللغة الكازاخية بموقع دار الإسلام

Мұхаммад-Султанның Жапония мұсылмандарына сыйлығы

немесе

МҰСЫЛМАН АДАМ ТӨРТ МАЗХАБТЫҢ БІРЕУІН ҰСТАНУЫ МІНДЕТТІ МЕ?

Авторы:

*Шейх Мұхаммад-Султан әл-Мә'суми
әл-Худжәнди ал-Мәкки*

Өндөу мен ескерту жасаған:

Шейх Сәлім ибн 'Ид ал-Хиләли

Мазмұны

- Алғы сөз
- Шейх Сәлим әл-Хиләлидің кіріспесі
- Автордың қысқаша өмірбаяны
- Шейх Мухаммад-Султанның кіріспесі
- Иман мен Исламның мәні
- Төрт мазхабтың біреуін ұстану мустахаб та емес, парыз да емес
- Исламның негізі – бұл Аллаhtың Кітaby мен Оның елшісінің (Аллаhtың оған салауаты мен сәлемі болсын) Сұннетіне сәйкес амал ету
  - Кейінгі үрпақ өкілдері барлық адамдарды мазхаб ұстануға мәжбур ету үшін Қасиетті мәтіндерді өзгертуі, әрі бүрмалады, ал кейіннен өздері бытырап бөлінді
  - Адам қайтыс болғаннан кейін қабірде қандай мазхабта немесе қандай тариқатта болғаны туралы сұралады ма?
    - Мазхабты ұстану міндетті деген тұжырым – саяси қитұрқы болып табылады
    - Әд-Дахләуидің «мазхаб – бұл бидғат» тұжырымы
    - Аллаh елшісінен (Аллаhtың оған салауаты мен сәлемі болсын) басқа біреудің жолын ұстанған әрбір адам білімнен жүрдай адасқан болып есептеледі
    - Ибн әл-Хумәмнің «белгілі бір мазхабты ұстану – міндетті емес» тұжырымы
      - Мазхабқа соқыр ілесудің себебінен түсініспеушілік пен келіспеушілік пайда болды
      - Имам Әбу Ханифаның (басқаларының да) мазхабы – бұл Құран мен Сұннетке сәйкес амал ету
      - Мұдjtәhид дұрыс айтуды да, қателесуі де мүмкін, ал пайғамбар (Аллаhtың оған салауаты мен сәлемі болсын) қателіктерден сақталған

- Ақиқат тек бір ғана адамның пікірімен шектелмейді, тек Аллах елшісінің (Аллаһтың оған салауаты мен сәлемі болсын) пікірі ақиқат болып табылады
  - Аса маңызды ескерту
  - Осы ұмметтің алғашқылары жетістікке жеткен нәрседе ғана кейінгілері жетістікке жетеді
  - Аллаһтың діні мен Оның занын өзгерту кейбір ғалымдар туралы Фәхруддин әр-Разидің әңгімесі
  - Имам әл-Ә'зам (ұлы имам) – бұл тек Аллах елшісі ғана (Аллаһтың оған салауаты мен сәлемі болсын)
  - Аллаh Тағала тұра жолмен журууді бүйірады
  - «Ашуға ұшырағандардың» ерекшелігі – олар ақиқатты тек өз ілімінің жақтастарынан ғана қабылдайды
  - Шынында, пайғамбар (Аллаһтың оған салауаты мен сәлемі болсын) адамдарды белгілі бір имамның мазхабын ұстануға міндеттеген жоқ
  - Мазхабтардың таралуының бірнеше себептері

Аса Қамқор, ерекше Мейірімді Аллаһтың атымен!

Алғы сөз

Оны дәріптең, әрі Одан жәрдем мен кешірім сұрап жалбарынатын Аллаһқа барлық мақтау мен мадақтар болсын. Жанымыздың жамандықтары мен жаман іс-амалдарымыздан Аллаһқа сиынып, Одан пана тілейміз. Кімде-кімді Аллаһ туралға бастаса, онда оны ешкім де адастыра алмайды. Ал кімде-кімді адастырса, онда оны туралға салар ешкім жоқ. Біз Аллаһтан өзге құлшылыққа лайық ешкім жоқ екеніне, Оның серігі жоқ, әрі Жалғыз екеніне қуәлік етеміз, сондай-ақ Мұхаммед Оның құлды әрі елшісі екеніне қуәлік етеміз.

Оナン КЕЙІН:

Исламдағы мазхаб¹ туралы білгісі келетін әрбір мұсылманға шейх Мұхаммад-Султан әл-Ма'сумидің бұл еңбегі өте пайдалы, әрі осы тақырыпқа байланысты дұрыс танымдық түсінік қалыптастыруға септігін тигізеді. Шейхтің позициясын дұрыс түсіну үшін кітапты өте мұқият оқып шығу қажет. Себебі, тақлид² жақтаушылары шейх Мә'сумиді «Исламдағы мазхабты жоққа шығарады деген пікірді ұстанады» деп адамдарды алдап адастырады. Шынтуайтына келгенде, Сұннет ұстанушылардың қатарындағы бізге дейінгі барлық имамдар секілді шейх Мә'суми де мазхабты жоққа шығармайды. Алайда, оған дейінгі имамдар да, шейх Мә'суми де шариғат әмірлеріне қарама-қарсы келетін баз біреудің пікіріне соқыр ілесуді тыйым салып, «мазхаб – Исламның негізі» деген сыңайлы жалған пікірлерді және барлық имамдарға қарамастан тек бір ғана имамның пікіріне сүйеніп, шектелуге тиісті деген көзқарастарды түбекейлі жоққа шығарады.

Осы туралы шейх Джәмәллюдин әл-Қасими керемет сөздер айтты: “Ақиқат тек бір ғана ғалымның сөзімен және белгілі бір мазхабтың жағдайымен шектелмейді. Аллах Тағала мұсылман ұмметіне көптеген ғалым-муджтаһидтер беру арқылы мейірім көрсетті”. Ол тағы былай деді: “Тақлид – бұл адамдардың арасында шашашаң таралып, оларды тез боліп жіберетін алапес ауру. Мұнымен қоса, бұл – әрекетсіздік пен

¹ **Мазхаб** – белгілі бір ғалымның діни-құқықтық мектебі. «Мазхаб» сөзі араб тілінің «зәһәбә» - жүру, бару, бағыттау сөзінен шыққан. Сондықтан белгілі бір адамның пікіріне сүйенген діндегі кез-келген бағыт «мазхаб» деп атала бастады. Әл-Фәйюми “Мисбәх әл-мунир” 1/211 кітабында былай деді: “Араб тіліндегі «пәленешенің мазхабымен жүру» дегеніміз оның жолымен, бағытымен жүру дегенді білдіреді, ал «дінде пәленешенің мазхабымен жүру» дегеніміз діни мәселелерде белгілі бір адамның пікіріне еру дегенді білдіреді”.

² **Тақлид** – белгілі бір ғалымға соқыр ілесу. Мұққаллид деп белгілі бір имамның пікірі Кұран мен Сұннетке қарама-қайшы келетінін біле тұра соқыр ілесетін адамды айтады. Барлық уақыттың имамдары тақлидті тыйым салып, Кұран мен Сұннетке қайшы белгілі бір имамның соңынан соқыр ілескен адамдардың іс-әрекеті дұрыс емес екендігін талай рет айтты. Имам әт-Тахауи айтады: “Тереңге бармайтын, әрі ақымақ адамнан басқа ешкім соқыр еліктемейді”. Қараңыз: “Расмұл-муфти” 1/32

Имам Ибн Хазм айтады: “Шынында, оған соқыр ілесетін ғалымдардың өздері соқыр ілесудің (тақлид) дұшпаны болған. Ғалымдар өздерінің жақтастарына өзінің пікіріне соқыр ілесуге тыйым салатын еді. Осы түргышда имам әш-Шәфи’и, Аллах оны Өз мейіріміне алсын, ең ынталы болды, себебі ол басқаларға қараганда өте жсі, әрі жүйелі түрде сенімді хабарларға және дәлелге сәйкес келетінін қабылдаудың міндетті екенін ескертеттін. Сонымен қатар, ол өзіне соқыр ілесетіндерге дұшпан болып, айналасындағыларды бұдан сақтандырыды. Аллах Тағала оған осы ісі үшін Өз мейірімін төксін, әрі оның сауабы өте көп қылсын, өйткені ол ұлы иғіліктің себепкері болды!” Қараңыз: “Усулюл-әхкәм” 6/118.

жалқаулыққа душар ететін жалпы сал (паралич), толықтай естен айыратын, тамырын көнгө жайған ауру". Қараңыз: "әл-Исти'нәс" 44.

Шейх әл-Мә'суми, Аллаһ оны Өз мейіріміне алсын, өзінің еңбегінде мазхабтың түпкі мағынасы мен танымал имамдардың пікірін дұрыс түсінуге шақырады. Ғалымдардың зор еңбегі сол, олар адамдарды соқыр ілесудің нысаны қылу үшін емес, керісінше адамдар Құран мен Сұннетпен өмір сұруі үшін оның дұрыс түсінігін жеткізеді.

Осы кітапта шейх әл-Мә'суми өзінің ұлы сөздерін айтқан болатын: "Фәқиһтердің сөздері мен олардың пайымдауларын қолдану – бұл тек су жоқ, кезде гана қолдануға болатын таяммум секілді. Егер белгілі бір мәселеде Құран, Сұннет және сахабалардың сөздері тұра бір магыналы мәтіндегі келсе, онда бұл мәтіндермен қолдану міндетті (үәджиб) болып табылады және белгілі бір ғалымның сөзіне бола олардан бас тартуға рұқсат етілмейді!"

Шейх әл-Мә'сумиден бұрын мұндағы сөздерді имам әш-Шәфи'и "әр-Рисалә" 599-600 кітабында айтқан болатын.

Имам әш-Шәтыби шындық айтты: "Егер шаригат үкімдерін тану барысында ғалымдарды құрал ретінде алудың орнына мақсат ретінде алсақ, онда біз адасамыз". Қараңыз: "әл-И'тисам" 2/872.

Шейхул-Ислам Ибн Тәймия былай дейді: "Әй адам баласы, пайғамбардан (Аллаһтың оған салауаты мен сәлемі болсын) келген ең болмаса бір нәрсені қабылдамаудан сақ бол, тағы да сақ бол! Оны өзіңің көңіл-қалауыңа еріп немесе белгілі бір мазхабты ұстанғаның себепті, не болмаса өзіңің шейхыңың немесе дүниядың арбауларға қызығушылығың себепті қабылдамаудан сақ бол! Шынында, Аллаһ Тағала ешкімді Өзіңің елисінен (Аллаһтың оған салауаты мен сәлемі болсы) басқа біреуге еруге міндеттеген жоқ. Пайғамбардан (Аллаһтың оған салауаты мен сәлемі болсын) келген нәрсенің барлығын қабылдау керек, тіпті егер құл бүткіл жаратылысқа қарсы келсе де. Ал егер осындағы жағдайда адам елишіге (Аллаһтың оған салауаты мен сәлемі болсын) еретін болса, онда Аллаһ Тағала құлдан кімге қарсы келгені туралы сұрамайды! Расында, кімде-кім басқа біреуге бағынап болса, онда пайғамбардың (Аллаһтың оған салауаты мен сәлемі болсын) бұйрықтарына сәйкес келген кезде гана бағынуы тиіс. Осыны біл, тыңда және осыған ер, әрі дінге жаңалық енгізбе!" Қараңыз: "Мәджму'ул-фәтәуә" 16/528.

Аллаһ Тағаладан осы кішкентай еңбекті әрбір ақиқатқа ұмтылған мұсылманға пайдалы етуін сұраймыз.

Құрметпен www.al-hanifiya.kz сайтының редакциясы

Шейх Сәлим әл-Хиләлидің³ кіріспесі

³ Сәлим ибн 'Ид әл-Хиләли хиджра жыл санауы бойынша 1377 жылы (1957 ж.) туылды. Шейх әл-Әлбәнидің ең танымал шәкірттерінің бірі. Ақида мен мәнһәдж тақырыптарындағы көптеген кітаптардың авторы, сондай-ақ

Оны дәріптең, әрі Одан жәрдем мен кешірім сұрап жалбарынатын Аллаһқа барлық мақтау мен мадақтар болсын. Жанымыздың жамандықтары мен жаман іс-амалдарымыздан Аллаһқа сиынып, Одан пана тілейміз. Кімде-кімді Аллаһ тұра жолға бастаса, онда оны ешкім де адастыра алмайды. Ал кімде-кімді адастырса, онда оны тұра жолға салар ешкім жоқ. Біз Аллаһтан өзге құлшылыққа лайық ешкім жоқ екеніне, Оның серігі жоқ, әрі Жалғыз екеніне қуәлік етеміз, сондай-ақ Мұхаммед Оның құлы әрі елшісі екеніне қуәлік етеміз.

«Әй мүміндер! Аллаһтан шынайы қорқумен қорқындар да, мұсылман болған қүйде ғана өліндер!» (әл-'Имран сүресі, 102 аят).

«Әй адам баласы! Сендерді бір кісіден (Адам атадан) жаратқан және одан оның жұбайын (Хая ананы) жаратып, ол екеуінен көптеген ер, әйелді таратқан Раббыларыңнан қорқындар! Сол арқылы өзара сұрасқан Аллаһтан және туыстардан (безуден) сақтанындар! Шекіз Аллах сендерді Бақылаушы» (ән-Ниса сүресі, 1 аят).

«Әй Мүміндер! Аллаһтан қорқындар да, дұрыс сөз сөйлеңдер! Аллах істерінді оңалтып, құнәларыңды кешіреді. Сондай-ақ кім Аллаһқа, Елшісіне бой ұсынса, әрине ол ұлы табысқа ие болады» (әл-Ахзаб сүресі, 70-71 аяттар).

Одан кейін:

Әртүрлі мазхабтың ізбасарларының арасындағы көптеген таластарға бірінен-бірін алаламай тұра қараған адам, міндетті түрде мұның барлығы – шынымен бүлік, әрі мұсылмандардың артқа қалуының басты себептерінің бірі екендігін түсінеді. Мазхабшылар соқыр еліктеуге сондай терең бойлады, тіпті басқа біреудің ақылымен ойланып-толғанатын дәрежеге жетті. Дей түрғанмен, мұсылмандардың алғашқы буын өкілдері мұнданай емес еді, әрі алдыңғы өткен имамдарымыз ешкімді белгілі бір адамның сөзіне фанатик болып, сөзсіз еруге мәжбүрлекен жоқ. Ал мазхабшылар болса, араларында туындаған келіспеушілікті құн өткен сайын үрлеп, одан әрі тұттатты, ал шайтан болса, олардың араларына іріткі салып, қатал құрес тутызды.

Осы аңы шындықты ертеде-ақ көптеген ғалымдар ұғынып, ғасырлар бойы біресе бір ғалым, біресе бірнеше ғалымдар мұнданай фанатизм мен мазхабтардың бөлінуіне және түрлі топтарға жіктелуіне қатты қарсы шықты. Бұл тақырыпқа байланысты көптеген керемет еңбектер бар, ал шейх әл-Мә'сумидің, Аллах оны Өз мейіріміне алсын, «Султанның Жапония мұсылмандарына сыйлығы» деген кітабы – мазхаб тақырыбында таптырмас ерекше құнды кітап. Бұл кітаптың көлемі кішкентай болғанына қарамастан, автор Құран, Сұннеттен дәлелдер және алғашқы мұсылмандардың ұлы имамдары мен әр ғасырдағы танымал ғалымдардың сөздерін өте кең көлемде келтірген. Сайып келгенде, аталмыш кітап мазхаб мәселесінің айналысында «оралып қалған» бүліктеге қарсы салмақты дәлелге айналды.

алдыңғы өткен имамдардың кітаптарындағы хадистер мен әсарлардың (сахабалар мен табигиндердің сөздері) сенімділігін тексерген мухаққиқ болып табылады. Қазіргі кездегі көптеген ғалымдар бұл кісіге рекомендация (тәзкия) жасаған, соның ішінде өзінің ұстазы – шейх әл-Әлбәни, сондай-ақ шейх Мұқбил, Бәкір Әбу Зайд және т.б. Қараңыз: “Тахриф ән-нусус” 93, “Тұхфәтул-муджиб” 160.

Бұл кітап бірнеше рет шығарылымды бастаң кешірген. Ол туралы шейх әл-Мә'сумидің өмір баяны туралы айтқан кезде тоқталып өтеміз. Өкінішке орай, автор хадистерді қайдан алғанын көрсетпей кеткен, соңдай-ақ кітаптың кейбір жерлері қосымша түсіндірмелерге мұқтаж болды. Міне, кітапты қолдануға, әрі түсінуге жеңіл болуы үшін мен келесідей міндеттерді атқардым:

1. Барлық аяттар мен хадистерге жалпыға ортақ нөмірлеумен сілтеме жасап, хадистердің сенімділік дәрежесін – сенімді, жақсы, әлсіз екендігін алдыңғы өткен үлкен ғалымдардың пайымдауларымен, әсіресе – біздің шейхымыз әл-Әлбәнидің сөздеріне салыстыра отырып, айқыннадым.
2. Автор қолданған цитаталарды (тақпак) түпдерекпен салыстырдым, ал егер келтірілген цитаталардың сөздерінде сәйкесіздік болса, мен шейхтің кітабындағыны емес, керісінше түпдеректегі сөзді жаздым.
3. Кітаптағы кейбір жерлер қосымша түсіндіруге мұқтаж болса, мен өзімнің сөздерім мен ескертпелерімді қостым (сілтемеде). Ал мәтінде кейбір созылыңқы жерлерді автордың көздеғен мақсаты мен кітаптың мән-мағынасын өзгертупестен, оқырмандарды жалықтыратын кейбір керексіз жерлерін қысқарту қажет деп үйіфардым.

Дұрыс айтқан жерлерім болса, онда «**табысты болуым, Аллаһқа ғана байланысты, Өған тәуекел еттім, әрі Өған бой ұсынамын**» (Нұд сүресі, 88 аят). Ал егер бір жерлерде қателессем, онда «**нәпсімді ақтамаймын. Расында нәпсі жамандыққа бұйырады**» (Юсуф сүресі, 53 аят).

Аллаһ Тағаладан бұл кітапты мұсылмандар үшін пайдалы болуын сұраймын. Ғалымдардың бірі айтқандай:

Бүгінде шешендер көп жаңарларда
Ел біткен сұлу сөзді санар арға.
Сұлу сөз бірақ әркез дұрыс емес
Екенінен
Дүйім жүрт хабардар ма?

Сөздің сұлу болғанымен
Маңызы жоқ
Болса егер **еши дәлелсіз**, аңызы көп.
Пайдасы жоқ **Білімсіз** дін ұстанып,
Қам – қарекет қылғанның, тамызып от.

Мүмкін емес білімсіз іс өнуі,
Исламға қайтадан күш енуі.
Білім – ол
Құран, Хадис, Сахаба мен

Ғалымдардың бұл дінді түсіні.

Шындық ізде!
Күғанды қойып елес,
Дәлел сұра, себебі Дін ойын емес.
Дінді түсін сахабалар түсінгендей
Дін деген менің, сенің ойың емес!!!

Аллаһ Тағаладан ізгі сәләфтардың жолындағы Құран мен Сұннетке мұсылмандарды қайтаруын, сондай-ақ дінімізді бөлшектеп, партиялар мен топтарға жіктелуге апарған әралуан бүрмалау мен бидғаттардан және адасушылық пен фанатизмнен тазалауды сұраймын.

Аллаһ Тағаладан осы кітаптың авторына, оны өндегенге және кітаптың жарыққа шығуына себепші болғандарға сансыз сауап жазсын деп сұраймын.

(Әбү Усама) Сәлим әл-Хиләли

Хиджра жыл санауы бойынша 1403 жыл.

Автордың қысқаша өмір баяны⁴

Оның заманы және қогамның жәй-күйи

Мазхабқа еру – жаңа құбылыс емес. Дегенмен, кейінгі кезеңдерде бұл жан түршігерлік кейіпке ие бола бастады. Мәселен, осы құбылыстың кесірінің бірі тақлид қылу – Құран мен Сұннеттегі дәлелдерсіз белгілі бір мазхабқа соқыр еліктеу. Тіпті соңына таман, жер бетінде тақлид өз тамырын жаймаған мекен қалмады. Әсіресе, бұл процесс ортаазиялық мемлекеттерде немесе ежелден бері «Өзеннің ар жағындағы жерлер» деп аталып кеткен аймақтар – Мәуренахда кең етек жайды. Дәл осы жерде мазхаб пен тақлид мәселесі өткір, әрі аса өзекті болды, ал мазхабқа еруден сәл бас тартылса, онда «тура жолдан» ауытқып, бас тартқанмен тең қарастырылды. Мысалы, тақлид жақтаушылары келесідей ұрандарды үнемі қайталайтын:

«Мұсылмандар – бұл Әбү Ханифа мазхабымен жүретін адамдар»;

⁴ Өмір баянның дерек көзі: «Хукму-Ллан әл-үәхид»; «Хаблю әш-шәр’ әл-мәтін» кітабындағы кіріспе; «Бид’а әт-та’ассуб әл-мәзхаби» 274 Мухаммад ‘Иид әл-‘Аббәси.

«Барлық мәликилер, шафиғилер, ханбалилер және хадис жақтаушылары қателескен, әрі олар анық адасуышылықта»;

«Шағиғилермен некелесуге тыйым салынған (харам), себебі олар кәпірлер, өйткені олар: «Мен мұмінмін, иншаллаh (әнә му'мин ин ша-Аллаh)» деген сөзді айтута рұқсат етеді»⁵;

«Әрбір мұсылман сопылық тариқаттардың піріне қол тапсыруы (ант беруі) қажет, ал оның ішінде ең жақсысы – нақшбанди тариқаты»;

«Әхлю-Сунна – бұл тек матуридилер мен аш'арилер, ал қалғандарының барлығы – бидғатшылар (мубтәди'үн)».

Міне, осындай сопылық-тақлидтік қоғамда шейх әл-Мә'суми өмірге келді.

Шейхтің дүниеге келуі мен шығу тегі

Оның толық аты-жөні - Әбу 'Абдул-Кәрим Мұхаммад-Султан ибн Мұхаммад-Урун ибн Мұхаммад-Мирсаид ибн Мұхаммад-Мә'сум. Өзінің аталарының бірі себепті әл-Мә'суми деп аталып кетті.

Хиджра жыл санауды бойынша 1297 жылы (1880 ж.) Ферғанаға жақын Ходжанд қаласында (қазіргі Тәжікстан) дүние келді. Соған байланысты әл-Худжәни деп аталды.

Мұхаммад-Султан сауатты, әл-ауқаты орташа отбасында тәрбиеленді және ең алғашқы білімді – оқу мен жазуды өзінің ата-анасынан үйренді.

⁵ Бұл «истиснә фил-имән» деп аталады. Бұл мәселеге байланысты үш көзкарас бар. Біріншісі: Мұсылман адамға: «Мен иман келтіргенмен, инша-Аллаh», - деп айтуга болмайды, себебі адам осылай айттар болса, демек ол өз иманына күмәнданып тұр деген сөз. Бұл пікірді мурджилер мен кулләбілер ұстанады. Екіншісі: Керісінше, мұсылман адамға: «Мен иман келтіргенмін, инша-Аллаh», - деп айтуга болады. Үшіншісі: Бір жағдайда бұл сөзді айтуга болады, ал басқа бір жағдайда олай айтуга болмайды. Мысалы, иман келтірген (му'мин) сөзінің астарында Аллаhқа иман келтірген мұсылман деген сөз болса, онда олай айтуга болмайды. Ал егер иманның толықтығы туралы айттар болсақ, онда «Мен иман келтіргенмін, инша-Аллаh», - деп айтуга болады, өйткені адам Аллаhtың алдындағы өзінің дәрежесін білмейді, себебі әрбір мұмін – ол мұсылман, ал әрбір мұсылман – ол мұмін деп айта алмаймыз! Сүннет ұстанушылардың көзқарасы дәл осы. ‘Алқамә былай деді: “Бір күні бір кісі Ибн Мәс’удтың көзініе: “Мен мұмінмін (иман келтірген)”, - деді. Соңда Ибн Мәс’уд әлгі кісіге былай деді: “Онда: «Мен Жәннатурттамын!», - деп айтсаңы!” Әбу ‘Убәйд “әл-Имән” 11, Ибн Әбу Шәйбә “әл-Имән” 47. Исады сенімді.

Сондай-ак Суфиян әс-Саури және Ибн әл-Мубәрак былай деп айтатыны жеткізіледі: “Үкім мен мұрагерлік мәселелерінде біз үшін адамдар мұмін (иман келтірген) болып табылады, алайда біз Аллаh Тағаланың алдында олардың жағдайын қандай екенин, әрі олар қандай дінде өлтінін білмейміз!” Қараңыз: “Шәрх уәл-ибәнә” 1/153.

Осы мәселеде «инша-Аллаh» сөзі адам өзінің иманына күмәнданды деп есептейтіндерге келер болсақ, онда олардың пікірі қате болып табылады, себебі бұл – жалпы ережеден тыс шығарумен бірге жүретін сенімділік. Бұған шаригатта көптеген дәлелдер бар. Мәселен, Аллаh Тағала Құранда былай дейді: «**Әл-Харам мешітіне Аллаhtың қалауымен кіресіндер**». Сондай-ак, пайғамбарымыз, (Аллаhtың оған салауаты мен сәлемі болсын) былай дейді: «**Сендердің араптарыңда ең тақуамын деп үміттенемін**» немесе қабірдің қасынан өтіп бара жатып былай дейді: «**Аллаh қаласа (инша-Аллаh), біз сендерге қосыламыз**». Пайғамбар (Аллаhtың оған салауаты мен сәлемі болсын) мұсылмандардың ішінде ең тақуа екенине немесе қайтыс болатынына күмәнданды ма?

Осылайша, егер толық иманның мағынасы қатысты айтылмаса, онда «Мен мұмінмін, инша-Аллаh» деп айтудың еш айыбы жок.

Оның білімі, білім алу мақсатында сапары мен үстаздарды іздеуі

Мұхаммад-Султан жастайынан парсы тілінде жазылған діни кітаптарды оқып үйрене бастады. Одан кейін ол араб тілін үйренуге кірісіп, түрлі сарф, нәху, бәләға (араб тілінің грамматикасы мен шешендік өнері) кітаптарын оқыды. Одан соң, логиканы оқып, тіпті философияны да үйренді. Ол ең алғаш ақида кітаптарынан «'Ақида Нәсафия», «Адудадия», «Тахауия», «Джәухара әт-тәухид», «Санусия» және т.б. оқыды. Дәл осы кезден бастап әл-Мә'сумидің ғылымды үйренуге деген қабілеті байқалды. Ол ілгері өткен ғалымдардың кітаптарын окуға кірісті. Әл-Мә'суми пайғамбар (Аллаһтың оған салауаты мен сәлемі болсын) мен сәләфтардан жеткен шынайы Ислам мен өзінің жергілікті тұрган жерінде таралған «Исламның» арасында үлкен айырмашылықтар бар екенін бірте-бірте түсіне бастады. Осылайша, ол 23 жасында ең алғаш рет жұрт алдында жерлестерінің ұстанған дінінің барлық үкімдері тақлидқа негізделгенін айтЫП, тақлидтің үлкен қателіктері мен бұзықшылығын айыптады. Өкінішке орай, жергілікті «шейхтер» мен «молдалар» өздерінің ата-баба дәстүрін сақтаймыз деген желеумен оны балағаттап, қыр ізіне түсіп алды.

Барлығына жалғыз қарсы тұра отырып, ол өзінің туған жерін тастанап, Мекке қаласына кетуді үйірдеді. Сөйтіп, әл-Мә'суми хиджра жыл санауы бойынша 1323 жылы (1905 ж.) үйінен шығып, алыс сапарға шықты.

Оның сапары Бұхара қаласынан басталды. Мухаммад-Султан сол жерде поезга отырып, Красин-Абадқа жетті. Ал ол жерден кемеге отырып, Бакуға келді. Одан соң, Тифлиске, одан әрі Новосібірге. Ялта, Севостополь мен Одессаны жолда қалдырып, теңіз арқылы Стамбулға келді. Ол уақытта Стамбул Осман империясының астанасы болатын. Әл-Мә'суми сол жердегі «Йолдыз» мешітіне барған соң, 'Абдул-Хамид сұлтанның қабылдауына шақырылды. Алайда, Стамбулдағы жағдай Мухаммад-Султанды қатты таң қалдырды.

Әл-Мә'суми Стамбулдан кейін Измир, одан соң Александрия және басқа мысырлық қалалардан өтіп, Меккеге жол тартты. Хиджра жыл санауы бойынша 1323 жылдың (1906 ж.) қажылықтың басталу уақытында Меккеге келді. Қажылық жасап жүрген кезінде бірнеше меккелік ғалымдармен кездесті. Сол уақытта ол шейх Шу'айб әл-Мәғрибиге әл-Бухари мен Мұслимнің «Сахихтарын», имам Мәліктің «Мууаттасын» оқып, одан иснад⁶ пен иджаза⁷ алды. Сонымен қатар, әл-Мә'суми шейх Салих Кәмәл әл-Хәнәфиден (ханафи мазхабының ғалымы), Мұхаммад-Сайд Бәбсыл әш-Шәфи'иден (шафии мазхабының ғалымы) және тағы басқа ғалымдардан сабак алды. Сондай-ақ, оның үстаздарының бірі шейх Мұхаммад-Мурад Рамзи әл-Казани...

Әділеттілік үшін осы жерде әл-Мә'сумидің өмір баянындағы мынадай оқиғаны айта кеткен жөн болар. Оның кейбір ұстаздары сопылар болған. Меккеде болған алғашқы жылдары сопылар оған белгілі бір ықпал жасады. Шейх Мухаммад-Султан олармен достық қатынаста болып, тіпті нақшбанди тариқатының пірі Мухаммад-

⁶ «Иснәд» сөзінің тілдік мағынасы – тірек дегенді білдіреді. «Санәд» хадистің тірегі болып табылғандықтан осылай аталады. Терміндік мағынасы: хадис жеткізушілерінің тізбегі.

⁷ Идкәза – шейхтің өз шәқіртіне хадиске немесе бүтін бір хадис жинағын жеткізуге рұқсат беруі.

Мә'сум әл-Муджәддиқе қол тапсырды (ант берді). Әлгі пір оған көптеген сопылық салттарды үйретіп, үнемі «Аллаһ» деп қайталауды бұйырды. Ал зікір салған кезде өзінің пірін көз алдына елестетуге кеңес берді. Кейін «ұстаз» әл-Мә'сумидің өзіне жеке мұридтер жинауға рұқсат еткен кезде, ол бұдан бас тартып, сопылармен қарым-қатынасын толықтай үзді.

Сол уақыттан бастап әл-Мә'суми Құран тәпсірі мен хадис жинақтарын оқуға тереңдей бастады. Ол уақыттары әл-Харам мешітінде намаз оқу үшін төрт мазхабтың имамдарына арналған бірнеше орын (мәқам) болатын. Кейбір мұсылмандар парыз намазын оқу үшін орындарынан тұрып жатса, басқалары өзінің имамын күтіп, өз жұмыстарымен айналыса беретініне ол талай рет өз көзімен көріп, қуә болды. Сопылармен болған жайт, ал мына жерде төрт мәқамның жағдайы әл-Мә'сумиге тек мұсылмандар барған сайын топтар мен ағымдарға бөлініп бара жатқанын тереңірек түсінуге себепші болды – нәтижесінде шейх бұған қарсы бірнеше кітап пен еңбек жазды.

Меккеде өткен үш жылдан соң әл-Мә'суми Мединаға сапарға шықты. Сол жақта оқуын әрі қарай жалғастырып, түрлі хадис жинақтарынан «иджаза» алды, шейх әл-Кудумиден ханбали мазхабын үйренді.

Әл-Мә'сумидің білім іздену үшін барған келесі жері Шам – Иордания мен Сирия аймағы еді. Дамаск қаласында ол шейх-мухаддис Бәдруддин әл-Мә'марда оқып, басқа да ғалымдардан сабак, әрі «иджаза» алды. Дамаскте Мухаммад-Султан сопылармен Меккедегідей емес, керінше өте қатал сөйлесті. Бұл жерде ол сопылықты, әсіресе «мәуләүилік» тариқатты қатты сынға алды. Сопылар жасайтын әртүрлі салттары мен билерін, шыр айналып, зікір салу және барабан соғып, ән салу сықылды көптеген бидғаттарына қарсы шықты. «Рифә’и» тариқаты мен олардың «шайтани» Аллаһтың еске алулары және олардың түрлі қимыл-әрекеттерін әшкереледі. Дамасктен соң әл-Мә'суми Бейрутқа сапар шеғіп, онда жергілікті шейхтермен кездесті. Одан кейін Иерусалимдегі әл-Ақса мешітіне барып, бірнеше күн сол жақта болды.

Шамдағы сапарын аяқтап, ол Мысырға қарай баруға шешім қабылдады. Каир қаласында ол «әл-Мәнәр» атты тафсирдің авторы шейх Мухаммад-Рашид Рида мен онымен аттас журнал шығарушы кісімен танысты. Осы журналда әл-Мә'сумидің авторлығымен бірнеше мақала жарық көрді. Ол өзінің қаражатына журналдың бұрынғы номерлерін, шейх Мухаммад Абдоның барлық кітаптарын, Ибн Тәймия мен Ибн әл-Қайимнің бүкіл еңбектерін сатып алды. Оның замандастарының айтуы бойынша, әл-Мә'сумидің кітаптарының саны мындан астам том болған. Дәл осы жерде – Мысырда шейх Мухаммад-Султан өз еліне – Ходжәндқа қайтуды үйірді.

Шейхтің елге қайту сапары да өте ұзақ болды. Мысырдан Стамбулға, одан соң Одессаға, одан әрі поезден Харьков, Мәскеу, Пенза, Самара, Орынбордан Ташкентке, сол жерден ата-анасы мен туысқандары күтіп отырған үйіне бет алды. Ұзақ сапарда болған кезінде жинаған кітаптарының барлығын мұқият оқып, зерттеуге уақыт табыла қалды. Әсіресе оны Ибн Тәймия, Ибн әл-Қайим мен Ибн 'Абдул-Бәррдің еңбектері қызықтырды. Шейхтің өміріндегі жаңа кезең – әрбір шарифи мәселелерді

анализдеу, әрбір автордың көлтірген дәлелін зерттеу, пікірлерді салыстыру басталды. Мұфтийдің шарифи сот кім болады деген сұрағы туындаған шақта, шейхтің білімінің кеңдігі мен түрлі сұрақтардың дұрыс жауабын айтудына байланысты әл-Мә'суми сол қызметке тағайындалуы да бекер емес. Эр уақыттың ғалымдарының пікірін салыстыра отыра, шейх Исламдағы тап-таза тұра жол сәләфтардың – сахабалар, табииндер мен олардың ізінен тұра ілескен ізгі ата-бабалардың жолы деген пікірдің дұрыстығына одан сайын нығая түседі. Осыдан кейін шейх таза Сұннет пен сәләфтар дінді қалай түсінсе, дәл солай түсінуге оралудың қажеттілігін адамдарға түсіндіре бастады. Сонымен бірге, ол бұрынғы және қазіргі кездегі мұққаллидтердің адасуын айыптаң масқаралады. Шейхтің дағуаты бірте-бірте қарапайым адамдардың арасында тарай бастады да, ортаазиялық аймақта Таухид пен Сұннетке қайта оралу басталып кетті. Сол уақыттары, адамдар құлшылықты Бір ғана Аллаһқа арнаудың орнына, «қасиетті әулиесымақтардың» қабірлері мен кесенелерінің⁸ басына түнеп, оларға дұға қылатын – міне, бұл құбылыс та жайлап-жайлап жойыла бастады.

Қыншилық пен одан аман-есен құтылыу

Шейх әл-Мә'сумидің дағуаты таралып, ал шейхтің өзі адамдар арасында құрметке ие болып, мойындала бастаған шақта, 1917 жылы большевиктердің революциясы болды. Көптеген адамдар большевиктердің тәуелсіздік, теңдік пен әділеттілік орнайтынына уәделерін естіп, оларға көмек беруге асықты. Бірақ, большевиктердің дінге көзқарасы бәрімізге белгілі, міне осылайша олар мұсылмандарды, әсіресе Ислам ғалымдарын құғынға ұшыратты. Көптеген ғұламалар сол кезеңде-ақ атылды, одан да көбісі – Сібірге айдалып, кейін қайта оралмады! Ал әл-Мә'сумиге келер болсақ, ол екі рет тұтқындалды: бірінші 1342 жылы (1924 ж.), екінші рет 1344 жылы (1926 ж.). Дей тұрғанмен, Аллаһтың қалауымен, екеуінде де құтылып кетті, әрине бұдан соң тұған жері Ходжәндтан кетуге тұра келді. Большевиктер оның қыр ізінен қалмай, барлық мал-мұлкін тартып алды, тонады. Тіпті үшінші рет тұтқынға түсіріп, ату жазасына кескен де еді. Дегенмен олардың өлтіреміз деген ниеттері жүзеге аспады. Аллаһ Тағаланың мейірімімен, ол түрмеден қашып шығып, ізіне түскен құғыншылардың құтылды, сөйтіп Қытайға да жетті. Бұл 1928 жыл болатын, Қытайда бірнеше жыл өмір сүрген соң, ол жерді де тастап шықты.

Хиджра жыл санауы бойынша 1353 жылы (1934 ж.) шейх Меккеде қалу мақсатымен қажылыққа аттанды. Бұл жерде оны қуана қарсы алып, танымал «Дар әл-хадис» институтына оқытушы етіп тағайындалды. Соған қоса, жыл сайынғы қажылық уақытында шейх әл-Харам мешітінде Орта Азия мен Түркиядан келген қажыларға арнап түрік тілінде сабак берді.

⁸ Кесене (мәшхад) – белгілі бір ұлықталатын адамның кабірінің үстіне салынатын құрылыш (мавзолей). Исламда кесене салу рұқсат етілмеген. Пайғамбар (Аллаһтың оған салауаты мен сәлемі болсын) мен сахабаларынан келген хадистер негізінде кесімді түрде қабірдің үстіне кесене салу тыбым салынған. Мысалы, ‘Али ибн Әбу Талиб Әбу әл-Хайәджұға былай дейді: «Кезінде пайғамбар (Аллаһтың оған салауаты мен сәлемі болсын) мені жіберген тапсырмага сені де жіберейін бе? Ол маган былай деді: «Бірде-бір құратылмаган нұтқалдырыма және жермен жекесен етпейінше бірде-бір көтерілген қабір қалдырыма!» Мұслим 968, 969.

Имам ән-Нәүәүи осы хадиске жазған түсінкітемесінде былай дейді: “Сұннетке сәйкес қабір биік болмауы қажет және түйенің өркешіне үқсамауы тиіс, қабірді бір сүйемге (шынтақ) көтерсе болады”.

Шейх әл-Мә'сумидің кітаптарының көбісі Меккеде өмір сүрген соңғы жылдары жазылған. Тұрлі тақырыптарға арналған 24 еңбегі данққа ие болды. Соның бірі – «Султанның Жапония мұсылмандарына сыйлығы» атты кітабы. 1949 жылы шейх Мухаммад-Султан әл-Мә'сумидің Меккедегі үйіне, кейіннен «20-шы ғасырдың ұлы ғалымы» деп аталатын шейх Мухаммад Насыруддин әл-Әлбәни (Аллаһ оны Өз мейіріміне алсын) келді. Ұстазға шынайы құрмет ретінде шейх әл-Әлбәни Меккеге келген сәтінде-ақ алғашқылардың қатарында шейх Мухаммад-Султанның үйіне барып, оның насиҳатын өте мұқият тыңдады. Кездесудің соңында шейх әл-Мә'суми оған «Султанның Жапония мұсылмандарына сыйлығы» атты кітапты сыйға тартты. Бұл – аталмыш кітаптың ең бірінші тиражы еді. Бұл – сол уақытта аз мөлшерде ғана жарыққа шыққан кітап.

Шейх Мухаммад-Султан әл-Мә'суми Меккеде 80 жасында 1380 жылы (1960 ж.) дүниеден озды, Аллаһ Тағала оны Жәннат бақтарына орналастырысЫН. Сахих хадистердің бірінде былай делінген: «*Адам қайтыс болғаннан соң, оның үш амалынан басқа амалдарының барлығы тоқтайды: үздіксіз келіп тұратын садақа; адамдарға пайды әкелетін білім; Аллаһ Тағалага ата-анасы үшін дұза қылатын ізгі үрнақ*». Мұслим 3/1255.

Шейх өзі қайтыс болса да, оның білімі мен еңбектері тірі, әрі мұсылмандарға пайдасын әкеліп жатыр. Бұған дәлел ретінде осы кітап – «Султанның Жапония мұсылмандарына сыйлығын» айтуда болады. Кезінде шейх әл-Әлбәніге берілген нұсқа 1970 жылға дейін кітапханада сақталып, одан кейін ғана басылымға шықты. Сол уақыттары шейх әл-Әлбәни Құран мен Сұннетті ізгі ата-бабалардың (сәләф) тұсінігімен тұсінуге шақырумен танымал болған кезі еді. Алғаш Сириядан бастап, кейін басқа да аймақтарда Аллаһтың көмегімен сәләфи дағуаты тарала бастады. Бұл факт мазхабшылар мен тариқатшыларды үнсіз қалдырмады. Олар бірігіп сәләфи дағуатына шабуыл жасады, әсіресе шейх әл-Әлбәни мұның зардабын көп көрді. Тіпті, қазіргі құнғе дейін олар өздерінің кітаптары мен лекцияларында таза таухид пен Сұннетке, иджтиһад⁹ ашықтығына қайта оралуды айыптайды, әрі ақида мен шарифатта¹⁰ белгілі бір мазхабқа еру арқылы фанат болып, соқыр сенуге шақырады. Осындағы жағдайда шейх әл-Әлбәнидің кейбір шекірттері, оның ішінде Мухаммад 'Ид әл-'Аббәси де «Султанның Жапония мұсылмандарына сыйлығы» атты кітапты қайта бастырып шығаруды қолға алған болатын. Мухаммад 'Ид әл-'Аббәси кітаптың мақсаты мен мазмұнын көрсету үшін кітаптың атауына «Мұсылман адам төрт мазхабтың біреуін ұстану міндетті ме?» деген сөзді қосуды ұсынды.

⁹ Иджтиһәд – Құран мен Сұннетте тікелей нұсқау болмаған діни-құқықтық мәселелерді өздігінен шешуге қақысы бар ғалымның жоғары деңгейі. Араб тілін жетік менгерген, Құранды жатқа білетін, әрі оның тафсирін білетін және Сұннет пен оның тұсіндірмесін білетін, сондай-ақ тағы да көптеген талаптарға сәйкес келетін тұлғалар ғана иджтиһәд қыла алады.

¹⁰ Осындағы адамдардың бірі қазіргі таңдағы сопы, әрі Сириядагы «ихуән әл-муслимин» ағымының лидері сириялық доктор Рамадан Бұты. Ол шейх әл-Мә'сумиді әшкөрелегісі келгені анық байқалатын «Мазхабсыздық – бидғаттың ең жаман түрі» деп аталатын кітап жазған. Ол кітаптың іші шейх әл-Мә'суми мен шейх әл-Әлбәніге жала жабу мен жалған айыптауларға толы. Бұл кітап орыс тіліне аударылып, ТМД елдерінде тарап жүр. Алайда, аталмыш кітаптың ішінде Құран мен Сұннеттен немесе алдыңғы өткен ата-бабаларымыздың сөзінен «Ислам үмметіндегі бір ғана ғалымның артынан еріп, соның ғана пікірін ұстануға міндетті, әсіресе ол анық Құран, Сұннетке қарама-қайшы келген кезде» деген сыңайлыш бірде-бір дәлел жоқ!

Осыдан кейін кітап тағы да 1978-ші және 1981-ші жылдары екі рет қайта басылып шықты. Кітаптың барлық данасы сатылып кеткен соң, 2001 жылы «Дар Ибн әл-Қайим» баспа үйі осы кітаптың бесінші басылымын шығарды.

Шейх Мухаммад-Султанның кіріспесі

Aса Камқор, ерекше Мейірімді Аллаһтың атымен

Ислам мен иманға қарай жол көрсеткен Аллаһқа мадақ. Ол бізге Өзінің Кітабы – Құранның мағынасы мен Өз елшісі – адамзат пен жындардың мырзасының, Аллаһтың оған салауаты мен сәлемі болсын, хадистерін түсінуге жәрдем берді. Кемелдік пен толықтыққа ұмтылған ізгі сахабалар мен олардың ізінен ергендердің жолымен Жүргізген Аллаһқа бүкіл мадақ тән.

Одан кейін:

Бүкіл әлемнің Раббысина мұқтаж, ‘Абдул-Кәрим мен Абдур-Рахманның әкесі Мухаммад-Султан ибн Әбу Абдуллаһ Мухаммад-Урун әл-Мә’суми әл-Худжәнди әл-Мәкки, Аллаһ Тағала оны Құранмен сәйкес амалдарға, әрі пайғамбардың (Аллаһтың оған салауаты мен сәлемі болсын) Сұннетіне еруші етіп, оған бақытты өлімді әкелсін, айтады!

Маған Қыыр Шығыста орналасқан Жапония еліндегі Токио мен Осака қалаларынан сұрақ келіп жетті.

Олардың сұрақтарының мәні былай:

«Исламның шынайы мәні қандай? Исламдағы мазхаб (мектеп, жол) деген не? Исламға келген адам төрт мазхабтың біреуін яғни мәлики, ханафи, шафии, ханбалидің ұстану міндетті ме әлде міндетті емес пе?»

Бізде осыған байланысты үлкен талас пен қатты дау болды. Бірнеше жапондық азаматтар жақсылап ойланғаннан соң, Ислам қабылдап, лайықты сенімді тапқысы келді. Бұл туралы олар Токиодағы мұсылман қауымына мәлімдеді. Оларға жауап ретінде Үндістанның бір топ мұсылман: «имам Әбу Ханифаның мазхабын ұстануға міндетті, себебі Әбу Ханифа – «ұмметтің жарық сәулесі», - деп мәлімдеді¹¹. Алайда

¹¹ Белгілі бір мазхабқа соқыр еліктеу кейбір фанатиктерді өзінің мазхабының пікірін бекіту үшін хадис ойлап шығаруға әкеліп соқтырды. Шейх Сәлим әл-Хиләли былай дейді: «Өтірік және ойдан шығарылған хадистердің шығуының себептерінің бірі – мазхаб мәселесіндегі фанатизм. Мысалы, кейбір адамдар хадис деп ойлайтын мына сөз: «Әбу Ханифа – менің ұмметтің жарық сәулесі», - өтірік болып табылады, пайғамбарымыз (Аллаһтың оған салауаты мен сәлемі болсын) ондай сөзді айтпаған. Мұнымен коса, бұл сөз Құранның анық мәтініне қайшы келеді: «Әй Пайғамбар! Сөз жоқ, сен бір қуә, әрі қуантушы, ескертші етіп жібердік. Аллах жаққа, Оның нұсқауымен шақыруышы бір жарық сәуле түрінде жібердік» (әл-Ахзаб суресі, 45-46 аяттар). Аталмыш сөз келесі дереккөздерде келтіріледі: «Лисан әл-мизан» 5/7; «Тарих Бәғдад» 5/309 және басқаларында. «Тарих Бәғдад» кітабының авторы әл-Хакимнің: «Осы «хадисті» ойлап шығарған адам - Мухаммад ибн Са'ид әл-Бәураки болып табылады», - деген сөзін келтіреді».

Индонезиядан шыққан бір топ мұсылман «керісінше, шафиғи мазхабын ұстану керек», - деп мәлімдеді. Дәл осы жерде мұсылмандар арасында талас басталып кетті.

Мұндай сөздерді естіген жапондықтар қатты таң қалып, Исламды қабылдауға күмәндانا бастады. Міне осылайша, мазхаб мәселесі жапондықтардың Ислам қабылдауына кедергі болды.

Құрметті ұстаз! Сіздің сауаттылығыңызды бәріміз білеміз және Аллаhtың қомегімен, сіздің жауабыңыз аталмыш дерптің дауасы мен дәрісі болады деп үміт етеміз. Біздің жүректерімізге сенімділік орнап, жаңдарымыз қайта оянып, әрі дерптен айғу үшін айдын теңіз білімінің арқылы біздің көзіміздің ақиқатқа қарай ашуыңызды өтінеміз. Аллаh Тағала сізге сансыз сауап жазсын! Сондай-ақ бізден – Ресейден көшкен бір топ азаматтардың атынан алғысымызды қабыл алыңыз.

Сізге және барлық тура жолда жүргендерге сәлем болсын!»

*Токиода хиджра жыл санауы бойынша 1357 жылдың мухаррам айында жазылды
(1938ж.).*

Мұхаммад Абдул-Хай Кур Балыглы және Мұхсин Жабықұлы.

Иман мен исламның мәні

Оларға мен – әл-Мә’суми Аллаh Тағаланың үйреткенімен жауап беремін.

Аллаh Тағаланың бергенінен басқа менде күш те, қуат та жоқ екеніне қуәлік беремін! Раббым жәрдем бермесе, мен ешқашан табысқа жетпеймін, себебі Ол – ізгі істерде Көмектесуші.

Көптеген мұсылмандар, оның ішінде қарапайым адамдар да, ғалымдар да¹² бар, имамдарға - Әбу Ханифа¹³, Мәлік¹⁴, әш-Шәфи'и¹⁵, Ахмад¹⁶, Аллаh оларға разы болсын, қатысты мазхабтардың біреуін ұстану міндетті деп айтатынын біліндер.

¹² Бұл жерде ғалымдар деп атаптандарды айтып тұр, себебі соқыр еліктеуші (муқаллид) адам ғалым деп саналмайды. Имам әш-Шәтиби (х.ж. 790 ж. қайтыс болды) былай дейді: “Муқаллид – ғалым (‘алим) болмайды!” Карапыз: “әл-Мууәфәқат” 4/294.

Хафиз әс-Суоты (х.ж. 911 ж. қайтыс болды) былай дейді: “Муқаллид – ғалым деп атаптайды!” Карапыз: “Шәрх Сунән Ибн Мәджәһ” 1/70.

Имам әш-Шәүкәни (х.ж. 1250 ж. қайтыс болды) былай дейді: “Шынында, соқыр еліктеу (тақлид) – бұл нағандық болып табылады, білім емес!” Карапыз: “Иршәд әл-Фұхул” 267.

¹³ Ән-Ну’мән ибн Сәбит ибн әл-Мәрзубән әл-Куфи, Әбу Ханифа деген атпен танымал. Х.ж. 80 жылы дүниe келіп, х.ж. 150 жылы дүниеден озды. Соңғы табигиндер өкілі болып табылады. Ол дінде имам, әрі әhlio-Сунна уәл-джәмә’аның ұлы ғалымы болған. Әбу Ханифа ислам ғылымдарын жақсы білген, оның ішінде әсіресе хадистану мен ақидадан. Дей тұрғанмен, ол жүртшылыққа фикір білімінің маманы ретінде танымал болды, соған байланысты көптеген мұсылман ғалымдары, замандасы болсын, кейіннен келгендері болсын, «фикітің имамы» деп атап, оны құрметтеді. Міне, Әбу Ханифа туралы кейбір ғалымдардың сөзі:

Яхя ибн Мә’ин айтады: “Әбу Ханифа беделді хадис жестікізуши еди”.

Сондай-ақ, ол тағы былай деді: “Біз Әбу Ханифаны тіпті өтірікші деп сезіктенуге болмайтын ізгі адамдардың қатарынан деп есептейміз. Басшылардың бірі - Ибн Хубәйра өзінің қаласында Әбу Ханифаны сол

былып жұмыс істеге мәжбүрлелітін, ал ол бас тартатын. Осыған байланысты басшы оны қамшымен жазалады, бірақ Әбу Ханифа оған шыдады”.

‘Абдуллаһ ибн әл-Мубәрак айтады: “Өз өмірімде адамдардың ішинде ең тақуа, адамдардың ішиндегі ең ізгі, дін мәселесінде ең білімді және ең сауатты адамды кездестірдім. Ең тақуа – бұл ‘Абдул-Азиз ибн Руад; ең ізгі – бұл әл-Фудайл ибн ‘Йәәд; ең білімдісі – бұл Суфян ас-Саури; ал дінде ең сауаттысы – бұл Әбу Ханифа!” Одан кейін былай деді: “Мен фиқітта оған тәң келетін адамды білмеймін!”

Ұлы имамдардың бір-бірі туралы айтқан сөздері ерекше құнды. Осындағы сөздер арқылы үлкен ғалымдар арасында аса ізеттілік пен сыйластық, тіпті олардың көбісі бір-бірімен дос болғанын білеміз. Осыған сәйкес, мазхабаралық жауласушылық пен мұсылмандар арасындағы жеккөрүшілік құбылыстары имамдардың тірі кезінде болмағанын білеміз. Керісінше, мұның барлығы кейіннен барып шықты. Мұның бәрі мұсылмандардың артта қалуы, олардың мазхабқа фанатиктік қарым-қатынасы мен діндегі бөлінушіліктің белгісі еді. Ғалымдардың кезінде жоғарыда айтылғандай фанатизм болмағанына келесідей фактілер дәлел болмак:

Имам әш-Шафи’и былай дейді: “Бір күні имам Мәлік ибн Әнәсқа Әбу Ханифана көрдіңіз бе деген сұрақ қойылды. Ол былай жауап берді: «Йә, егер мына қабырганың құрамы алтын екенін дәлелдегісі келсе, онда оны дәлелдейтін адамды көрдім, оның дәлелдері сонышалықты құшті еді!»”

Мухаммад ибн Бишр айтады: “Мен алі оқып жүргенімде Әбу Ханифа мен Суфян ас-Сауридің сабактарына барып жүрдім. Мен Әбу Ханифага барған кезде ол менен қайда келгенімді сұрады. Мен Суфяннан келе жатқанымды айттым. Ал ол маган: «Сен ұлы кісіден келдің! Егер қазір ‘Алқама мен Әсуәд тірі болғанда, онда олардың өзі Суфянның сабактарына мұқтаж болар еді», - деді. Одан кейін мен Суфянга бардым, ол да мен қайдан келгенімді сұрады. Мен Әбу Ханифадан келе жатқанымды айттым. Сонда ол маган: «Сен жер бетіндегі ең сауатты адамнан келдің!», - деді.”

Әш-Шәфи’и айтады: “Фиқітте адамдардың барлығы Әбу Ханифаның білімімен өмір сүріп жатыр”. Ғалымдардың сөздері имам әл-Миззидің «Тахзіб әл-кәмәл» мен Хафіз Ибн Хәджәрдің «Тахзіб эт-такхзіб» 10/451 кітаптарынан алынды.

¹⁴ Мәлік ибн Әнәс ибн Малик ибн Әбу ‘Амр әл-Әсбәхи әл-Химйәри. X.ж. 93 жылды дүниесінде келіп, х.ж. 179 жылды дүниеден озды. Ол табигиндердің алғашқы өкілдерінен болып табылады. Ол дінде имам және әнәлю-Сунна уәл-джәмә’аның ұлы ғалымы болды. Ол Мәдинада өмір сүрді, сондықтан оны «имам Дәрүл-хиджра» (пайғамбар (Аллаһтың оған салауаты мен сәлемі болсын) мен сахабалар қошкен жердің имамы) деп атайдын.

Хафіз Ибн Хәджәр имам Мәліккө мынадай мінездеме береді: “Ол – Дәрүл-хиджраның имамы, білімі ең толық ғалымдардың ішиндегі бастысы және сенімді жеткізуілердің ұлысы”.

Имам Мәліктің діндегі білімі мен басқа ғалымдар ол туралы қандай пікірде болғанын білу үшін имам әл-Бухариден «кімнің иснады ен анық, әрі сенімді деп есептеуге болады» деп сұраған кезде, ол: “Ең жақсы иснад - бұл Мәлік хадисті Әәғі ’тен, ал ол - Ибн ‘Умардан, ал ол – пайғамбардан (Аллаһтың оған салауаты мен сәлемі болсын) жеткізеген”, - деп жауап бергенін еске алсақ болады. Ал оның дінге берілгендейді мен Сұннеттің қайта тірілткен туралы сөздер аз айтылмаған. Мысалы, имам Мәлік хадис жеткізу үшін сабакта шыққанда, ең алдымен дәрет алыш, ең жақсы аппақ киімін киіп, басына бас киім киіп шығатын болған. Неге бұлай істейді деп сұрақ қойылғанда, ол былай жауап берді: “Аллах елишісінің (Аллаһтың оған салауаты мен сәлемі болсын) сөзіне құрмет көрсетемін”.

Имам Мәліктің бүрыңғы шәкірті болған имам әш-Шәфи’и былай дейді: “Табигиндердің кезінде Мәлік Аллаһтың адамдарга қарсы дәлелі еді”.

Имам ән-Нәсаи айтады: “Мениң ойымша, табигиндерден кейін өмір сүргендердің ішиндегі Мәліктен асқан ізгі, құрметті, сенімді, әрі хадисте сенімге лайық ешкім жсоқ”.

Ал имам Мәлік өзі туралы былай дейтін: “Жетпістен астап ғалым маган фәтүә беруге куәлік етпегение, фәтүә берген жоқтын”. Ғалымдардың сөздері имам әл-Миззидің «Тахзіб әл-кәмәл» мен Хафіз Ибн Хәджәрдің «Тахзіб эт-такхзіб» 10/451 кітаптарынан алынды.

¹⁵ Мухаммад ибн Идріс ибн ‘Аббәс әл-Кураши, әш-Шәфи’и деген атпен танымал. Хиджра жыл санауды бойынша 150 жылды Шамда дүниеге келді, кейін ұзақ уақыт бойы Меккеде, одан соң Мысырда өмір сүрді. Хиджра жыл санауды бойынша 204 жылды дүниеден озды. Имам әш-Шәфи’и табигиндердің ізбасарларының соңғы өкілі болып табылады. Ол дінде имам, әрі әнәлю-Сунна уәл-джәмә’аның ұлы ғалымы болған. Ол Құрайыш тайпасынан болғандықтан Мұхаммед пайғамбардың (Аллаһтың оған салауаты мен сәлемі болсын) атабабаларымен ортақ көп нәрселеір болды.

Имам әш-Шәфи’идің білімін айттар болсақ, әрине оның білімі өте үлкен болған. Ал ол өзі туралы былай дейтін: “Мен 7 жасымда Құранды толық жасатап алдым, ал 10 жасымда имам Мәлік ибн Әнәстің «әл-Мууттә» атты хадистер жинағын толықтап жасатап алдым”. Дәл осы себепті әш-Шәфи’иді қоңтеген ғалымдар құрметтеген, сондай-ақ оны да «дін білімінің имамы» деп атаған. Онымен бірге, имам әш-Шәфи’иді «дінді тірілтуші» (мұджааддид) деп атаған.

Мәселең, бір күні имам Ахмад ибн Хәнбәл: «Әрбір гасырдың басында Аллан Тагала осы үмметке дінді тірілтушіні (мұджааддид) жібереді», - деген хадисті оқып, былай деді: “Біз осындағы адамдардың іздей бастадық және мұндай адам бірінші гасырда ‘Умар ибн ‘Абдул-‘Азиз, ал екінші гасырда – әш-Шәфи’и екенін анықтадық”.

Алайда, бұл тұжырым - өрескел қателік, онымен бірге бұл – олардың нағандығы мен Исламды білмеуін көрсетеді. Жалпыға мәлім Джибрилдің (Оған сәлем болсын) келуі туралы сахих хадисте, Джибрил Аллаһ елшісінен (Аллаһтың оған салауаты мен сәлемі болсын) Ислам туралы сұрағанда, ол былай жауап берді: «*Ислам – бұл Аллаһтан басқа құлышылыққа лайықты ешкім жоқ, Мұхаммед – Аллаһтың елшісі, намаз оқуын, зекет беруін, Рамазан айында ораза ұстаяуын, егер мүмкіндік болса, қажылық жасауын*».

Джибрил: «*Иман дегеніміз не?*», - деп сұрағанда, Аллаһ елшісі (Аллаһтың оған салауаты мен сәлемі болсын): «*Аллаһқа, Оның, першителеріне, Кітаптарға, елилерге, Қиямет Күніне, тағдырға, оның жақсылығы мен жамандығына иман келтіруің*», - деп жауап берді.

Ихсанның не екені туралы сұралғанда Аллаһ елшісі (Аллаһтың оған салауат мен сәлемі болсын) былай жауап берді: «*Ихсан – бұл Аллаһқа құлышылық қылыш тұрганыңда, сен Оны көріп тұргандай құлышылық етуің және сен Оны көрмесен, Ол сені көріп тұрады*». әл-Бухари 1/114, Мұслим 1/164.

‘Абдуллаһ ибн ‘Умардан, Аллаһ екеуіне де разы болсын, жеткен хадисте пайғамбар (Аллаһтың оған салауаты мен сәлемі болсын) былай дейді: «*Ислам бес тірекке негізделген: Аллаһтан басқа құлышылыққа лайықты ешкім жоқ, Мұхаммед –*

Дәл сол сияқты Хафiz Ибн Хәджәр да әш-Шәфи’иге мінездеме беріп былай деді: “*Ол – екінші гасырдың басында дінді тірілтүши кісі болған*”.

Имам әз-Зәһәби ол туралы: “*Ол – имам, хадис қорғаушысы, атақты ғалым*”, - деді.

Имам Ахмад ибн Хәнбәлдің баласы ‘Абдуллаһ өзінің әкесінен былай деп сұралғаны жеткізіледі: “*Әши-Шәфи’ и кім болған? Өйткені сіз ол үшін Аллаһтан жсій-жсій дүгә қылғаныңызды көремін*”.

Бұл сұраққа имам Ахмад: “*Ей балам! Әши-Шәфи’ и біздің әлемге Күн сияқты жсәне адамдар үшін денсаулық сияқты еді. Ойланыш, оларсыз немесе олардың орнын басқа бір нәрселер басса, біз өмір сүре аламыз ба?*”, - деп жауап қатты.

Имам ‘Али ибн әл-Мәдени өзінің ұлына мынадай өсінет қалдырды: “*Егер әши-Шәфи’ идің сөзін естісеп, оны жазабайынша бірде-бір сөзін қалдырма, себебі оның сөзінің әрбірінде білім бар!*” Фалымдардың сөздері имам әл-Миззидің «Тахзіб әл-кәмәл» мен Хафiz Ибн Хәджәрдың «Тахзіб эт-такхзіб» 10/451 кітаптарынан алынды.

¹⁶ Ахмад ибн Мұхаммад ибн Хәнбәл әш-Шәйбәни. Хиджра жыл санауы бойынша 164 жылды Бағдад қаласында дүние келіп, хиджра жыл санауы бойынша 241 жылды дәл сол қалада қайтыс болды. Ол табабатиғіндердің алғашкы шәкірттерінен болған. Ол Ислам үмметінің ұлы ғалымдарының бірі болғандықтан «әхлю-Сунна үәл-джәмә‘аның имамы» деп аталған. Оның беріктігінің себебімен Аллаһ Тағала адасқандарды женді, сол кезде адасқандар: «Құран – бұл Аллаһтың сөзі емес, тек Оның жаратылысы-мыс», - деген сөздер айтқан болатын. Имамның кезінде адамдардың барлығы дерлік адасуышылыққа түсті.

Шейх Ибн әл-Қайим былай дейді: “*Имам Ахмадтың кезінде барлық адамдар адасуышылыққа түсті, тек аз ғана адам бұл фитнадан аман қалды жсәне олар сол кезде әл-джәмә‘а болды! Ол уақыттары соттар да, муфтийлер де, халиф та жсәне оның ізінен ергендер де тұра жолдан ауытқыды. Сол кезеңде имам Ахмадтың өзі әл-джәмә‘а болды!*” Карапыз: «әл-Хауәдис үәл-біда» 1/22.

Бұл ғалымның зор еңбегі, оған дейінгі көптеген ғалымдардың еңбегі сыйылды. Хадис жинау жсәне дінді үйрену үшін имам Ахмад көптеген елдер мен қалаларда болғанын еске сала кетейін – Күфа мен Басра, Мекке мен Медина, Йемен мен Шам. Ол өзінің сапарларын он алты жасынан бастады. Дәл осы себепті Уәки’ ибн әл-Джәррах пен Хафz ибн әл-‘Ийәс секілді имамдар ол туралы былай деп айтқан: “*Күфа қаласына ешқашан мына жас ежіт сияқты адам келген жсок!*”

Имам әш-Шәфи’ и айтады: “*Мен Бағдадта болған кезімде, ол аймақта ең сауатты, заңид жсәне тақуа Ахмад ибн Хәнбәл болатын*”.

Кутайба былай дейді: “*Егер Аллаh Тағала бұл үмметке Суфян әс-Сауридің тағайындағанда, тақуалық жсок болып кетер еді. Ал егер Ахмад ибн Хәнбәлдің тағайындағанда, онда бидгатышылар өздерінің бидгатышын дінге енгізіп үлгерген болар еді!*” Фалымдардың сөздері имам әл-Миззидің «Тахзіб әл-кәмәл» мен Хафz Ибн Хәджәрдың «Тахзіб эт-такхзіб» 10/451 кітаптарынан алынды.

Оның елшісі деп күәлік ету, намаз оқу, зекет беру, Рамазан айында ораза ұстай және қажылық жасау, кім оны жасай алса». Әл-Бухари 1/49, Мұслим 1/176.

Мұслим Әбу ҆Нурайрадан, Аллаһ оған разы болсын, жеткізген хадисте, бір кісі келіп, Аллаһ елшісіне (Аллаһтың оған салауаты мен сәлемі болсын) былай деді: «Ей Аллаһ елшісі, егер мен оны жасасам, онда Жаннатқа кіргізетін амал туралы айтыңызыша!». Сонда Аллаһ елшісі: «*Аллаһтан басқа құлышылыққа лайықты ешкім жоқ, әрі Мұхаммед – Аллаһтың елшісі деп күәлік бер, намаз оқы, зекет бер және Рамазан айында ораза тұт!*», - деп жауап берген соң, әлгі кісі былай деді: «Жаным Қолында Болған Аллаһпен ант етемін, мен осы айтқаныңа ешнәрсені қоспаймын да, азайтпаймын да». Аллаһ елшісі (Аллаһтың оған салауаты мен сәлемі болсын): «*Егер ол шындықты айтса, онда табысқа жетті!*», - деді. әл-Бухари 3/261, Мұслим 1/174.

Хадис түсіндірушілердің айтуы бойынша, бұл хадисте қажылық айтылмаған себебі – ол кезде әлі қажылық парыз қылынған жоқ.

Әл-Бухари мен басқа көптеген мұхаддистер келтіретін Әнәстің, Аллаһ оған разы болсын, хадисінде былай делінеді: «*Бір күні пайғамбармен (Аллаһтың оған салауаты мен сәлемі болсын) бірге болған кезде, бізге түйеге мінген біреу келді. Ол түйесін тізерлеп отыруга мәжбүрледі де, оны мешіттің дәл алдына байлады.* Әлгі кісі: «Араларыңда Мұхаммед деген қайсысын?», - деп сұрады. Бұл уақытта пайғамбар (Аллаһтың оған салауаты мен сәлемі болсын) қабыргага сүйеніп, адамдардың арасында тұр еді. Әлгі кісіге: «Анау қабыргага сүйенген ақ кісі», - деп жауап берілді. Сонда түйемен келген кісі: «Сен ‘Абд ал-Муталлиб руынансың ба?», - деп сұраганда, пайғамбар (Аллаһтың оған салауаты мен сәлемі болсын) былай деді: «*Жауап берді деп есептей бер*».

— «Мен сенен тағы да сұраймын және сұрагыма жауап бер және бұл үшін мені айып етпе!», - деді бейтаныс кісі.

— *Не сұрағың келеді, сұра,* - деді Аллаһ елшісі (Аллаһтың оған салауаты мен сәлемі болсын).

— Сенің Раббыңың және саған дейін болған Раббыңың атымен сұраймын. Сені адамзатқа жіберген Аллаһ на?

— *Аллаһ көріп тұр, иә, дәл солай.*

— Сені Аллаһтың атымен шақырамын. Айт, шынында күніне бес рет намаз оқуды бұйырган Аллаһ на?

— *Аллаһ көріп тұр, иә, дәл солай.*

— Сені Аллаһтың атымен шақырамын. Айт, шынында жылына осы айда ораза ұстаяга бұйырган Аллаһ на?

— *Аллаһ көріп тұр, иә, дәл солай.*

— Сені Аллаһтың атымен шақырамын. Айт, шынында біздің байларымыздан алып, кедейлерімізге зекет беруді бүйірган Аллаһ па?

— Аллаһ көріп тұр, йә, дәл солай, - деді пайғамбар (Аллаһтың оған салауаты мен сәлемі болсын).

Сонда әлгі кісі: «Мен сенің әкелген нәрселеріңе иман келтірдім! Ал мен – өз руымнан келген елшімін. Мен бәни Са'д ибн Бәкр тайпасынан шыққан Са'ләбәның ұлы Дымаммін», - деп мәлімдеді. Әл-Бухари 1/148.

Міне, Аллаһ Тағала адамдарға міндетті қылған Ислам осы, әрі оны түсіндіру үшін Мұхаммед пайғамбарды (Аллаһтың оған салауаты мен сәлемі болсын) жіберді¹⁷.

Төрт мазхабтың біреуін ұстану мустахаб та емес, парыз да емес

Ал мазхабқа келер болсақ, бұл – белгілі бір адамның пікірі, белгілі бір мәселелердің түсінігі, әрі белгілі бір адамның иджтиһәды ғана. Аллаһ Тағала мен Оның елшісі (Аллаһтың оған салауаты мен сәлемі болсын) Құран мен Сұннеттің анық, айқын мәтіндеріне қарсы белгілі бір адамның пікіріне, оның түсіндірмесі мен түсінігіне еруді міндет еткен жоқ. Адамдардың пікірі негізінен, дұрыс болуы да, қате болуы да мүмкін. Сондықтан, еш қатесіз пікір – бұл пайғамбардан (Аллаһтың оған салауаты мен сәлемі болсын) жеткен сенімді хабарлар ғана¹⁸. Ғалымдар өзінің белгілі бір мәселеге байланысты пайымдауларын айтады, алайда көбінесе ақиқат қарама-қарсы жақта болған кезде, олар өзінің бастанқы пікірінен деруе қайтатыны бәрімізге белгілі¹⁹. Демек, белгілі бір адам Исламды қабылдаپ, шынайы сенімге ие болғысы келсе, онда тек Аллаһтан басқа құлшылыққа лайықты ешкім жоқ, Мұхаммед – Аллаһтың елшісі (Аллаһтың оған салауаты мен сәлемі болсын) екенине қуәлік беру, құніне бес уақыт намаз оқу, зекет беру, Рамазан айында ораза тұту, әрі жағдайы келсе, қажылық жасауға ғана міндетті болып табылады.

Жоғарыда айтылған төрт мазхабтың біреуін немесе басқа да мектептерді²⁰ ұстану – парыз да емес, мустахаб (мандуб) та емес. Мұсылман адам осы айтылған белгілі бір

¹⁷ Шейх Сәлим әл-Хиләли былай дейді: «Бұл хадистер, қабылдағысы келген адамға Ислам діні өте женіл екендігін көрсетеді. Ислам қабылдайтын адамнан өз журегінде нақты сеніп, шаһаданы айтса болғаны, ал одан кейін Ислам тіректерін орындауға кірісе бастау керек. Ал белгілі бір мазхабқа кіру – Исламға кірудің шарты емес».

¹⁸ Ибн ‘Аббәс айтады: «Аллаһ елшісінің (Аллаһтың оған салауаты мен сәлемі болсын) сөзінен басқа, кез-келген адамның сөзі қабылдануы да, жеке шығарылуы да мүмкін». әт-Табәрани “әл-Кәбир” 11/339. Хафіз әл-‘Ірақи иснадын жақсы деді.

¹⁹ Шейх Сәлим әл-Хиләли айтады: «Мазхабтарда еш дәлелсіз өз пікірінің негізінде айтылған сөздер өте жиі кездесетіні туралы ойын автор растап жатыр. Сондықтан мұндаидай жағдайлар орындау үшін тіптен міндетті бола алмайды. Егер белгілі бір фәқінің пікірі шариги дәлелге сүйенген болса ғана, ол дұрыс болады және мұндаидай пікірді қолдануға рұқсат етіледі».

²⁰ Тақпид (сокыр еліктеу) тек төрт мазхабтың имамдарына ғана қатысты емес. Сонымен қатар, бұл ізінен сокыр ілесетін кез-келген ғалымға қатысты. Қазіргі таңда мазхабқа сокыр ілесуге болмайтынын айтатын қаншама мұсылмандар бар, ал бірақ өздері қазіргі уақыттағы бір ғалымның артынан сокыр еріп, тіпті өзінің шейхы қателесуі мүмкін екен деп те ойламайды. Біз ондай мұсылмандардан сұраймыз: «Төрт мазхабтың имамдарына сокыр еру мен қазіргі уақыттағы ғалымдардың артынан ілесудің не айырмашылығы бар?»

мазхабқа толықтай ілесу – тіпті де міндет емес. Сонымен қатар, егер адам әрбір мәселеде тек бір ғана мазхабқа еретін болса, онда бұл фанатизм, қателік, соқыр еліктеу (таклид) болып табылады! Ал сол адамның өзі дінді топтарға бөлген адамдардың қатарынан болады, ал Аллаһ Тағала дінді бөлуге қатаң тыйым салды:

«Күдіксіз діндерінде бөлініп, топтарға айрылғандармен ешбір байланысың жоқ» (әл-Ән'ам сүресі, 159 аят).

Сондай-ақ Аллаһ Тағала былай дейді: «Әрі серік қосушылардан болмаңдар! Сондай олар діндерін бөлшектеп, топтарға бөлініп, әрбірі өз алдындағыларға мәз болғандар» (Рум сүресі, 31-32 аяттар).

Ислам – бір ғана дін. Оның ішінде Мұхаммедтің – Аллаһ елшісінің (Аллаһтың оған салауаты мен сәлемі болсын) жолынан басқа мазхабқа да, жолға да орын жоқ! Аллаһ Тағала айтады: «Айт: “Бұл менің жолым. Мен және маған ергендер ашық дәлелмен Аллаһқа шақырамыз. Аллаһ Пәк. Сондай-ақ мен серік қосушылардан емеспін”» (Юсуф сүресі, 108 аят).

Мазхабқа қатып қалғандардың арасында ұрыс-таластарды²¹ өте жиі көруге болады, ал Аллаһ Тағала былай деп айтқан еді ғой: «Өзара жанжалдаспаңдар, әйтпесе үрейленіп, құттарың қашады және сабырлы болыңдар! Расында Аллах, сабырлылармен бірге» (әл-Әнфәл сүресі, 46 аят).

Аллаһ Тағала өзара бөлінбей, Оның Кітабын қатты ұстануымызды бүйірдь: «Тұп-түгел Аллаһтың жібіне (дініне) жабысындар да, бөлінбендер» (Әли ‘Имран сүресі, 103 аят).

Исламның негізі – бұл Аллаһтың Кітабы мен Оның елшісінің (Аллаһтың оған салауаты мен сәлемі болсын) Сұннетіне сәйкес амал ету

Міне, шынайы Ислам осы, ал оның негізі – бұл Құран және Сұннет. Кез-келген талас-тартыс болған кезде мұсылман адам дәл осы негізге қайтуы тиіс. Ал кімде-кім талас-тартысты шешуді негізге қайтармай, басқа бір нәрсеге қайтаратын болса, онда ол адам мұсылман деп саналмайды. Аллаһ Тағала ол туралы былай дейді: «Раббыңа серт! Олар өзара таласқан нәрселерінде сені би қызып, одан соң берген билігінен көңілдерінде ақау таппай, толық бой ұсынғанға дейін мүмін бола алмайды» (Ниса сүресі, 65 аят).

Ешқандай айырмашылық жоқ! Ал егер еш дәлелсіз белгілі бір ғалымның сөзіне еретін болса, онда шын мәнінде, қазіргі ғалымдардан ғөрі бұрынғы имамдар артынан соқыр еруге лайықтырақ!

²¹ Соқыр ілесудің (эт-таклид) нәтижесін кейбір мазхабшыларды бір-бірімен жауласып, тіпті бір-бірін құпірлікте айыптауга дейін барған. Мысалы, ханафи мазхабын ұстанатын Мұхаммад ибн ‘Абдуллах эт-Түрки әл-Бәләсагуни Дамаск қаласында сот қызметін атқарған. Ол былай дейтін: “Егер менде мүмкіндік болса, онда шағиғилдерден джисия алар едім”. Қараныз: Лисанул-мизан” 5/402. Шағиғи мазхабының танымал имамы – әш-Шийрази айтатын: “Ханафи мазхабының имамының артынан намаз оқығаннан ғөрі, жалғыз оқыған жақсырақ!” Қараныз: “Кифәя әл-ахъяр” 1/272.

Одан соң, ешқандай имам: «Мен дұрыс деп есептеген нәрсенің барлығына еріңдер», - деп ешқашан айтқан жоқ, алайда олар үнемі: «Біз қайдан алсақ, сендер де содан алыңдар», - дейтін. Сонымен қатар, соңғы ғасырларда мазхабқа көптеген сырттан келген пайымдаулар қосылып, көбінесе қате болып шығып жатты²². Онымен қоса, мазхабқа бұрын соңды қойылмаған сұрақтар, яғни ондай сұрақтардың келешекте де қойылатыны белгісіз болған мәселелерге байланысты шешімдер қосылып кетті. Olsenадай принципке негізделген: «Егер осындай, осындай нәрселер болса, онда не істей керек?» Міне, егер мазхабты құрды деген сол ұлы имамдар мазхабтың қазіргі кездегі түрін көргенде еді, міндетті түрде олардан және олардың ойлап тапқандарынан бас тартар еді.

Шарифат пен дін негіздерін кіршіксіз таза күйінде бізге жеткізген бұрынғы имамдар Құран мен Сұннетті қатты ұстанып, Шарифатты басшылыққа ала отырып, соған сәйкес амал қылуға шақырған еді. Мұндай хабарлар сенімді түрде Әбу Ханифа (150 ж. қайтыс болды), Мәлик (179 ж. қайтыс болды), әш-Шәфи'и (204 ж. қайтыс болды), имам Ахмад (241 ж. қайтыс болды), Суфян әс-Саури (161 ж. қайтыс болды) және Суфян ибн 'Уяйн (197 ж. қайтыс болды), Хасан әл-Бәсри (110 ж. қайтыс болды.), Әбу Юсуф Яа'куб әл-Қады (182 ж. қайтыс болды), Мухаммад ибн әл-Хасан әш-Шәйбани (189 ж. қайтыс болды), Абдуррахман әл-Әзуза'и (157 ж. қайтыс болды), 'Абдуллаһ ибн әл-Мубәрак (181 ж. қайтыс болды), имам әл-Бухари (256 ж. қайтыс болды), Мұслим (261 ж. қайтыс болды) мен басқа да көптеген ғалымдардан жеткен, Аллаһ олардың барлығын Өз мейіріміне алсын²³.

Осы имамдардың әрбірі дінге енгізілетін жаңалықтың қауіптілігін, әрі еш күнәсіз Аллаһ елшісінен (Аллаһтың оған салауаты мен сәлемі болсын) басқа біреуге соқыр ілесуден сақтандыруды. Ал басқа адамдардың барлығы, ол кім болса да, қателік атаулыдан сақтандырылмаған. Кез-келген адамның пайымдауы Құран мен Сұннетке сай келсе, қабылданап, ал сай келмесе, тастай салу қажет²⁴. Имам Мәлик, Аллаһ оны Өз мейіріміне алсын: «Кез-келген адамның сөзі қабылдануы да, жоққа шығарылуы да мүмкін. Тек мына қабірдің иесінен басқа», - деп Аллаһ елшісінің (Аллаһтың оған салауаты мен сәлемі болсын) қабірін көрсетті²⁵. Дәл осы жолмен мұсылман

²² Бұған мысал ретінде ханафи мазхабындағы сопылық, сондай-ақ матуриділік ақиданың пайда болуы және ханбалы мен шафиги мазхабындағы ашарилік идеологияның пайда болуы айтса болады.

²³ Бұрынғы заманда аты аталған имамдардың көбісінде өзінің шәкірттері болған, әрі ол шәкірттер имамдардың фәтуәларының негізінде мазхаб құрғанын айта кеткен жөн. Мәселен, Суфян әс-Саури, әл-Хасана әл-Бәсри, әл-Әзуза'и, Ибн Джәрір эт-Табәри мен тағы басқа көптеген имамдардың өз мазхабы болған. Дегенмен, Аллаһтың қалауымен, бұл мазхабтардың өмірі біздің уақытқа дейін жетпеді (олардың жок болып кетуінің кейбір себептерін шейх әл-Мә'суми осы кітабында айтады), бұған қарамастан, біз бұл оқиғаның тарих параптаратынан өміріп тастай алмаймыз. Сондықтан, соңғы уақыттары пайда болған Исламда тек төрт қана мазхаб бар деген пікір айқын қате. Мұндай жағдайда былай айтуға болады: егер бұрынғы уақыттары төрт мазхабтан көп мазхабтар болса, дәл сол сияқты, онда неге болашақта төртеуден де көп пайда болуы мүмкін емес?

²⁴ Хафиз Ибн Кәсир айтады: “Адамдардың сөздері мен істері пайғамбардың (Аллаһтың оған салауаты мен сәлемі болсын) сөздері мен істерімен салыстырылады, оның сөзі мен ісіне сәйкес келетіндер – қабылданады, ал онымен сәйкес келмейтіндер – жоққа шығарылады, ол пікірдің иесі кім болса да”. Қараңыз: “Тафсир Ибн Кәсир” 3/415

²⁵ Шейх Сәлім әл-Хиләли былай дейді: «Осы алтын, әрі даналықа толы сөздерді ен алғаш Ибн 'Аббәс, Аллаһ оған разы болсын, айтты. Ибн 'Аббәстан бұл сөздерді өзінің шәкірті Мұджәһид қабылданап алды. Қараңыз: «Джәми' бәйян әл-'ilm уә фәдлихі» 1/91. Ал Мұджәһидтен имам Мәлик қабылданап алды, содан кейін барып бұл сөздер зор даңққа ие болып, жүртшылыққа тарады. Сондай-ақ олардан имам Ахмад та осы сөздерді қабылданап алды» Қараңыз: “Мәсаил имам Ахмад” 276.

ғалымдары журді – аталмыш төрт имам да, басқа да ғалымдардың әрбірі соқыр ерудін қауіптілігінен сақтаңдырғанын еді, себебі Аллах Тағала Өз Кітабының көптеген жерінде соқыр ілесетіндерді даттайды. Бұрынғы кезде де, қазіргі кезде де кәпір болғандардың көбісі пайғамбарларға ермеген себебі кітапшыларына, монахтары мен ата-бабаларына соқыр ілескендіктен еді ғой.

Әбу Ханифа, Мәлиқ, әш-Шәфи'и мен Ахмад және т.б. имамдар, Аллаһ оларға разы болсын, үнемі: «Біздің пікірімізге сүйеніп ешибір адамға фәтуә беруге болмайды немесе біздің қайдан алғанымызды білмейінше, біздің сөзімізді алуға рұқсат етілмейді», - деп айтатыны бәрімізге мәлім.

Әрбір имам былай дейтін: «Егер сахих хадис табылса, онда сол менің мазхабым».

Сондай-ақ олар әрдайым былай қайталайтын: «Егер саган белгілі бір пікір жетсе, онда сен оны Аллаһтың Кітабы мен Оның елшісінің (Аллаһтың оған салауаты мен сәлемі болсын) Сұннетімен тексер. Егер пікір оған сәйкес келсе, онда қабылда, ал егер сәйкес келмесе, онда оны қабыргага үр!».

Ұлы имамдардың пікірі міне, осындай, Аллах Тағала оларды Жаннат бақтарына орналастырысын. Алайда, ұлы имамдардың заманынан кейін пайдада болған, соңғы уақытта өмір сүріп жатқан муқаллидтердің іс-әрекеті өте өкінішті жағдайда! Қарапайым халық оларды күнәсіз ғалым еркектер деп ойлайды, өйткені олар таудай қағаздар жазады ғой! Бірақ олар не нәрсеге шақырып жатыр? Адамдарға төрт имамның тек біреуіне ғана еруге міндеттеген дәл осылар ғой²⁶. Олар мұны міндеттеген сон, артынан басқа ғалымдардың пікіріне құлақ асуды тыйым салды. Осының бәрін көріп отырып, «муқаллидтер белгілі бір имамды Аллаһтың жіберген пайғамбарына айналдырып жіберген жоқ па» деген ой келеді. Муқаллидтердің өздері имамдарының пікіріне толықтай бойысЫнғанда еді! Бірақ олардың көбісі өздерінің имамдарының есімдерін басқа, еш нәрсе білмейді - өз имамының ілімін тіptен білмейді. Мысалы, кейінгі ұрпақ өкілдері осы уақытта дейін болып көрмеген жалған мәселелерді ойлап тауып, өздерінің өтірік ілімдерін таратты да, осының барлығын өз имамдарына жаба салды²⁷. Ал одан кейін келген ұрпақ мұның барлығы

²⁶ Имам Ахмад былай деді: “Фәқиңке адамдарды өзінің мазхабымен журуге ынталандыруға рұқсат етілмейді”. Қараңыз: “әр-Радул-муфхим” 16.

²⁷ Шейх әл-Мә’сумидің айтып отырганына көптеген мысалдар келтіруге болады – түрлі мазхабтардағы пайда болған әртүрлі мәселелер. Мысалы, ханафилік шейх әл-Джәүәби намазда кім имам болуга лайықтырақ деген мәселеде – басшы, оның орынбасары (наиб) және басқа да тұлғалар туралы хадистерде келген хабарға байланысты былай деп жазады: “Намазда имам болуга бәрінен де бұрын лайықтырагы... ең жақсы қоркем мінезділіктиң иесі, одан кейін ең сұлы, одан соң ең сұлу әйелі бар ерек, одан кейін ең бай, содан соң бәрінен киімі тазарақ адам, содан кейін басы ең үлкені, содан соң жыныстық мүшесі ең кішкентайы”. Қараңыз: “Бид’а әт-та’асуб әл-мәзһәби” 193.

Арасында мағынасыз нәрселері бар мына аталған шарттар дінге қандай қатысы бар?!

Міне, тағы бір мысал. Шағиғи мазхабының өкілі әл-Бәджури “Хашия ‘алә шәрх Ибн әл-Касим” деген кітапта ғұсыл алу қашан міндетті болады деген мәселенің төңірегінде көптеген мысалдар келтіріп, «фантастикалық» нәрселерді де жазып жіберді: “Егер еркектің жыныстық мүшесі екіге болініп, бір болігі бірінші әйеліне, ал екінші болігі екінші әйеліне кірсе, онда оған ғұсыл алу қажет”. Ол тағы былай деді: “Егер ерек адам өзінің жыныстық мүшесін басқа еркектің жыныстық мүшесіне тықса, онда екеуіне де ғұсыл алу керек”. Одан әрі ол адамның ашу-ызызы мен тан қалу сезімін тудыратын нәрселер жазады: “Егер адам өз әйелінің жыныстық мүшесіне денесімен бірге кіріп кетсе, онда екеуі де ғұсыл алуы тиіс. Өйткені, егер жыныстық мүшениң бас жағы енгенде, ғұсыл бұзылатын болса, ал адам жыныстық мүшеге денесімен кіріп кетсе, онда ғұсыл алу тіptен міндетті болады”.

шынымен имамдардікі екен деп ойлады. Алайда, шын мәнінде мұндай пікірлерге олардың имамының түк қатысы жоқ еді, тіпті көп жағдайда имамдардың айтқанына қарама-қайшы келіп отырды. Бұған анық мысал ретінде Әбу Ханифаның кейінгі уақыттарда шыққан шәкірттері: «намазда «ташаххуд» уақытында сұқ саусақты көтеріп отыруға тыйым салды», - деп Әбу Ханифаға жауып жіберді!²⁸ Тағы бір мысал: ханаfilerдің көбісі Құранды тәпсірлеуде Исламға қайшы нәрселерді жібереп алды, мысалы, «Аллаһтың Қолы дегенді Оның Құдіреті деп түсіну керек» деген сөздері! Тіпті, одан да сорақысы – «Аллаһ Тағала Таққа көтерілмеді, жаратылыстың әрбір нұктесінде» деген жиіркенішті сөздері²⁹!

Осыған ұқсас себептердің кесірінен мұсылмандар бір-бірімен араздасты, мұсылмандардың бірлігі мен одағының арасына жік түсіп, жер бетінде екіжүзділік пен бөлінушілік тарады. Біреуі басқасын бидгатта айыптай бастады, әрбір топ өзіне сәл келіспеген басқа топтарды адасуышықта айыптады. Олар тіпті, бір-бірін күпірлікте айыптаап, өзара тәбелестер мен қанды соғыстарға дейін барды. Аллах елшісі (Аллаһтың оған салауаты мен сәлемі болсын) ол туралы: «Менің ұмметтім жетпіс үш топқа бөлінеді, әрбір топ Тозақта, тек біреуінен басқа», - деді. Одан: «Ей Аллаһтың елшісі, ол құтылған топ кімдер?», - деп сұрады. Сонда ол: «Бұл менің және

Аллах кемшілік атауылыдан Пәк, мынадай мағынасыз мысалдарды түсіндіруге қажеттілік бар ма?! Ұлы имамдардың мен кейінгілердің мазхаб деп атағанының арасында тек бір ғана атау қалды. Бұл келтірген мысалдарымыз мазхабтың кейінгі өкілдерінің жазғандарының тек бір бөлігі ғана. Кейінгі мазхабшылардың ақымақтығы туралы егжей-тегжейлі білгініз келсе, шейх Мухаммад ‘Иид әл-‘Аббәсидің «Бид’а әт-та’асуб әл-мәзәби» деген кітабын қарасаңыз болады.

²⁸ Ибн аз-Зубайр айтатын: “Аллаһ елшісі (Аллаһтың оған салауаты мен сәлемі болсын) намазда (ташаххудке) отырган кезінде, ол оң қолын оң санына, сол қолын – сол санына қойып, саусағымен нұсқады”. Мұслим 579.

Уайл ибн Худжр айтады: “Мен пайғамбардың (Аллаһтың оған салауаты мен сәлемі болсын) оң сұқ саусағын көтеріп, кішкене ғана қозғап Аллаһқа дұға қылғанын көрдім”. ән-Нәсаи 889, Ибн Хузаймә 1/86, Ибн Хиббан 485. Хадистің сенімділігін имам Ибн Хузаймә, имам Ибн Хиббән, әл-Бәйхаки, хафиз Ибн ‘Абдул-Бәрр, имам ән-Нәуәүү, хафиз Ибн әл-Мұләққин, шейх Ибн әл-Қайим, шейх әл-Әлбәни және ‘Абдул-Қадир әл-Әрнәут растады. Қараныз: «әл-Мәджму’» 3/453, “Задул-мә’ад” 1/237, “Тамәмул-миннә” 214, “Тахқиқ Джәми’ әл-усул” 5/404.

²⁹ Имам Әбу Ханифа әнжлю-Суннаның ақидасын ұстанып, Аллаһ Тағала бұқіл жаратылыстан жоғары көтеріліп, Таққа орныққан деп есептеген туралы бәрімізге белгілі. Сондықтан ол былай деді: «Кімде-кім: “Менің Рabbым қайда екенін білмеймін: аспанда ма әлде жерде ме”, - десе, күпірлік (куфр) жасады. Бұл: “Аллах Таққа көтерілген, алайда мен Тақтың қайда екенін білмеймін: аспанда ма әлде жерде ме”, - деп айтқан адамға да қатысты». Қараныз: «әл-Фиқіә әл-әбсат» 46.

Бір әйелдің: “Сенің құлшылық Қылатының (Аллах) қайда?”, - деп сұрағын кезде, Әбу Ханифа былай жауап берді: «Шынында, Пәк және Ең Жоғары Аллах аспанда, жерде емес». Ал одан бір адам: “Ал сен Аллаһтың мына Сөздері туралы не дейсің: «Қайда болсандар да, Ол (Аллах) сендермен бірге?”, - деп сұраган кезде, Әбу Ханифа былай деді: «Бұл сенің қасыңда емес бір адамға: “Мен сенімен біргемін”, - деп хат жазғаның секілді». Қараныз: «әл-Әсмә үә әс-сыфәт» 429.

Сондай-ақ кейбір имамдардың кітаптарында Әбу Ханифа Құранды жаратылған деп есептеген деген хабар келеді, бірақ бұл хабар әлсіз. Имам Ахмад айтады: “Біз Әбу Ханифа Құранды жаратылған деп есептеген-мыс деген хабарды сенімді деп есептемейміз”. Қараныз: “Мұхтасар әл-‘Улоу” 156.

Имам Ибн әл-Мубәрак айтады: “Әбу Ханифа: «Құран жаратылған», - деп о дүниелік болмаганына Аллаһпен айт етемін” Қараныз: “Шәрх усул әл-и-‘тиқад” 2/269.

Шейх әл-Әлбәни «Тахқиқ әл-‘Улоу» кітабында былай деп жазды: “Мұның барлығы - Әбу Ханифаның, Аллах оны Өз мейіріміне алын, адресіне айтылған жорамалдар ғана, шынтуайтына келгенде керісінше, бұл пікірге қарама-қарсы пікірі сенімді жолмен жеткен!”

Имам Абу Ханифа былай деді: “Құран – бұл Аллаһтың Сөзі, парақшаларда жазылған, жүректерде сақталған, ауыздармен оқылатын және пайғамбарға (Аллаһтың салауаты мен сәлемі болсын) түсірілген”. Қараныз: “әл-Фиқіә әл-әкбәр” 301.

менің сахабаларымның жолын ұстанғандар», - деп жауап қатты³⁰. әт-Тирмизи 2641, әл-Хаким 1/128.

Кейінгі үрпақ өкілдері барлық адамдарды мазхаб ұстануға мәжбүр ету үшін Қасиетті мәтіндерді өзгертуі, әрі бұрмалады, ал кейіннен өздері бытырап бөлінді

Ұлы Аллаh Тағаламен ант етейін, мұсылмандар Исламды толыққанды, әрі шынайы ықыласпен ұстанған кезде, олар жеңіске жететін, талай елдерді бағындырып, ізгі халифалар мен олардың лайықты ізбасарлары секілді Иман туын биікке көтеріп желбіретken еді! Ал мұсылмандар Аллаһтың - әлемдердің Ұлы Раббысының бұйрығын өзгертуен кезде, Ол да оларға дәл солай жауап берді – олардың берекесін алып, биліктен айыру арқылы ортақ бір мемлекетін құлатты! Осындағы нәтижеге жеткізетін туралы көптеген Құран аяттары қуәлік етеді³¹.

Олардың ішінде көптеген нәрселер Исламға енгізіліп кетті, соның ішінде белгілі бір мазхабқа соқыр еріп, фанаттық күйде оны ұстану қажет, тіпті олар белгілі бір мәселе де адасып жатса да деген пікір. Міне, бұл мазхабтар бидғат болып табылады! Бұл мазхабтар ислам үмметінің алғашқы үш үрпақтарының уақытынан кейін пайда болып, оған енгізілген екендігі еш күмән туғызбайды. Тағы бір бізге мәлім нәрсе – бұл адамдар діннің бір бөлігі деп ойлайтын әрбір бидғат адасушылық³²!

Біздің ізгі ата-бабаларымыз тек Құран мен Сұннетті, солар нұсқаған нәрселерді және де үмметтің барлық ғалымдары бірауызы келісімі (иджма') нұсқаған нәрселерді қатты ұстаған. Дәл солар шынайы мұсылман еді, Аллаh оларды Өз Мейіріміне алсын, Аллаh оларға разы болсын, Аллаh бізді олардан болуымыз нәсіп етсін, Аллаh бізді солардың қатарында бірге тірілуімізді нәсіп етсін! Алайда, «мазхабизм» деп аталып жүрген нәрсе тараған кезде, байырғы бірлік ыдыраушылыққа түсті. Біреулері басқаларын адасушылықта айыптады, керек десеніз, мысалы ханафиерге шафиғи имамның артынан намаз окуға болмайды деген

³⁰ Кейбіреулер хадистің: «**Бұл әл-джәмә’а**» деген нұсқасын сахих дейді де, «**Бұл менің және менің сахабаларымның жолы**» деген нұсқасын жокка шығарады. Шейх Сәлім әл-Хиләли былай дейді: «Кейбір авторлар бұл хадистің атамыш бөлігін әлсіз деп есептейді. Себебі, жеткізуілер тізбегіндегі ‘Абдурахман ибн Зияд әл-Ифрики деген әлсіз жеткізуі бар. Алайда, әт-Табәрани «әл-Аусат» (626) және «әс-Сағир» (196) кітабында ‘Абдуллаh ибн Суфян әл-Хузә’иден, ал ол Яхъя ибн Са’ид әл-Әнсәриден, ал ол Әнәстан жеткізген басқа нұсқасында хадистің бұл бөлігі бар. ‘Абдуллаh ибн Суфян өзі әлсіз болғанына қарамастан, хадистің бірінші нұсқасымен жинағанда, бұл хадис жақсы (хасан) болады және мұны біз қабылдауымыз қажет».

Шейхул-Ислам Ибн Тәймия “Мәджму’ул-фәтәүә” 3/345, Ибн әл-Қайим “Мұхтасар әс-Сауа’ик” 2/410, имам әш-Шәтыби “әл-И’тисам” 1/189, хафиз әл-‘Ираки 3/199 және шейх әл-Әлбәни «Сәхих әл-джәми’» 5343 кітабында хадистің сенімділігін раставды.

³¹ Мысалы Аллаh Тағала былай дейді: «**Міне Алла, бір қауымға берген нығметін; олар, өздерін өзгертпейинше өзгертпейді**» (әл-Әнфәл сүресі, 53 аят).

³² Кейбір адамдар күмәнді дәйектерге сүйеніп, Исламда жақсы және жаман бидғат бар деп мәлімдейді. Жақсы мен жаман бидғаттың шекарасын кім анықтайды?! Пайғамбарымыз (Аллаһтың оған салауаты мен сәлемі болсын): «**Әрбір бидғат – бұл адасушылық**», - деген сөзіне қарамастан, олар осындағы жиіркенішті сөздерді айтады. Мұслим 2/135.

Пайғамбарымыздың (Аллаһтың оған салауаты мен сәлемі болсын) сахабаларымның ішінде ең білімдісі танымал Ибн ‘Умар (Аллаh оған разы болсын) қазіргі кездегілердің сөздерін балды бұрын біліп тұрғандай былай деді: «**Әрбір бидғат - бұл адасушылық, тінші егер адамдар оны жақсы деп есептесе де!**» әд-Дәрими 1/39. Шейх әл-Әлбәни иснадын сенімді деді.

сықылды фәтуәлар шығарылды³³! Төрт имамның барлық ізбасарлары суннит екендігі тек сөз дәрежесінде ғана қолданылды, ал іс жүзінде тіптен олай болмай, істері сөздеріне қайшы келді.

«Мазхабизм» деген бидғаттың қандай сорақы жағдайға әкелетінін Меккедегі әл-Харам мешітінде төрт имам тұратын орынның (мәқам) көтерілгендігінен-ақ байқауға болады³⁴! Мұсылман қауымының бірлігі ыдырады, әрбір «мазхабшы» намаз оқу үшін өз мазхабының жамағатын іздеді! Сонымен, осындағы бидғаттың көмегімен Ибіліс өзінің діттеген мақсатына жетті, ал бұл – мұсылмандардың бытырап, бөлінуі.

Мұндай жамандықты тоқтату үшін Аллаһтан көмек сұраймын.

Адам қайтыс болғаннан кейін қабірде қандай мазхабқа немесе қандай тариқатта болғаны туралы сұралады ма?

Әй саналы, әрі салиқалы мұсылман, мен сен сұраймын! Адам баласы қайтыс болған соң қабірде немесе Қиямет Күні қай мазхабта болғаны туралы сұралады ма? Немесе адам қандай тариқатта болғаны туралы сұралады ма? Аллаһпен ант етемін, бұл туралы сенен сұралмайды! Керек десеніз, белгілі бір мазхаб пен белгілі бір тариқатта болғаның үшін жауапқа тартыласың! Мұның барлығы «**Аллаһтан басқа монахтарды мен пірадарларды Раббы ретінде**» алғандақтық болып табылады, себебі жекеленген мазхабтар мен танымал тариқаттар – тек діндегі бұлік пен бидғат екені шүбесіз. Ал әрбір бидғат пен әрбір жаңалық – бұл адасушылық!

Әй адам баласы, сенен Аллаһ пен Оның елшісіне (Аллаhtың оған салауаты мен сәлемі болсын) иман келтіру туралы сұрайды, себебі бұны бұйырған Ол! Осы иманға сай амалдар туралы сұрайды. Ал өзіңе белгілі бір мазхаб пен тариқат таңдау – бұл иманға еш сай келмейтін әрекет. Құран мен Сұннеттен ілімі бар адамдар қасында бола тұра, сен неге білім алуға талаптанбадың деп сұрайды. Егер сен белгілі бір мәселені шеше алмасан, онда Құран және Сұннетке ол мәселені қайтаруың керек еді.

³³ Шейх Сәлим әл-Хиләли айтады: «Олардың кейбіреулері өзара келіспеушіліктің алауын соншалықты лаулатты, тіпті ханафи ерлерге шафиги әйелдерге үйленуге тыйым салатын фәтуәлар шығаруға дейін барды. Олардың ойынша, «Мен иман келтіргенмін, инша Аллаh» деген сөзді рұқсат еткендігі үшін шафигилер кәпір болды. Қараныз: Шәмсүддин әл-Кәхша, «Шәрх мұхтасар әл-уикая». Басқалары болса (мысалы, «Муфтий әс-Сакәләйн» кітабының авторы), «шафигилер Кітап иелері (христиандар мен яңудейлер) секілді, сондыктан олардан қыз алуға болады» деп жүртты сендерді. Мұсылмандарды кәпірлермен дәл осылай салыстыру арқылы олар шафигилерден қыз алуға рұқсат етті. Алайда, мұндай салыстыру Кітап иелерінің ерлері мұсылмандардың қыз баласына үйлене алмауы сияқты, шафиги ерлерге де ханафи әйелдерге үйленуге тыйым салынатынын көрсетеді!»

³⁴ Шейх Сәлим әл-Хиләли айтады: «Ибн ‘Абидин өзінің «Радд әл-мухтар» атты кітабының намаз туралы тарауында, хиджраның 500 жылдарынан кейін әл-Харам мешітінде төрт мазхабтың бірінен-бірі басым болуға үмтүлісінің шегіне жеткен кезінде, торт мәқам салынғаны туралы жазды. Ал шейх Ахмад Шәкир «Сунән эт-Тирмизи» 1/432-ге түсініктеме жазған кезде былай деді: «*Бұрындары әл-Харам мешітінде әр мазхабқа бір-біреуден төрт мәқам тұрғаны туралы маган хабар жестті. Алайда, мен оны өз көзіммен көрген жсоқпын. Мен қажылық жасап жүрген кезде, Сауд әзулетінен патша ‘Абдул-‘Азиз басқарып тұрған шагы еди. Ол дәл осы бидғатқа қарсы шығып, мәқамдардан бас тартып, барлық намазхандарды бір имамның артына жинағанын білдім. Аллаh Тағаладан мұсылман галымдарын және әлемдегі барлық мешіттерде осы бидғатқа қарсы күресте көмек беруін сұраймын!*»

Аллаһтың елшісі (Аллаһтың оған салауаты мен сәлемі болсын), біздің мырзамыз Мұхаммед пайғамбардың әкелген Исламның талабы міне, осы.

Ей мұсылман! Өзінің дініңе қайт: Құран мен Сұннетке және ізгі ата-бабалардың (сәләф) мен имамдардың бірауызды келісіміне сәйкес Аллаһқа құлшылық қыл! Міне, осыда ғана құтылу мен бақытқа жету бар!

Мұсылман бол, бірқұдайшыл бол, Аллаһтан басқа ешкімге құлшылық қылма, Аллаһтан басқа ешкімнен дұға сұрама, Аллаһтан басқа ешкімнен қорықпа! Әрбір мұсылманға бауыр бол, өзіңе не тілесен, оларға да соны тіле!

Әт-Тирмизи өзінің хадистер жинағы «ас-Сунан» кітабында әл-'Ирбәд ибн Сәрияның сөзін жеткізгені бізге жеткілікті. Ол бір күні таң намазынан кейін Аллаһ елшісі (Аллаһтың оған салауаты мен сәлемі болсын) адамдарға бір уағыз айтты, ол уағыздан біздің көздерімізге жас келіп, жүректеріміз тітіркенді. Сонда бір адам: «Бұл қоштасуши адамның уағызы гой! Әй Аллаһтың елшісі, бізге не өситет етесіз?», - деп сұрады. Сонда ол: «Мен сендерге тақуа болуларыңды, сондай-ақ тіпті егер әфиопиялық құл сендерді басқарса да, оны тыңдал, оған бағынұларыңды өситет етемін. Арапарыңда кімде-кім ұзақ өмір сүрсе, онда көптеген келіспеушіліктерді көреді. Сондықтан бидгаттан сақтандыңдар, себебі олар – адасушылық! Арапарыңда кімде-кім сол уақытқа дейін өмір сүретін болса, онда менің Сұннетімді және ізгі халифалардың сұннетін азу тістеріңмен жабысын ұстаныңдар!»³⁵ Әбу Дәуд 4607, әт-Тирмизи 2676, Ибн Мәджәһ 43, 44, әд-Дәрими 1/44.

Демек, егер жағдай осындай екені белгілі болса, онда барынша тақлидтен сақтану қажет, себебі әрбір мәселеде белгілі бір мазхабқа еруге ұмтылған адам, көптеген сахих хадистерге амал етуден бас тартатынына еш күмән жоқ, ал бұл – сөзсіз адасушылық. Дәл осы себепті ханафи мазхабы мен басқа да мазхабтардың көптеген зерттеушілері белгілі бір мазхабты ұстану міндетті емес деп мәлімдеген. Мысалы, әл-Кәмәл ибн әл-Хумәмнің «әт-Тахрир» кітабы мен Ибн 'Абидиннің (х.ж. 1203 ж. қайтыс болды) «Радд 'ал-мухтар» кітабының бас жағында осы туралы жақсы айтқан. Белгілі бір мазхабты ұстану міндетті деген тұжырымның ешқандай негізі жоқ.

Мазхабты ұстану міндетті деген тұжырым – саяси қитұрқы болып табылады

Шынында, мазхабты ұстану міндетті дейтін тұжырым қоғамдағы тарихи өзгерістер мен психологиялық аспектіге негізделген түбекейлі саяси себеп болып табылатындығы кез-келген тарихтан хабары бар, ақылы бар адамға құпия емес. Әрі қарай осы тарихтан сәл-пәл сыр шертсек. Біздің міндетіміз – ақиқатты білу және соған сай амал ету.

³⁵ Шейх Сәлим әл-Хиләли айтады: «Имамдар осы хадис сенімді дегенге келіскең. Бұл хадисті сенімді деп атағандардың ішінде мыналар бар: әд-Дыя әл-Мәқдиси «Иттибә' әс-Сунән» 1/79, әл-Харауи «Заммул-кәләм» 1/69, әл-Бәгауи «Шәрху-Ссуннә» 102, Ибн 'Абдул-Бәрр «әл-Джәми'» 1758, Әбу Ну'айм «әл-Му'табир» 78, Ибн әл-Қайим «Й'ләмул-мууаққи'ин» 4/140, Ибн Раджәб «Джәми'ул-улюми уәл-хикәм» 391, Ибн Кәсир «Тұхфәтут-талиб» 46, Ибн Хәдҗәр «Мууәфиқаҳул-хабәр» 1/137, әл-Әлбәни «әс-Сәхиха» 937 және т.б.»

Міндетті түрде еру керек болған шынайы мазхаб – бұл біздің пайғамбарымыз Мұхаммедтің (Аллаһтың оған салауаты мен сәлемі болсын) ілімі екенін біл! Тек ол ғана имам әл-ә'зам (ұлы имам)³⁶, оған ғана барлық нәрседе еру керек. Одан кейін ізгі халифтердің ілім жүреді, Аллаһ олардың барлығына разы болсын. Мұхаммедтің (Аллаһтың оған салауаты мен сәлемі болсын) жолынан басқа жолға еруге бізді ешкім міндеттей алмайды, тек қана оның жолы!!! Аллах Тағала былай дейді: «**Сендерге Пайғамбар не берсе, алыңдар! Неден тыйса, одан тыйылыңдар**» (әл-Хашр сүресі, 7 аят).

Ал пайғамбарымыз (Аллаһтың оған салауаты мен сәлемі болсын) былай деп (жоғарыда келтірілді) өситет айтты: «*Менің Сұннетімді және ізгі халифтердің сұннетін ұстаныңдар!*»

Имамдардың ешқайсысы - Эбу Ханифа болсын, Мәлік болсын, өз шәкірттеріне ешқашан былай деп айтпаған: «Тек менің ғана пікірді ұстаныңдар»³⁷, сондай-ақ олардың жолымен жүргүре ешкімді міндеттеген жоқ. Керек десеніз, тіпті имамдардан да бұрын болған Эбу Бәкр мен 'Умар, Аллаһ оларға разы болсын, сияқты мұсылман ғалымдары мұндан жақынша ешқашан шақырмаған, керісінше олар мұндаиды – тыйым салған еді. Егер жағдай осылай болса, онда мына мазхабтар қайдан пайда болды? Олар неге жүртшылыққа таралып, мұсылмандардың мойнына артылып қойылды? Ойлан, бұл мазхабтар Исламның ең жақсы ғасырларынан кейін пайда болып, жүртшылыққа таралды. Ал оны әділетсіз, әрі надан басшылар мен адасушылыққа түскен ғалымдар адамдардың мойнына артып, міндеттеп қойды.

Әд-Дахләудің «мазхаб – бұл бидғат» тұжырымы

Танымал ғалым Уәлию-Ллаһ әд-Дахләуди (х.ж. 1176 ж. қайтыс болды) өзінің «әл-Інсаф» еңбегінің 68 бетінде былай деп жазады: «Хиджраның бірінші және екінші ғасырларында адамдар «тақлид» пен белгілі бір мазхабқа еліктеу деген нәрсені білмеді, өйткені ол уақытта мазхаб болған жоқ екенін біл! Бұл туралы Эбу Талиб әл-Мәкки «Қуут әл-кулюб» кітабында былай деді: “Құран мен Сұннет негізінде емес, керісінше адамдардың көзқарасының негізінде үкім шыгару, мазхаб бекіткен шекарадан аспай адамдарга фәтуә беру, белгілі бір адамның пікірін таңдал алып, басқа адамдарға соны таңу, белгілі бір мазхабтың негізінде дінді тану... Бірінши және екінши ғасырларда Ислам әлемінде бұлардың бірде-біреуі болмаган!”

Содан кейін кейбір өзгерістер басталды, бірақ оған қарамастан, белгілі бір мазхабтың жолымен ғана дінді үйрену болмағаны сияқты төртінші ғасырда да ессіз еру әлі толықтай тарай қойған жоқ еді, сондай-ақ белгілі бір мазхабты адамдарның мойнына артып қою да болмады. Бұл факт Ислам тарихын жүйелі түрде өте мүқият зерттеулерден соң анық болды. Міне, сол ғасырларда адамдар екі топтан ғана тұрды:

³⁶ Ханафилер Эбу Ханифаны, Аллаһ оны Өз Мейіріміне алсын, осылай атайды.

³⁷ Имам Эбу Ханифдан сенімді тізбекпен келесідей сөз жеткен: “Менің дәлелімді білмей, бірақ менің сөзіме сүйеніп фәтуә беру тыйым салынады (харам)!” Карапыз: «әл-Хашия» 6/293 Ибн ‘Абидин.

ғалымдар және қарапайым халық. Дінді үйрену кез-келген адамға қолжетімді еді. Мысалы, қарапайым адамдар дәрет, намаз, зекет және тағы басқа мәселелердің ережелерін тікелей өзінің тұрғылықты жеріндегі ғалымдардан немесе аталарынан үйренді. Ал егер ерекше жағдай болып, бір сұрақ туындаса, онда кез-келген білімді адамнан сұрап ала беретін еді, мұнымен бірге оның мазхабы сұралмайтын. Ибн әл-Хумәм өзінің «әт-Тахрир» кітабында былай деп жазады: «Олар (төртінші гасырдың адамдары) өздерінің сұрақтарын бір мазхабтың муфтийін іздемей-ақ, алдымен бір ғалымга, кейін басқа ғалым қойа беретін еді!»

Сонымен қатар, шейх әд-Даҳләуи өзінің «Худжәту-Ллаһи әл-бәлиға» 1/153-155 кітабында Ибн Ҳазмнің (х.ж. 456 ж. қайтыс болды) сөздерін келтіреді: «Тақлид – тыйым салынған (харам)! Пайғамбардың (Аллаһтың оған салауаты мен сәлемі болсын) пікірінен басқа әделмен бекітілмеген біреудің пікірін қабылдауга ешбір адамға рұқсат етілмейді! Бұл туралы Аллаh Tagala айтады: «Раббыларыңнан сендерге түсірілгенге бой ұсыныңдар да, Одан өзгені дос тұтып ілеспендер!» (әл-Ә'раф сүресі, 3 аят).

Сондай-ақ Ол тагы былай деді: «**Аллаh түсіргенге бой ұсыныңдар делінсе, олар: «Жоқ, ұстінде ата-бабаларымызды тапқан жолға ілесеміз» деді**» (әл-Бәқара сүресі, 170 аят).

Ал тақлид қылмагандарды Аллаh Tagala қолдан былай деді: «**Сондай сөзге құлақ салып, сонда оның ең көркеміне ілесетіндер, міне солар – Аллаh өздерін тұра жолға салғандар. Міне солар, ақыл иелері**» (әз-Зұмәр сүресі, 18 аят).

Онымен қоса Аллаh Tagala тагы былай дейді: «**Сонда егер бір нәрсеге талассандар, оны Аллаhқа, пайғамбарға ұсыныңдар: Егер сендер Аллаhқа, Ахирет Күніне иман келтірген болсандар**» (ән-Ниса сүресі, 59 аят).

Аяттан көріп тұрганымыздай, Аллаh Tagala егер таласта түссек, онда Құран мен Сұннеттен басқа ешнәрсеге жүгінуге бұйырган жоқ. Демек, адамдардың пікіріне жүгіну – бұл харам, өйткені бұлар Құран да емес, Сұннет те емес. Бір адамды өздерінің арасынан таңдал алып, барлық таласты мәселелерде оған гана жүгінуге тыйым салынғандығына байланысты сахабаларды иджма'сы (бірауызды келісім) болғаны туралы сенімді хабар жеткен. Дәл солай табигиндердің – ең біріншісінен бастап, ең соңына дейін, иджма'сы бар, одан кейін – табигиндердің шәкіртерінің иджма'сы.

Әбу Ханифаның сөздерінен өзінің дінін жасап алып, басқа ғалымдарға қарамастан, тек сонымен гана шектелген адам білсін! Имам Мәлік немесе аш-Шәфи'и немесе Ахмадтың сөздерінен өзінің дінін жасап, басқа ғалымдарға қарамастан, тек сонымен шектеле отырып, Құран мен Сұннетте келген нәрсеге сүйенбеген әрбір адам білсін! Ол Исламның ең жақсы заманындағы барлық мұсылман ғалымдарының – алғашқы үш ұрпақтың иджма'сын бұзғанын білсін! Бұл адам ешқашан еш жерден өзіне сұлтау немесе алғашқы мұсылмандардан мысал келтіре алмайды! Сондықтан, мұндаидай адам иман келтіргендердің жолында емес. Мен Аллаhтан мұндаидай жағдайдан сақтауын сұраймын! Бұған қоса, ғалымдардың өздері тақлидті теріске шыгарғаны бәрімізге мәлім, демек тақлид қылуышылар тіпті өздерінің имамдарына қарсы шығып тұр!»

Сонымен бірге, осы айтылғандармен қатар имам әл-'Иzz ибн 'Абду-Ссәләмнің «Қауә'ид әл-әхкәм фи мәсалих әл-әнәм» кітабында және шейх Салих әл-Фуләнидің «Ийқаз әл-химәм» деген кітаптарынан қызықты мәліметтер таба аласыз.

Мұқаллидтер қандай фанатизм мен ынтамен өз мазхабтарының үкімдеріне жабысатынына қатты таң қалуға болады! Мысалы, кейбіреулер мазхабының бір үкіміне соқыр ереді, тіпті оның сүйенген пікірі дәлелге негізделмеген, әрі дұрыс пікірге қайшы келсе де. Тіпті, олар Аллаһтың елшісінің (Аллаһтың оған салауаты мен сәлемі болсын) ізінен ергендей осы қате пікірге соқыр ілеседі. Ал мұндай нәрселер ақиқатқа анық сай келмейді, әрі сау санаға сыймайды.

Біз талай рет көзімізben де, өзіміздің тәжірибемізден де байқағанымыз: мұқаллидтер өз имамдары қателесуі мүмкін емес, олардың айтқаны – бұл еш күмәнсіз ақиқат деп есептейді!³⁸ Мұқаллидтің жүргегінде өзінің имамын ешқашан тастамаймын деген сенім болады, тіпті егер оның пікірін жоққа шығаратын дәлел әкелсе де. Мұндай құбылыс келесі айтылған хадиске сайма-сай келеді. Әт-Тирмизи (х.ж. 279 ж. қайтыс болды) және де басқа ғалымдар 'Ади ибн Хәтимнің сөзін жеткізеді: «**Аллаһ елшісінің (Аллаһтың оған салауаты мен сәлемі болсын) мына аятын оқығанын естідім: «Олар (яһуди, христиандар) ғалымдары мен машайықтарын Аллаһтан өзге Раббы ретінде алды»** (әт-Тәубә сүресі, 31 аят). Сонда мен: «Ей Аллаһтың елшісі, христиандар мен яһудейлер оларға құлышылық қылмайды гой!», - дедім. Пайғамбар (Аллаһтың оған салауаты мен сәлемі болсын) былай жауап қатты: «**Шынында, олар бір нәрсені рұқсат етсе, олар да оны рұқсат деп санады, ал егер бір нәрсені тыйым салса, олар да мұны тыйым салынған деп санады. Оларға құлышылық етті дегеніміз міне, осы»**». Әт-Тирмизи 5/278, әт-Табәри 10/81, әл-Бәйхаки 10/116. Шейхул-Ислам Ибн Тәймия мен шейх әл-Әлбәни хадисті жақсы деді.

³⁸ Қазіргі таңдағы мұқаллидтердің бірі Захид әл-Кәусариді (х.ж. 1371 ж. қайтыс болды), Аллаһ оны Өз Мейіріміне алсын, ғалымдар, оның ішінде шейх Ибн Баз былай деп атады: «Әбу Ханифа мазхабымен есі ауыскан (мәджнун)». Ол кісі Әбу Ханифа мазхабына сәлде болса қайшы келген әhlio-Суннаның барлық ғалымдарын даттағанымен аты шыққан. Мәселең, ол имам Ибн Хузайманың танымал кітабы «Біркүдайшылық кітабын» көпкүдайшылық кітабы деп атады.

Ол кісі үшін Шейхул-Ислам Ибн Тәймия – адасқан, ал Ибн әл-Қайим – бидғатшы, есек және құпірлікке түсken өтірікші. Имам әш-Шәукәни ол үшін Ислам мен мұсылмандардың жауы. Егер Хафиз Ибн Ҳаджәр көшеде әйелді кездістіріп қалып, оның ізінен қалмай үйіне дейін барып және үйінің қасында әйелдің әдемі емес екенін көрсө, онда кейін қарай қайтты деп айыптаиды.

Бұл кісінің Сұннет имамдарына жала жауып, көптеген лас сөздер айтқанын әлі де тізіп шығуға болар еді. Тіпті, ол имам Бухари, Ахмад, Ибн Кудамә мен басқа көптеген имамдарға жала жапты. Онымен қоса, ол пайғамбардың (Аллаһтың оған салауаты мен сәлемі болсын) сахабасы Әнәсті хадистің мағынасын өзгертуі деп айыптады. Әбу Ханифа мазхабына қайшы келетін ең сенімді хадистер жинағы әл-Бухари мен Мұслимде келтірілген хадистерді жалған деді.

Әhlio-Сунна ғалымдарын даттайтын танымал еңбектерінің ішінде «әт-Таниб» және «әл-Мәқалят».

Осы жоғарыда айтылғандардың негізінде қазіргі кездегі әhlio-Сунна ғалымдары ол кісі мен оның шәкірті 'Абдул-Фәттах Әбу Ғуддадан сақтандырды, ол өзінің ұстазын үнемі қолдана қолпаштайтын.

Шейх Ибн Баз әл-Кәусариді пасық күнәшар десе, шейх әл-Әлбәни оны бидғат жақтаушысы деп атады. Сондай-ақ, шейх Бәкәр Әбу Зайдтің «Бәраату аһли-Суннә минәл-уаки'ати фи 'уләмә-ил-уммә» атты кітабын қарап шығыңыз.

Аллаһ елшісінен (Аллаһтың оған салауаты мен сәлемі болсын) басқа біреудің жолын ұстанған әрбір адам білімнен жүрдай адасқан болып есептеледі

Әй мұсылмандар! Егер біз Аллаһ Тағала бағыныңдар деп бүйірган, күнәсіз Аллаһ елшісінің (Аллаһтың оған салауаты мен сәлемі болсын) хадисінен хабарымыз бола тұрып, белгілі бір адамның мазхабына еретін болсақ, онда бізден асқан әділетсіз кім бар, әрі әлемдердің Раббысының алдында тұратын Күнде кешірімге үміт ете аламыз ба?! Егер кімде-кім Аллаһ елшісінен (Аллаһтың оған салауаты мен сәлемі болсын) басқа біреудің пікіріне фанаттық түрде беріліп, әрі басқа имамдардың пікірін теріске шығара отырып, тек оның ғана пікірі еруге лайықты ақиқат деп есептейтін болса, онда ол адам – білімнен жүрдай адасқан, тіпті тәубеге келу керек болған кәпір де болуы мүмкін. Егер ол тәубеге келсе, онда жақсы, ал келмесе, онда ол құрыды. Себебі егер бұл кісі адамдардың барлығы белгілі бір нақты адамға еруі тиіс, тіпті ол имамдардың бірі болсын, деп ойлайтын болса, онда оны пайғамбардың (Аллаһтың оған салауаты мен сәлемі болсын) дәрежесіне қойған болып есептеледі, ал бұл – күпірлік (куфр)!

Сауатсыз мұсылман адам ғалымдардың біреуін жекелемей оның артынан еруіне болады, тіпті ол Зайд немесе ‘Амр болса да.

Ал егер мұсылман адам барлық имамдарды құрметтеп, Сұннетке сай келгенін кез-келгенінен қабылдайтын болса, онда ол адам өте дұрыс істеп жатыр. Егер адам ертедегі имамдарды, мәселен табииндерді теріске шығара отырып, белгілі бір нақты имамға фанаттық түрде еретін болса, онда ол адам тек бір ғана сахабаның артынан еріп, басқа сахабаларды жоққа шығарған адамға ұқсайды. Дәл осылай рафишиалар, нәсыビルер мен хауәридждер істейді. Дәл осылай бидғаттың жақтаушылары мен өз көңіл-қалауларына ергендер жасайды, ондай адамдардың терістелген, әрі ақиқаттан алыс екендігіне Құран, Сұннет пен иджмә’ның дәлелі бар.

Шейхул-Ислам Ахмад Ибн Тәймия (х.ж. 728 ж. қайтыс болды), Аллаһ оны Өз Мейіріміне алсын, өзінің фәтуәларында былай дейді: “Егер адам ғалымдардың біріне ерсе, мысалы, Әбу Ханифа немесе Малик, әш-Шәфи’и немесе Ахмадқа, Аллаһ оларды Өз Мейіріміне алсын, сондай-ақ белгілі бір мәселеде басқа имамның мазхабы дұрысырақ екенин көріп, оған ерсе, онда ол дұрыс істеді және бұл ісі оның иманы мен адамгершілігіне еш кері әсер еттейді. Керісінше, мұндай әрекет пайғамбардан (Аллаһтың оған салауаты мен сәлемі болсын) басқа, белгілі бір адамның соңынан соқыр ілесетіндерден ғөрі жақсырақ, әрі ақиқатқа жақын және Аллаһ пен Оның елшісіне (Аллаһтың оған салауаты мен сәлемі болсын) ұнамдырақ. Бұған мысал ретінде Әбу Ханифага соқыр ілесетіндерді келтіруге болады, олар тек оның ғана мазхабы ақиқат және оның соңынан міндетті түрде еру керек деп есептеп, қалған кейбір мәселелерде оның мазхабымен сәйкес келмеген басқа имамдардың мазхабына ермеу керек деп санайды. Даәл осылай ойлайтын адам – надан (джаһил), балқім кәпір де болуы мүмкін, Аллаһ бізді бұдан сақтасын!”

«Әл-Иқнә’» кітабына түсіндірмеде автор былай дейді: «Белгілі бір мазхабты ұстану міндетті, әрі басқа мазхабтардан бір нәрсе болса да қабылдамауга тыйым салынуына келер

болсақ, онда біздің ғалымдарымыздың баршага таралған пікірі – атамыши көзқарасқа қарама-қайши пікір болып табылады. Біздің ғалымдардың көвшілігі ешкімге белгілі бір мазхабқа еруді міндетті деп есептемейді және Аллаһ пен Онын елшісіне (Аллаһтың оған салауаты мен сәлемі болсын) қарсы келіп, белгілі біреудің артынан ілесуге рұқсат етілмейді. Аллаһ Тағала әрбір адамға барлық жағдайда тек Өзінің елшісі Мұхаммедке (Аллаһтың оған салауаты мен сәлемі болсын) бағынуды бұйырды гой».

Шейхул-Ислам Ибн Тәймия айтады: «Кімде-кім белгілі бір имамга соқыр еруге міндеттесе, ол тәубеге келуі тиіс, әйтпесе ол өлім жазасына кесілу керек³⁹, себебі бұл Аллаһтың заң, орнатуына араласу болып табылады, ал бұл болса, тек Аллаһтың ғана ерекшелігі – шаригатты орнату (*таухид әр-рубубия*)».

Ибн әл-Хумәмнің «белгілі бір мазхабты ұстану – міндетті емес» тұжырымы

Әл-Кәмәл ибн әл-Хумәм өзінің «әт-Тахрир уә-ттақрир» кітабында ханафи фикіхының негіздері туралы сөз қозғап, былай деп жазды: «Белгілі бір мазхабқа еру міндетті емес, себебі Аллаһ пен Оның елшісінің (Аллаһтың оған салауаты мен сәлемі болсын) міндеттегенінен басқа ешқандай міндет жоқ. Аллаһ Тағала да, Оның елшісі де (Аллаһтың оған салауаты мен сәлемі болсын) адамдардың ешқайсысын белгілі бір имамға еріп, оған еліктей отырып, дін мәселесінде тек оның ғана пікіріне сүйенуге міндеттеген жоқ. Исламның алтын ғасырларында белгілі бір мазхабты ұстану міндеттілігі туралы әңгіме болып па еді? Бұған қарамастан, көптеген муқаллидтер: мен ханафимің, мен шафиғимің және т.б. алайда олар өздерінің имамдарының сенімдері туралы түк білмейді. Адам сөзді тек айтып қана, оның мағынасын іске асырушы бола қалмайды ғой. Бұлай деп айту: «мен фақиһпін», «мен жазушымын» деген сөз сияқты, бірақ та бұл сөздерді айту арқылы адам ондай бола қалмайды. Қалайша ол абстрактілі шақырулар мен бос сөздері арқылы имамның шәкірттерінің қатарына жататындығына талаптана алады?»

Әл-Фуләни өзінің «Ийқаз әл-химәм» кітабында «муқаллид» (соқыр ілесуші) мен «мұттаби» (ізбасар, шәкірт) сөздерінің айырмашылығын түсіндіріп былай деді: «Муқаллид – ол Аллаһ пен Оның елшісінің (Аллаһтың оған салауаты мен сәлемі болсын) бүйрығын сұрамай, тек өзінің имамының пікірін сұрайтын адам. Егер тіпті оның имамының ілімі Аллаһтың Кітабы мен Оның елшісінің (Аллаһтың оған салауаты мен сәлемі болсын) Сұннетіне қайши келгені белгілі болса, онда ол мұндаі жағдайда да оларға сүйенбейді. Ал мұттаби'қа келер болсақ, ол ең алдымен Аллаһ пен Оның елшісінің (Аллаһтың оған салауаты мен сәлемі болсын) бүйрығын сұрайды, өзінің мазхабының немесе басқа біреулердің пікіріне қызықпайды. Егер белгілі бір проблемага жолықса, онда ол өзінің

³⁹ Шейхул-Ислам Ибн Тәймия айтқандай, егер адам Аллаһ пен Оның елшісі (Аллаһтың оған салауаты мен сәлемі болсын) міндеттемеген нәрсеге саналы турде басқа адамдарды міндеттесе, онда ол күпірлікке түседі, себебі Аллах және Оның елшісі (Аллаһтың оған салауаты мен сәлемі болсын) дінде заңдастырмаған нәрсені ол келіп заңдастырып жатыр. Сондай-ақ егер оған дәлел жеткізгеннен соң тәубесіне келмей, бұрынғысынан бас тартпаса, онда мұсылман басшысы оны діннен қайтқан деп өлім жазасына кесу керек.

мазхабының галымын ізден жүрмейді, керісінше өзінің сұрагын кез-келген лайықты галымга қоя береді. Ол басқа галымдардың пікіріне тыңдамай, тек «өзінің» галымы үйреткен түріндегі Исламды ұстану міндетті деп санамайды. Кейінгі мұсылман ұрпақтарына біткен тақлид пен Исламның алгашиқы гасырларындағы сәләфтарға ерудің (иттибә') айырмашылығы міне осындаій».

Шаригатта «тақлид» деп дәлелге негізделмеген белгілі бір адамның пікірін қолдануды білдіреді, әрі бұл шаригатта – тыйым салынған!

«Иттибә’» – бұл қажетті дәлелі бар біреудің пікірін қолдану. Осылайша, Аллаһтың дінінде соқыр ілесу – тақуалы іс емес, ал еру - қажеттілік. Егер муфтийдің көзқарасы қате болуына қарамастан, қарапайым адам (тіпті жалпы ислами білімі жоқ) оның пайымдауын қабылдауы мүмкін болса, тіпті міндетті болса, онда егер оның пікірі пайғамбардың (Аллаһтың оған салауаты мен сәлемі болсын) хадисімен бекітілген болса, онда неге оның пікірін қабылдамасқа?!

Егер Аллаh елшісінің (Аллаһтың оған салауаты мен сәлемі болсын) Сұннетіне пәленше мен тұгенше сай амал еткені үшін ғана, Сұннетке сәйкес амал ету рұқсат етілді десек, онда бұл ұлы өтірік болады! Сондықтан Аллаh Тағала Өзінің елшісін (Аллаһтың оған салауаты мен сәлемі болсын) адамдар арасында дәлел, әрі айғақ қылды, ал қарапайым адамдардың арасынан Аллаh Тағала ешкімді Сұннеттен нені алып, нені алмау керектігін көрсететін шешуші қазы, төрешіні тағайындаған жоқ! Хадиске сәйкес амал еткен немесе хадис жөнінде ойланған сон, соның негізінде фетуә шығарған адамның адасу ықтималдылығы екі талай. Элбетте бұл жағдай тек иджтихәд (дербес зерттеу арқылы өзінің білімінің негізінде діни мәселеде бір шешім шығару) құқықына ие адамға қатысты. Егер мұндай құқықтық ерекшелік болмаса, онда Аллаh Тағаланың келесі сөздері негізінде амал ету керек: «**Егер білмесендер, білім иелерінен сұраңдар!**» (әл-Әнбия сүресі, 7 аят).

Назар аударыңыздар, егер бір адам фетуәға мұқтаж болса және оған кітап беріліп, әрі оның ішінде өзінің ізденегені табылса, онда ол адамға осы кітаптағы муфтий немесе шейхтің сөзіне сүйенуіне рұқсат етіледі ме?⁴⁰ Егер йә болса, онда сенімді жеткізушилер пайғамбардың (Аллаһтың оған салауаты мен сәлемі болсын) сөзі негізінде жазғандарына сүйену – тіптен, рұқсат етіледі!

Ал егер біреу жоққа шығаруын жалғастырып, жаңағы адам хадистің мағынасын дұрыс түсіне алмайды десе, онда мен былай жауап беремін: «Ол кісі фетуәсы бар кітапты оқып, оны түсінбесе ше? Онда ол не істейу керек?» Менің сұрағыма: «Ол

⁴⁰ Сенімді кітаптарда келтірілген хадиске немесе сахабалардың мен имамдардың сөздеріне сүйену, рұқсат етіледі, тіпті дәйек ретінде жүреді. Имам Ибн Бурхан «әл-Әусат» кітабында былай жазады: “Барлық ислами фақиҳтер хадиспен амал ету үшін хадисті жеткізуіден тікелей есту міндетті емес деп есептейді. Егер көшірме (кітап) сенімді болса, оған сәйкес амал етуге рұқсат етіледі, тіпті ол тікелей автордың өзінен естімесе де”. Қараңыз: «Шәрх әт-Такриб» 49.

Шейх әл-‘Иzz ибн ‘Абду-Ссәләм «Джәуәбу суәл» кітабында былай дейді: «Фиқхтен сенімді, әрі берік кітаптарға келер болсақ, оларға сүйеніп, сілтеме жасауга біздің кезіміздегі галымдар бірауыздан келіскең, себебі иснадпен жеткен хабарлар секілді бұлар да сенімге лайық. Сондықтан адамдар грамматика, тілтану, медицина және басқа да гылымдардағы танымал кітаптарға сүйенеді. Олардың бұлай істейінің себебі – бұл кітаптар сенімге лайықты, әрі бүрмалаудан аулақ».

фәтуәны түсіндіріп беретін адамды іздең, содан сұрасын», - деп жауап берсе, онда мен: «Егер ол хадисті оқып, дұрыс түсінбесе, онда неге дәл солай істей салмайды?», - деймін. Ол хадисті түсіндіріп беретін адамды тауып алсын!!! Сұннет – дәлел ретінде салыстыру (қияс)⁴¹ мен иджтиһадтан гөрі дәрежесі биік екендігі бәрімізге белгілі той, міне сондықтан, белгілі бір адамның пайымдауына, тіпті ол ғалым болсын, сүйенгеннен гөрі, хадиске сәйкес амал ету дұрыс болып табылады.

Ұлы ғалым Ибн Нұджәйм (х.ж. 970 ж. қайтыс болды) өзінің «әл-Бәхр әр-Раик» кітабында былай деп жазды: «Салыстырудан (қияс) гөрі, нақтылы мәтінге Құран мен Сұннет) негізделіп, амал ету дұрысырақ. Анық хадистің болуы, оны қолдану мен оның негізінде амал етуге міндеттейді!»

Осылайша, хадиске сәйкес амал ету соншалықты пайдалы – саналы адамның өз дініне пайдалы нәрселерді табады деген пікір барлық ғалымдардың пікірі. Имам Әбу Ханифа, Аллаһ оған разы болсын, фәтуә шығарған кезде былай дейтін: «Бұл – бізге білуге сәтті түсінен нәрселер. Егер біреу біздікінен гөрі анығырақ түсіндірме тапса, онда ол ақиқат болуга лайықтырақ». Бұны әш-Шә’рани өзінің «Танbih әл-муғтаррин» кітабында жеткізген.

Шейх ‘Али әл-Қари (х.ж. 1014 ж. қайтыс болды) ханафи мазхабын ұстанғанына қарамастан, тақлид туралы былай деді: «Мұсылман адамға ханафи немесе шағиғи, мәлики немесе ханбали болуга қажеттілік жоқ. Ал қарапайым адамға, егер ол білімге ие болмаса, онда ол кез-келген Құран мен Сұннет білгірінен сұрауы қажет! Төрт имам – дәл сондай білгірлер. Сондықтан айтады гөй: «Кімде-кім ғалымға ерсе, Аллаһпен толыққанды, ері зақымсыз кездеседі». Ал әрбір еңбекке жарамды мұсылман пайғамбарлардың мырзасы – біздің пайғамбарымыз Мұхаммедке (Аллаһтың оған салауаты мен сәлемі болсын) еру міндетті».

⁴¹ Қияс (салыстыру арқылы пайымдау жасау) – фиқх ғылымында қорытынды шығарудың танымал әдісі. Қөптеген ғалымдар белгілі бір мәселені зерттеген кезде Құран мен Сұннеттен дәлел таба алмаса, қияс жасайды. Осылайша, қөптеген ғалымдарда (бірақ бәрінде емес) дереккөздің реттілігі келесідей: «Құран мен Сұннет, одан кейін иджмә’, содан соң қияс». Қажеттілік болған шақта салыстыруды қолдануға қөптеген нұсқаулар бар.

Дегенмен, қияс әрдайым рұқсат етіле бермейді, сондықтан қиястың 2 түрі бар: рұқсат етілетін және тыйым салынатын.

Ибн Мәс’уд айтады: “Егер дін мәселесінде қиясқа сүйенетін болсаңдар, онда сендер қоптеген тыйым салынған нәрсені рұқсат етін, қоптеген рұқсат етілген нәрсені тыйым салып аласыңдар!” әл-Хатыб “әл-Фәқін үәл-мутафәкіх” 180. Бұл хабар сенімді.

Сондай-ақ Мәсруқ былай деді: “Дінде қияс пен өзіндік пікірден абай болыңдар!” әд-Дәрими 1/191.

Зерттеліп жатқан мәселеде Құран мен Сұннеттен дәлел болған кезде қияс (салыстыру) тыйым салынады, ондай кездерде тек дәлел ғана колданылып, ал қияс орынсыз болып қалады. Дәл осы дереккөздің реттілігі бұзылған кезде, оның ішінде Құран мен Сұннет мәтіндері бола тұра, қияс пен иджтиһед жасауды бірінші қою – кейбір мазхабтар мен фәқиһтердің адасуы болып табылады, бұны барлық уақыттағы ғалымдар теріске шығарған болатын.

Ғалымдар айтқандай, ең бірінші тыйым салынған қиясты колданған – Ібіліс. Аллаһ Тағала Адам атаға бас ийоді талап етіп, екішты емес, анық бүйрек берген кезде ол бас тартып, былай қияс жасады: «Адам топырактан жаратылған, ал мен – оттан. От топырактан едәуір маңызды болса, онда оған бас иноге де болмайды». Имам Ибн Джәрір эт-Табәри (х.ж. 310 ж. қайтыс болды) мына аяттың: «(Аллаһ Ібіліске): “Мен саған әмір еткен кезде сені бас ийоден етуден не тыйды?” деді. Ол: “Мен одан артықпын! Мені оттан жаратып, оны балшықтан жараттың” деді» (әл-А’раф сүресі, 12 аят) түсіндірмесінде былай деді: “Хасан әл-Бәсри мен Ибн Сириннің айтулары бойынша, ең бірінши қате қияс жасаған Ібіліс”. Қараңыз: “Тәғсир эт-Табәри” 5/438.

Сондықтан ғалымдардың айтудынша, анық, айқын аяттар мен хадистерді жокқа шығарып, қияс жасауға иек артса, онда «олар Ібілістің іліміне ереді». Қараңыз: “Тәғсир әл-Күртуби” 7/152, “Тәғсир Фәтх әл-Қадир” 2/281.

Мазхабқа соқыр ілесудің себебінен тұсініспеушілік пен келіспеушілік пайда болды

Аллаһ елшісінен (Аллаһтың оған салауаты мен сәлемі болсын) белгілі бір әрекеттің бірнеше нұсқасы келіп, әрі оның қайсысы ескірген, қайсысы күшін жойған екенін білмеген жағдайда барлық белгілі тұрлерін қабылдау қажет, кейде біріншісіне сай істеп, кейде басқа нұсқаларына сәйкес жасауға тиіс! Міне, осы кезде сен пайғамбар (Аллаһтың оған салауаты мен сәлемі болсын) жасаған нәрсені жасаған боласың, оның толық мағынасындағы ізбасары боласың. Ал егер тек бір ғана түрімен шектеліп, басқасын – қалдырсан, онда сен Сұннеттен сенімді жолмен келген нәрсені тастаған боласың!!! Ал бұл - өте қатты ауыр әрекет!

Немесе егер сен тұра мағыналы, анық хадистерден ауытқып, өзіңе сылтаулар әкеle бастансаң, ақиқаттан ауытқуыңа қатер бар, тіпті сен оны сезбей де қаласың. Ешқашан өз нәпісінен айтпаған, керісінше тек оған уахи етілген нәрсеге сәйкес айтатын елшінің (Аллаһтың оған салауаты мен сәлемі болсын) сенімді түрде жеткен сөзін мұсылман адам – Аллаһтың құлы қалайша жоққа шығарағы? Дәл осында, Сұннеттің бір жерін алып, қалған басқа жерін тастау деген көңіл-қалауына еру пайда болғаннан бастан, мұсылмандарды бөлетін мазхабтар да пайда болды. Олар: «Бізде мынадай, ал сендерде - басқаша», «сендердің кітаптарың, біздің кітаптар», «сендердің мазхабтарың және біздің мазхаб», «біздің имам және сендердің имамдарың» деген сияқты сөздерді айтатын болды. Осы жерден бастан өзара өшпендейлік пен бір-біріне деген дүшпандылық басталды, нәтижесінде мұсылмандардың құлдырауы келіп, бір тұтас үммет бөлшектенді, ал өздері болса, жауыз патшалар мен жат елдің «жеміне» айналды⁴².

Әhлю-Сунна имамдарының барлығын біздің имамдарымыз деп неге мойында масқа, Аллаһ олардың барлығына разы болып, бізді солармен бірге қайта тірілуімізді нәсіп етсін?

Соқыр ілесетіндерге қандай өкініш! Ей Аллаһ Тағала, бізді де, оларды да тұра жолға сала гөр!

Егер осы мәселені мұқият бақыласақ, онда саған мына нәрсе анық тұсінікті болады: мазхабизм модасы Ислам жауларының көмегімен болғанын, әрі кең етек жаюына себепші болғанын білесін, олар мұсылмандардың ынтымағына сызат түсіру арқылы бөліп жіберуді қалайды. Бұл яңудейлер мен христиандарға ұқсайтын надандардың туындысы, себебі мұндай құбылыс оларда да болған. Барлық уақытта, әрбір заманда фанаттық дәрежедегі надандар көп болған. Олар әділетсіздікпен ерекшеленеді, әрі ақиқат пен жалғанды айыра алмайды.

---

⁴² Шейхул-Ислам Ибн Тәймия айтады: “*Аллаһ Тағала нәтижесінде татар-моңғолдарга мұсылмандардың үстінен билік жүргізуіне мүмкіндік беруінің себептерінің бірі – шығыс мемлекеттерінің мазхаб мен басқа да мәселелерде көптеген бөлінушилік пен өзара қарама-қайшылықтарға батқандығы*”. Қараңыз: “*Мәджму’ул-фетауә*” 2/250.

Ибн 'Абдул-Бәрр (х.ж. 463 ж. қайтыс болған) мен Ибн Тәймия, Аллаһ оларды Өз мейіріміне алсын, сияқты ұлы ғалымдар былай деді: «*Аллаһ елшісінің (Аллаһтың) оған салауаты мен сәлемі болсын) пікірі бар болса, басқа ешкімнің пікірі болмауы тиіс.* Сұннетті алып, оған амал ету дұрыс болып табылады. Дәл осылай әрбір мұсылман істеге керек! Ең бірінші кезекте хадис мәтінін қоюдың орнына, өзінің пікірі мен мазхабын қоятын мұқаллидтер сектасы секілді істемеу керек. Құран мен Сұннетке ақыл-ойдың пайымдауын, жеке қозқарас пен фанатизмді қарама-қайши қоюга болмайды, себебі мұның бәрі – шайтаннан. Мәселен, сенімді хадистерді орындауга келіспейтін кейбіреулер түрлі айлаларга барып былай дейді: «Мүмкін біздің имам бұл хадисті білген шыгар, бірақ бұл хадиске амал етпеген, өйткені хадистен ақау тапқан болуы мүмкін! Немесе оған басқа даалел кездескен шыгар!» Сондай-ақ, олар осында жағдайда фәқиһ-фанаттар тобы қолданатын сұлтаулар айтады, ал мұқаллидтерден болған надандар бұның барлығын тыңдайды. Сен осыны түсін!»

'Умар ибн әл-Хаттаб, Аллаһ оған разы болсын, былай дейді: «Сұннет – бұл Аллаһ пен Оның елшісі (Аллаһтың оған салауаты мен сәлемі болсын) заңдастырган нәрсесі. Қате болуы мүмкін болған өзіңің жеке пікірінді ислам үмметіне зан қылыш орнатпаңдар!»

'Умарға жоғарыдан уахи келіп, осында жағдай болатынын ескерткен сияқты екен және ол да алды бұрын сақтаңырған секілді.

Біздің заманымызда Аллаһ елшісінің (Аллаһтың оған салауаты мен сәлемі болсын) Сұннетіне қайши келетін пікірлер мен Аллаһтың Кітабындағы бұйрықтарды бұзатын нәрсelerді көріп жүрміз! Ал кейбір адамдар осында пікірді занға айналдырады, оны дін деп есептеп, даулы жағдайларда оларға қайтады да, мұның барлығын мазхаб деп атайды! Ұлы Аллаһпен ант етемін, мұның барлығы – Ислам мен мұсылмандарға жүққан бақытсыздық пен қақпан, фанатизм мен шектен шығушылық. «Шың мәнінде, біз Аллаһқа тәнбіз, әрі Оған қайтушымыз!» (әл-Бәқара сүресі, 156 аят).

Имам 'Абдур-Рахман әл-Әузә'и, Аллаһ оны Өз мейіріміне алсын, айтады: «Саләфтардың ізінен ер, тіпті егер барлық адамдар сенен бас тартса да. Адамдардың пікірінен аулақ бол, тіпті егер олар өз сөздерін әдемі етіп көрсетсе де».

Биләл ибн 'Абдуллаһ ибн 'Умар өз әкесі 'Абдуллаһ ибн 'Умардан, Аллаһ оларға разы болсын, бір күні пайғамбардың (Аллаһтың оған салауаты мен сәлемі болсын) былай дегенін жеткізеді: «*Аллаһтың күңдеріне мешітке баруға тыйым салмаңдар!*» Бұл хадиске Биләл: «Маган келер болсақ, мен өз әйелдеріме бұны тыйым саламын, ал кім қаласа, рұқсат ете берсін», - деп қарсы сөз айтты. Сонда Ибн 'Умар оған бет бұрып былай деді: «*Аллаһ сені лағінет етсін, Аллаһ сені лағінет етсін!* Мен саған Аллаһ елшісі (Аллаһтың оған салауаты мен сәлемі болсын) бұны тыйым салмаңдар деп жеткізіп тұрсам, ал сен: Мен бәрі-бір тыйым саламын деп тұрсың!» Осыдан соң Ибн 'Умар жылап, қатты ашулы күйде ол жерден кетіп қалды⁴³.

⁴³ Шейх әл-Мә'сумидің көлтірген бұл хадисін имам әл-Хәким мен әт-Табәрани жеткізген және оның иснады сенімді. Ал бұл хадистің негізі Мұслимде 4/162 келген. Бұл хадистің баска нұсқасында, Ибн 'Умар өзінің ұлын сондай сөздермен балағаттаған, тіпті сол уақытқа дейін Ибн 'Умардан ондай сөздерді ешкім естімеген және ұлымен өле-өлгенше сөйлеспеген. Ахмад 5/194, Ибн Хузаймә 1684.

Аллаh Тағала барлық сахабаларға разы болсын!

Имам Әбу Ханифаның (басқалардың да) мазхабы – бұл Құран мен Сұннетке сәйкес амал ету

«Әл-Хидая» кітабының авторы мынадай тарихи дерек келтіреді. Бір күні имам Әбу Ханифадан, Аллаh оны Өз мейіріміне алсын, былай деп сұрады: «Егер сіздің пікіріңіз Аллаһтың Кітабына қарсы келсе, не істейміз?»

Ол: «Онда менің пікірімді тастаңдар да, Аллаһтың Кітабындағын алыңдар», - деді.

Әлгілер былай деп жалғастырды: «Ал егер сіздің пікіріңіз Аллаh елшісінің (Аллаһтың оған салауаты мен сәлемі болсын) сөздері мен істеріне қарсы келсе, не істейміз?»

Ол: «Онда мен пікірімді тастаңдар да, Аллаh елшісінен (Аллаһтың оған салауаты мен сәлемі болсын) жеткен хабарды алыңдар», - деп жауап қатты.

Әлгілер сұрағын жалғастырып: «Ал егер сіздің пікіріңіз сахабалардың сөзіне қарсы келсе ше?» - деді.

Имам Әбу Ханифа былай деп жауап берді: «Менің пікірімді тастаңдар да, сахабалардың сөздерін алыңдар».

Әл-Бәйхақи (х.ж. 458 ж. қайтыс болған) өзінің «әс-Сунан» кітабында имам әш-Шәфи'идің, Аллаh оны Өз мейіріміне алсын, мынадай сөздерін жеткізеді: «Егер мен бір сөз айтсам және мұны Аллаh елшісінің (Аллаһтың оған салауаты мен сәлемі болсын) сөздеріне қарсы келгенін көрсөндер, онда хадисті алыңдар! Сондай-ак, маган еліктемемендер!»

Дәл осындағы мәтіндегі имам әш-Шәфи'идің сөздерін имам әл-Харамәйн жеткізеді.

«Әл-Кәфи» кітабында былай делінген: «Егер муфтий-муджтәһид белгілі бір маселеде шешім шыгарса және бұл шешім Аллаh елшісінің (Аллаһтың оған салауаты мен сәлемі болсын) хадисіне сай келмейтіні бекітілген болса, онда хадиске сәйкес амал ету қажет, себебі елшінің (Аллаһтың оған салауаты мен сәлемі болсын) сөзі муфтийдің сөзінен төмен емес. Өйткені сенімді хадис өзінің маңыздылығы жағынан муфтийдің сөзімен салыстыруга келмейді. Егер муфтийдің пікірі шариги дағел ретінде жарайтын болса, онда Аллаh елшісінің (Аллаһтың оған салауаты мен сәлемі болсын) сөзі одан ғөрі артығырақ, әрі лайықтырақ».

Ұлы ғалым Ибн әл-Қайим (х.ж. 751 ж. қайтыс болған) өзінің «И'ләм әл-мууәққи'ин» 1/77 кітабында былай дейді: “ Әбу Ханифаның, Аллаh оны Өз мейіріміне

Шынында, сахабалардың дінге деген қызғанышы мен Сұннетке деген ілесу өте ұлы болған! Хафіз Ибн Хаджәр осы хадистің түсіндірмесінде былай дейді: “Бұл хадистен өз пікірі негізінде Сұннетті теріске шыгарған және өз көніл-қалауына сүйеніп, ғалыммен таласқан адам айыпты болатындығы туралы пайда алынады”. Қараңыз: “Фәтхул-Бәри” 2/349.

алсын, ізбасарлары салыстыру (қияс) мен белгілі бір адамның пікірінен ғөрі, тіпті әлсіз хадистің өзі артығырақ деген пікірде бірауызды келіскен".

Сондықтан, біздің кезімізде хадиске сай амал етпеу керек дейтіндер – Аллаһтың дәлелін теріске шыгаруға ұмтылған адам болып есептеледі. Шынайы мұсылман олай істемейді.

Ал егер біреу хадисті дұрыс түсінуге мүмкіндігіміз жоқ деп сұлтаурататын болса, онда мен онымен келіспеймін! Сұннет қалайша түсініксіз болмақ?! Аллаһ Тағала Өзінің Кітабын адамдар онымен сәйкес өмір сүрсін, Өз елшісін (Аллаһтың оған салауаты мен сәлемі болсын) Құранды түсіндірсін деп жіберді ғой. Аллаһ Тағала былай дейді: «**Адамдар үшін түсірілген Еске**ртуді ашық баян етерсің деп, саған **Құранды түсірдік**» (әл-Нәхл сүресі, 44 аят).

Адамдарға түсіндіруші ретінде келген пайғамбардың (Аллаһтың оған салауаты мен сәлемі болсын) сөздері баяғыда өмір сүрген бір-екі имамнан басқа қалған адамдарға түсініксіз деп қалай айтуды болады? Керек десеніз, олардың сенімі бойынша, дәл осы уақытта хадистер жалпы адамдардың барлығына түсініксіз, себебі олардың ойынша, бірнеше ғасыр бойы жер бетінде мұдjtәhид жоқ, әрі «иджтиhәd есігі мұлдем жабық-мыс». Мүмкін мұндай сөздер қарапайым халыққа өздерінің көзқарасы ашылып қалмауды тілейтін адамдардың аузынан шығып жатқан да шығар, себебі олардың көзқарасы Аллаһтың Кітабы мен Оның елшісінің (Аллаһтың оған салауаты мен сәлемі болсын) Сұннетіне қарама-қайшы келеді ғой.

Мұндай адамдардың әдісі өте қарапайым: алдымен олар мұдjtәhид дәрежесіне жетпегендердің барлығы Құран аяттары мен хадистерді түсіне алмайды деді. Кейіннен иджтиhәd есіктерін «жауып», біздің уақытымызда мұдjtәhид өмір сүруі мүмкін емес деп мәлімдеді! Осыдан соң, олар аяттар мен хадистер түсініксіз, демек оларды оқып-үйрену де қажеті жоқ дегенін аңғару қыын емес!

Ұлы имамдардың кезеңі біткеннен соң иджтиhәd қылуды тыйым салудың басқа да объективті себептері де болуы мүмкін. Мысалы, кейбір фәқиһтер бұл тыйымды адамдар мазхабтарды салыстырып, біреуін басқасынан артық көре отырып, мына мазхаб Құран мен Сұннетке жақынырақ деп есептемес үшін қолданды. Ал басқалары, бұл тыйымды бір мазхабтан екінші мазхабқа өтпес үшін, немесе мазхабтардың ішінен өзіне женіл, әрі ынғайлышын іздемес үшін қолданды. Бір сөзben айтқанда, адамдар өзіне ұнаған мазхабын іздемес үшін қолданды.

Білім мен ақыл иелері үшін мұндай «жақсы ниеттер» Аллаһтың дінімен ортақ емес екені түсінкті, әрі оларға бұл құпия емес. Сондай-ақ, олардың көбісі дұрыс мағына мен діни дереккөздердің мазмұнына қайшы келеді. Бұған қарамастан, көптеген ғалымдар Аллаһ елшісіне бағынуда ауытқып жатқанын көрудеміз, бұл міндетті (парыз) болса да. Олар сенімге лайықты, әрі дұрыс иснадқа ие адамдардың жеткізген пайғамбардың (Аллаһтың оған салауаты мен сәлемі болсын) сөзіне назар аудармайды. Есесіне, өз кітаптарында жазылған мазхаб имамы туралы әңгімелерді қабылдауға дайын, тіпті ол әңгіменің ешқандай иснады болмаса да! Ал егер имамның

пікірін хадис пен Құран аятына салыстыруға кішкентай ғана талпынған адамды байқаса, онда оны адасқан бидғатшы деп санайды.

Шынында, әрбір мұсылман пайғамбардың (Аллаһтың оған салауаты мен сәлемі болсын) сенімді жолмен жеткен сөзіне сәйкес амал етуі тиіс, ал егер ол осыған қарама-қарсы келсе, онда олардың жағдайы қызығарлықтай емес, өйткені Аллаh Тағала былай дейді: **«Оның әміріне қарсы келгендер, өздеріне бір апат жетуінен немесе жан түршігерлік азап келуінен сақтансын»** (ән-Нур сүресі, 63 аят).

Егер белгілі бір хадис сенімді екені анықталса, онда мұсылман адам мазхабқа соқыр ермей, әрі тақлид жасамауы керек. Ал егер олар бәрі-бірде қасарысатын болса, Аллаh айтқан келесідей адамдарға ұқсайды: **«Кітап берілгендерге әр түрлі мұғжизаны келтірсөң де, олар сенің Қыблана ілеспейді (қосылмайды)»** (әл-Бәқара сүресі, 145 аят).

Мұсылман адам хадисті алып, қабылдау керек және хадисті «өзге» мазхабтан жеткізілгендердің үшін қалдырмауға тиіс. Аллаh Тағала айтып еді ғой: **«Сонда егер бір нәрсеге талассандар, оны Аллаhқа, пайғамбарға қайтарындар»** (ән-Ниса сүресі, 59 аят).

Таласты мәселелерде елшінің (Аллаһтың оған салауаты мен сәлемі болсын) сөзіне қайтару да қабылдауға жатады. Егер имамдардың арасында келіспеушілік пайда болса, елшінің (Аллаһтың оған салауаты мен сәлемі болсын) сөзін алу қажет.

Муджтәһид дұрыс айтуы да, қателесуі де мүмкін, ал пайғамбар (Аллаһтың оған салауаты мен сәлемі болсын) қателіктерден сақталған

Тақлид жақтаушылары қателеспейтін адам болмайтынын білетіні таң қалдырады, кез-келген муджтәһид қателесуі де, дұрыс айтуы да мүмкін. Тек пайғамбар (Аллаһтың оған салауаты мен сәлемі болсын) ғана қателіктерден сақталған! Олардың сенімі – міне, осында жағдайда ғана қалған мұсылмандардың сенімімен сәйкес келеді. Дегенмен, бұған қарамастан, олар іс жүзінде өздерінің муджтәһидтерінің сөздеріне соқыр ілесіп, пайғамбардың (Аллаһтың оған салауаты мен сәлемі болсын) сөздерін орындамайды. Мақұл, егер дәл өздерінің муджтәһидінің пікірінде нық тұрса екен, алайда олар өйтіп те істемейді ғой – олар қайдағы бір белгісіз адамның жазғанына ереді, тек ең бастысы – мазхабы сәйкес келсе болды!

Бұған мысал ретінде «өзеннің арғы жағындағы»⁴⁴ аймақтағы жағдайды келтірсек болады. Білімі өте аз ханафилер әл-Кәйданидің «Хуләса» деген кітабындағы бір сөзге жабысып, соның негізінде намаздағы ташаххудте сұқ саусақты көтеруді тыйым салған болатын. Алайда, бұл әрекет Аллаh елшісінің (Аллаһтың оған салауаты мен сәлемі болсын) сенімді жолмен жеткен Сұннетінде, барлық сахабалар (Аллаh оларға разы болсын) мен муджтәһидтер, оның ішінде имам Әбу Ханифаның және оның екі

⁴⁴ Шейх әл-Мә'асуми Орта Азияны айтып тұр, себебі ежелгі арабтар ол аймақты «Мәура-нәхр» (өзеннің арғы жағы) деп атайдын.

шәкірті – имам Әбу Юсуф пен Мухаммад әш-Шәйбәнидің бірауызды бекіткен келісімі болып табылады! Бұл сөзімді растау үшін ханафилердің бұрынғы өткен ғалымдарының кітаптарын ерекше еске салғым келіп тұр: «Мууәтта» Мухаммад әш-Шәйбәни; «Шәрх мә’ани әл-әсар» әт-Тахауи; «Фәтх әл-Қадир», «әл-‘Инәя», «Умда әл-Қари» Бәдруддин әл-‘Айни және тағы басқа ханафи мазхабының маңызды дереккөздеріннен таба аласыз! Міне, бұрынғы ханафи ғалымдарының кітаптарында бұл мәселе егжей-тегжейлі қарастырылған. Соңдықтан, бұған өте ерекше назар аударыныздар!⁴⁵

Тақуалық пен Аллаһқа құлшылық қылуда ұлғі тұтатындағы талай адамды кездестіргенбіз, бірақ олар хадиске сай амал етуде әлсіздік танытатын. Олар бұл мәселеге онша көңіл бөлмей, тек өздерінің мазхабының кітаптарында жазылған нәрселермен ғана амал ете отырып, хадисті қабылдамауға болады деп есептейтін. Ал мұның барлығының себебі – ақиқатқа байланысты сауатсызық еді.

Шейх Мухаммад Хаят әс-Синди айтады: “Әрбір мұсылман адам Құран мен хадистің магынасын тануға өз бетімен ынталанып ізденүі қажет, оны оқып, ой жүгіртпін және одан қажетті білімдер, заңдар мен қагидалар алуы керек. **Ол мұндай нәрселерді өздігінен істей алмаса, міне, осындағы жағдайда ғана ғалымдарга еліктеуіне болады.** Мұнымен қоса, басқа ғалымдарды қалдырып, өз-өзінді тек бір ғана мазхабпен шектемеуің керек, себебі осылай мазхабты қабылдау – оны пайғамбарға үқсатуды еске түсіреді. Мұсылман адам осындағы жағдайда, яғни ол тек ғана ғалымдардың фәтуәсіна сүйенетін кезде, әрбір мазхабтан ең қауісізін, әрі басқаларға қарғанда тыйымдар мен күмәнді нәрселерден ең алысырақ пікірді таңдал қабылдауы тиіс. Өте қысылтаян, қажеттілік жағдайда ғана мұсылман осындағы «босаңсуына» болады. Алайда, егер мұндай қысылтаян, қажеттілік жоқ болмаса, онда ең жақсысы – «босаңсуга» ермеу. Ал қазіргі кездегі авторлардың әрбір адамға белгілі бір мазхабқа еруи міндетті, онымен қоса бір мазхабтан екінші бір мазхабқа өтүін тыйым салуына қатысты айтар болсақ, бұлардың барлығы надандық, бидгат және жүгенсіздік. Біз олардың талай рет сенімді, әрі кері қайтарылмайтын хадистерді тастап, өз мазхабындағы ешқандай иснады жоқ сөздерге жабысып айрылмайтынын көрдік”.

Имам әш-Шәфи’и, Аллаһ оны Өз мейіріміне алсын, айтады: «Егер кімде-кім бір нәрсені тыип немесе рұқсат еткен арнайы бір имамға еліктесе, әрі сенімді хадистерде оған қарама-қайши үкім бекітілген болса және егер әлгі мұсылман Сүннетке сай амал етуден бас тартып, тақлид жасауды артық көрсе, онда ол сол арқылы әлгі муфтийді Аллаһтан басқа кумир мен тәнірге (құлшылық қылатын обьект) айналдырады! Себебі ол мұндай жағдайда Аллаһтың тыйым салғанын рұқсат етіп, Аллаһтың рұқсат еткенін тыйым салады!»

Содан кейін муқаллидпен одан сайын таң қаларлық жағдайлар орын алады! Мысалы, шаригатта мынадай сұрақ бар: «Егер белгілі бір тақырыпта пайғамбардан (Аллаһтың оған салауаты мен сәлемі болсын) жеткен сенімді

⁴⁵ Танымал ханафи шейх Әбул-Хасан әс-Синди айтады: “Біздің имамдарымыздың көшілігі және басқа да ғалымдар ташаххуд кезінде саусақ көтеруге байланысты хадиске сүйенеді, ал бұны жоққа шығаратын кейбір біздің жақтастарымызға келер болсақ, бұған ешқандай негіз жоқ”. Қараңыз: “Хашия ‘алә ән-Нәсай’ 2/236.

хадиске қарама-қайшы сахабалардан жеткен хабар келсе, не істейміз?» Бұған дұрыс жауап былай: егер сахаба бұл хадисті естігендे, онда міндетті түрде оған қарсыласпас еді, демек сахаба ол хадис туралы білмеген! Мазхаб пен тақлидтің жақтаушылары бұл жауапқа бізben келісетіні қатты таңдай қақтырады.

Ал имамның айтқан сөзіне түйіспейтін хадис келсе, олар имамның бұл хабар туралы жәй ғана білмегенін мойындаудан бас тартады! Мұндай жағдайда олар хадисті жоққа шығаруға апаратын түсіндірме беру үшін бар күш-жігерін салып, ал кейде тіпті хадистің мағынасын бұрмалайды! Егер олар ешбір логикалық түсіндірме әкеle алмаса, әрі сен оларға: «елітеп жүрген имамдарың бұл хадисті білмеген, себебі оны білуге мүмкіндігі болмаған» деген сыңайлы әңгіме айтсан, бұл соқыр фанаттар сені соққыға жығуға дейін барады, сені боқтап балағаттайды, себебі мұндай қорытынды оларға өте ауыр, әрі жағымсыз! Міне, енді бұл байғұстардың сахабалар бір нәрсені білмеуі мүмкін деген ойға еріп, ал өздерінің имамы бір нәрсені білмеуі мүмкін дегенді мойындаі алмайтынына қара!!! Оның үстіне екі жақтың айырмашылығы жер мен көктей екенін қосып қойыныз⁴⁶.

Олардың хадис кітаптарын оқып, «мұқият» зерттейтінін байқауға болады, бірақ не үшін? Оған сәйкес амал ету үшін емес, керісінше «берекесі (бәракәт) болсын» деп оқитына түсінікті болған шығар!

Егер олардың қолына өз сенімдеріне қайшы хадис түссе, өз көзқарастарының астына тықпалау үшін барын салады. Егер оны істей алса, онда «бәлкім ізінен еретін адамымыз бұл хадисті білген шығар, әрі ол бізден бұл хадистің мағынасын жақсырақ түсінген, міне, сондықтан оны қабылдамаған» деп күмілжейді. Олар осы айтқан сөзі арқылы Аллаһтың дәлелін өздеріне қарсы қойып жатқанын байқамай ма? Ал егер олардың қолына өздерінің мазхабына сәйкес хадис түссе, олар шаттанып күлімсірейді! Бірақ Аллаh Тағала айтқан еді ғой: **«Раббыңа серт! Олар өзара таласқан нәрселерінде сені шешуі би қылып, содан соң берген билігінен көнілдерінде ақау таппай, толық бой ұсынғанға дейін иман келтірген бола алмайды»** (ән-Ниса сүресі, 65 аят).

Санәд ибн ‘Инән (Аллаh оны Өз мейіріміне алсын) «Мудауәнә Мәлиқ» кітабына түсіндірме жазғанда былай деді: «Біл, саналы адам қарапайым еліктеумен қанагаттанбайды! Себебі бұл – ақымақ надан мен қырсық мигұланың үлесі. Ешкімге тақлид жасауга болмайды деп айттаймыз. Бірақ та ғалымдардың пікірі мен дәлелін білу міндетті деп санаймыз. Ал саутасыз адамга келер болсақ, тақлид жасау міндетті, яғни ешқандай дәлел мен айғақсыз басқа адамның пікірін (оның мазхабына қарамастан) қабылдан сену. Мұндай жолмен әрине, білім алынбайды. Тек бір гана адамның мазхабына

⁴⁶ Мұндай мәлімдеулермен өте көп кездесуге болады, кейбір мұсылмандар өз мазхабын актау тырысып былай деді: “Сен білесің да, ал пәленше имам бұны білмеді ме?!” Йә, дәл солай! Бұл жерде не таң қалатыны бар? Көптеген сахабалар, оның ішінде Әбу Бәкр, ‘Умар, ‘Усман, ‘Алилер дін мәселелерінде кейбір сұрақтарды білмеген, оның үстіне олар пайғамбардың (Аллаһтың оған салауаты мен сәлемі болсын) соынан қалмай үнемі еріп жүргүре ұмтылғанын және олар дін мәселеінде көптеген сұрақтарға жауап беретін үлкен имам, әрі ғалым болғанын қосып қойыныз. Сонымен қатар, белгілі бір хадис бір имамға жетпеді деп айту – жақсырақ, себебі сен оған актау іздең боласың, себебі үлкен ақыл-парасатқа ие имам пайғамбарымыздың (Аллаһтың оған салауаты мен сәлемі болсын) белгілі бір хадисін біліп, саналы түрде оған қарама-қайшы жүрді деп елестету өте қыын!

еру – бұл бидгат, өйткені сахабалардың кезінде ешқандай мазхаб болмаганын анық білеміз! Олардың бәрі кез-келген мәселенің шешімін тек Құран мен Сұннеттен іздегені белгілі, ал дәлел болмаган жағдайда, терең зерттеудің нәтижесінде бір қорытындыға келетін еді. Міне, дәл осылай табиғиндер де істеді. Мұқаллидтердің: «тақлид баяғыдан бері белгілі» дейтіндері күлкіні келтіреді, негізінде ол тек хиджраның екінші гасырында ғана пайда болды!»

Белгілі бір адамға елікте, тіпті Құран мен Сұннетке қайшы келсе де оның пікірін дін мен сенімге айналдырудан қайтарған Санәдтың (Аллаһ оны Өз мейіріміне алсын) айтқанымен толық келісемін. Құдіксіз, мұның бәрі – кесірлі бидгат және мұсылмандарды бөлшектеп, араларын ажырату арқылы өшпенделік пен дүшпандық дәмін себу үшін қолданатын лағінет атқан Ибілістің жиіркенішті айласы. Сен олардың әрбірі өздерінің имамдарын соншалықты дәріптейді, тіпті Аллаһ елшісінің (Аллаһтың оған салауаты мен сәлемі болсын) сахабаларын өйтіп ешқашан дәріптемейтінін көресің.

Соқыр еліктеушілер бұның барлығын өздеріне дін мен сенімге соншалықты айналдыրған, тіпті оларға хадис мәтіндеріне негізделген мындаған дәлел әкелсене де, олар сені тыңдамайды, әрі «олар аңшыдан қашқан, қатты үркіген есек сияқты» қашады (әл-Мұддассир сүресі, 50-51 аяттар). Мекке мен Мәдина қалаларында өмір сүретін бұхаралықтар, ұндістер мен түріктердің көбісі осылай істейді. Олар қолдарына тәспі ұстап, кейді мойнына тағып алады, бастарына мешіттің күмбезін еске түсіретін үлкен сәлде киеді, «Даләил әл-хейрат», «Хатам хауәджә», «Бурда» сияқты «танымал» кітаптарды оқиды, әрі бұның барлығын шынайы Исламға сай келетін нағыз діни амалдар деп есептейді⁴⁷! Енді Сұннеттен жеткен сенімді хабарларды істеуге келгенде, бас тартады!

Тағы мысал ретінде – намаздағы ташаххудте саусақ көтеруді келтірейін. Олардың ешқайсысы мұны іstemейді! Мен мына кішкентай ғана амал Аллаһ елшісінің (Аллаһтың оған салауаты мен сәлемі болсын) сенімді Сұннетінде бар, әрі мұны ізгі сахабалар мен имамдар да жасаған, сондай-ақ бұл әрекет шайтанмен құресте оған темір шоқпардан да ауыр тиетінін айтып, талай рет «неге олай іstemейсіндер» деп олардан сұрағанмын⁴⁸. Маған олар жауап ретінде былай дейтін: біз ханафи мазхабының адамдарымыз және біздің мазхабымыз бойынша бұл іске рұқсат етілмеген, оған анық тыйым салынған! Мен оларға ханафи мазхабының ғалымдарының өзі бұл әрекетті мойындағанын айтып, ханафилік кітаптарда – имам Мұхаммадтің «Мууәттасында», имам әт-Тахаудің «Шәрх мә’ани әл-әсарында» және Ибн әл-Хумәмнің «Фәтх әл-Қадирінде» бар екенін жеткіздім.

Олар маған жауап ретінде: бұрынғы ханафилердің пікірі шынымен солай болған, бірақ кейін келген ханафилер бұл әрекетті тыйым салып, өз тәжірибелерінен алғып

⁴⁷ Шейх Сәлим әл-Хиләли айтады: «Мына трактаттар мен касыдтардың барлығын оқу адамға ешқандай сарап әкелмейді, өйткені олар Сұннетке және шаригатқа қатысы жоқ. Керісінше, ол кітаптардың ішінде адасуышық, ширк пен сопылық бидгаттар болғандықтан оларды оқу – күнә».

⁴⁸ Шейх Сәлим әл-Хиләли айтады: «Ол мына хадисті айтып тұр: «Сұқ саусақ шайтанға темірден де ауыр тиеді». Бұл жақсы хадисті Ахмад 4/15 пен әл-Бәззар келтіреді. Бұл хадисті шеих әл-Әлбәни “Сығғату-ссалә” 171 кітабында жақсы деп атады».

тастады, бұл туралы әл-Мәс'удидің «Китәб әс-Саләсында» және әл-Кәйдани «Хүләсанда» бар екенін айтты.

Надан адамдар осындай ақиқатқа түк қатысы жоқ бол сөздердің айту арқылы ізгілік пен кемелдікке жақындеймиз деп ойлайды. Йә, әрине олар жақындағы, бірақ кемелдікке емес, шайтанға жақындағы! **«Шын мәнінде, біз Аллаһқа тәнбіз және Оған қарай қайтамыз!»** (әл-Бәқара сүресі, 156 аят).

Әбу Касим әл-Күшәйри (Аллаһтың оған салауаты мен сәлемі болсын) айтады: *«Әрбір ақиқатқа ұмтылушиның парызы – ешқашан қателеспейтінге еріп, қателесетінге еліктеуді тастау. Енді имамдарымыздан жеткен Құран мен Сұннетпен салыстырайықшы: сәйкес келетін кез-келген нәрсені – қабылдаймыз, сәйкес келмейтін кез-келген нәрсені – тастаймыз. Бізде шаригаттың негізін салушы – Заң Шығарушыга еруге нұсқау бар және Құран мен Сұннетпен салыстырмайынша түрлі фәқиһтер мен сопылардың сөзін қабылдауга ешқандай нұсқау жоқ. Дәлелден кетіп, тақлидтің жолында соқыр еретіндерге қасірет болсын. Шариги дәлелдер, фәқиһтердің түсіндірмесі, тіпті сопылардың салттары еліктеуді жоққа шыгарады және белгілі бір мәселені сақтықпен зерттеп, күмәнді нәрсеге ой жүгірту үшін тоқтайтындарга мақтау айтады. Егер кімде-кім бір имамга еліктесе, әрі алға имамның пікірі Аллаһтың Кітабы мен Аллах елшісінің (Аллаһтың оған салауаты мен сәлемі болсын) Сұннетіне, бірауызды келісімге (иджма') немесе анық рұқсат етілген қиясқа қарсы келсе және ол бұған қарамастан тақлидтің жолымен жүруді үйгарса, онда ол «мен өз имамымның жолымен жүремін» деген сөзіне жол болсын, ол өтірік айтады! Керісінше, мұндай адам өз көніл-қалаулары мен нәпсісінің ізімен жүрген болады. Барлық имамдар мұндай «ізбасардан» бас тартады, олар бұған ешқандай қатысы жоқ. Ол адамның имамына деген қарым-қатынасы христиандардың кітапшыларының өз пайғамбарларына деген қарым-қатынасына ұқсайды, себебі әрбір имам өз ізбасарларын дін мен шаригат негіздерін бұзудан сақтандырган болатын».*

Ақиқат тек бір ғана адамның пікірімен шектелмейді, тек Аллах елшісінің (Аллаһтың оған салауаты мен сәлемі болсын) пікірі ақиқат болып табылады

Төрт имам мұқаллидпен ортақ ешнәрсесі жоқ, ал ол имаммен ортақ ешнәрсесі жоқ, себебі ол бидғатшы (мубтәди'), өз көніл-қалауының ізбасары, өзі адасқан және өзгелерді де адастырады. Бұда мұсылман адам еш күдіктейбейді. Бүкіл ақиқат бір ғана адамда болмайды, бір ғана адамның пікірінде болмайды, тек елшіліктің иесі, біздің мырзамыз Мұхаммед (Аллаһтың оған салауаты мен сәлемі болсын) пайғамбардан басқа. Бүткіл ақиқат оның елшілігінде.

Егер әділетті адам осы сұрақ төнірегінде сәл-пәл ой жүгіртсе, оған тақлид пен белгілі бір имамның мазхабына еш дәлелесіз еліктеу – ұлы надандық және үлкен бақытсыздық екендігін түсінеді. Сонымен қатар, бұның барлығы – көніл-қалаулары мен фанатизмнен басқа ешнәрсесе емес. Бүкіл имам-муджтәнидтер бұған қарсы болған, олардың барлығы өздерінің сөздерімен еш дәлелсіз еліктеуді жоққа

шығарған⁴⁹. Кімде-кім дәлелдің ізімен жүрсе, онда өз имамының, әрі басқа да имамдардың ізімен жүргені, демек Құран мен Сұннеттің жолымен жүргені. Осылай істеу арқылы ол өз имамының ақидасын өзгерпейді. Өз имамының және басқа да имамдардың ілімінен, тек дәлелге қайшы келетін пікірге соқыр ілесіп, қасарысып тұратын адамдар ғана бас тартады, себебі егер әлгі ғалымға сенімді хадис жеткенде, ол өз пікірінен қайтып, хадиске ерер еді. Осылайша, кімде-кім тақлидтің жолында қасарысып тұрып алса, онда ол күнәһар болып табылады, өйткені ол өз көніл-қалауларының жетегінде жүріп, Аллаh Тағала мен пайғамбардың (Аллаhтың оған салауаты мен сәлемі болсын) сөзінен бет бүрді. Міне, осындағы жағдайда ол имаммен байланысы үзіліп, өзінің көніл-қалауы мен шайтанның сыйбайласы болады: «**Өз көніл-қалауын тәнір қылып алғанды көрдің бе? Аллаh оны білім негізінде адастырды және құлағы мен жүрегін бітеп, көзіне перде тастады**» (әл-Джәсия сүресі, 23 аят).

Оның жүрегінде иман сәулесі өшті. Аллаh Тағала бізді тұра жолға салғаннан кейін адастырмасын!

Әр-Раби' ибн Сулеймән әл-Джийзи айтады: «*Бір күні әш-Шәфи'иге, Аллаh оны Өз мейіріміне алсын, бір кісі келіп, сұрақ қоя бастады. Ал имам (жауаптың орнына) былай деді: «Пайғамбарымыз (Аллаhтың оған салауаты мен сәлемі болсын) бұл мәселеге байланысты былай, былай деп айтқаны жеткізіледі». Сонда сұрауышы: «Сіз де солай деп есептейсіз бе?» - деді. Сол кезде әш-Шәфи'и ашуудан дірілден кетті де, беті қатты қызыарған күйде былай деп айқайлады: «Әй, саган қасірет болсын! Егер мен пайғамбардан (Аллаhтың оған салауаты мен сәлемі болсын) бір нарсе жеткізіп және өзім онымен келіспесем, онда мені қандай жер көтереді, қандай аспан мені жасыра алады? Йә, менің де саган жауабым дәл хадисте айтылғандай!» Ол өзінің бірінші сөзін тағы қайталады.*

Біл, көптеген адамдар қасіретте, тек аз ғана бөлігі одан аман қалады. Егер кімде-кім өзінің қасіретіне және табысына қарағысы келсе, өзінің амалдарын Құран мен Сұннетпен салыстырып қарасын. Егер оған сәйкес келсе, онда адам табысқа жетті, ал егер оған қарсы келсе, онда ол адам зиянда және оның өмірі қызығуға тұрарлық емес. Аллаh Тағала бұл туралы бізге хабар беріп, уақытпен ант етті – барлық адамдар қасіретте, тек өзінде төрт қасиетті жинаған адамдардан басқа⁵⁰.

Егер сен ауда ұшып жүрген немесе судың үстімен жүріп бара жатқан адамды, я болмаса ғайыптан (көмес) хабар беретін, бірақ сонымен бірге шарифатты бұза отырып, тыйым салынғанды істеп, міндетtelген нәрселерді тастайтын адамды көрсөн, онда біл, ол – надандарды азғыруға бағытталған шайтан. Мұндай жағдай Аллаh Тағала адасқандарға орнатқан алыс емес жол. Мысалы, шайтан адамның қан тамырларында қозгалады, ал Дәдәкәл өлтіре де, тірілте де алады, аспаннан жаңбыр жаудыртады – бұның барлығы адасқандар үшін азғыру болып табылады! Осы айтып отырғанымыз жыланды жұтып, оттың ішіне кіре алатындарға да қатысты.

⁴⁹ Имам әш-Шәфи'и өте ғажайып сөздер айтты: “*Білімді еш дәлелсіз алған адам түнде отын жинаған адам секілді, ол отын мен бірге шағын алатын жыланды да бірге алған сияқты!*” әл-Бейхаки “әл-Мәдхал” 1/211.

⁵⁰ Аллаh Тағала былай дейді: «*Уақытпен ант етемін! Шын мәнінде, адамзаттың барлығы қасіретте, тек иман келтіріп, ізгі амал жасаған және бір-бірін ақиқатқа шақырып, әрі бір-бірін сабырлыққа шақыргандардан басқа!*» (әл-‘Аср сүресі, 1-3 аяттар).

Әш-Шә'рани өзінің «әл-Мизан» кітабында Әбу Дәуд жеткізді деп айтады: «Мен имам Ахмадтан кімге ерген жақсырақ: әл-Әуза'иге ме әлде Мәликке ме? - деп сұрадым» Сонда имам Ахмад былай жауап берді: «Өзіңің иманыңды екеуіне де еліктейтін қылма. Аллаһ елшісінен (Аллаһтың оған салауаты мен сәлемі болсын), оның сахабаларынан, Аллаһ оларға разы болсын, содан кейін табиғиндерден жеткен нәрсени қабылда. Маган да, Мәликке де, Әбу Ханифага да, әш-Шәфи'иге де, әл-Әуза'иге де, әс-Сауриге де еліктеме, Аллаһ оларды Өз мейіріміне алсын, тек олардың алған қайнарлардан ал! Белгілі бір адамның соңынан соқыр еру – адамның сауатсыз екендігін көрсетеді».

Аса маңызды ескерту

Ғалым-муджтәһидтің түсіндірмесі мен оның пікірі – бұл ешқандай да Аллаһтың заңы да емес, үкімі де емес!⁵¹ Егер ол Аллаһтың заңы болғандаа, онда Әбу Юсуф пен Мухаммад (Әбу Ханифаның шәкірттері) Әбу Ханифаның пікірі мен түсіндірмесінен бас тартуладына рұқсат етілген болар ма еді? Міне, сондықтан имам Әбу Ханифа былай дейді: «Бұл менің пікірім, ал егер басқа біреудің күштірек пікір болса, мен оны қабылдаймын». Басқа да имамдар дәл осылай айтатын: «Біз осындаі пікірге келдік. Кім қаласа, қабылдасын, ал кім қаламаса - қалдырысын». Мен (әл-Мә'суми) осыған байланысты белгілі бір имамға соқыр еліктейтін адамнан былай сұраймыз деп айтамын: «Неге басқа көптеген ғалымдардың ішінен дәл оны таңдап алдындар?» Өз замандастарының ішінде ол ең жақсы білген, ал оның абыройы оған дейінгі болғандардан асып түсті деп жауап берсе, онда мен оларға қарсыласып былай деймін: «Сен қайдан білдін? Сен ешқандай ғалым емессің ғой». Қалайша сен оны өз заманының ең білімдісі деп күелік етесін? Мұндай тақырыптарды тек барлық мазхабты зерттеп, олардың дәлелдерін, қайсысы күштірек, қайсысы әлсіздеу екенін білетін адамға ғана тексеріп анықтай алады. Халықта айтады ғой: «дирхемнің есебін соқыр қайдан білсін?!» Егер сен ең білімдіге еруге үмтылсан, онда Әбу Бәкр, 'Умар, 'Усман, 'Али, Ибн Мәс'уд, Аллаһ оларға разы болсын, жеткілікті емес пе? Сенің таңдаған имамыңнан гөрі олар білімдірек қой! Бұл жөнінде мұсылмандар бірауыздан келіскең.

Біз муқаллидке былай дейміз: «Сендер еліктейтін, әрі сөздерін Заң Шығарушының мәтіндерінің дәрежесіне жоғары қойған таңдаулыларың пайда боламын дегенше адамдардың діні қандай болған?» Ах, егер олар осымен шектелсе еді! Сендер Заң Шығарушының мәтіндерінен басқа оны еруге лайықты етіп алдындар ғой. Сонымен, аталмыш имамдар пайда боламын дегенше адамдар тұра жолмен жүрді ме әлде адасушылықта болды ма⁵²? Муқаллид: «адамдар тұра жолда жүрді» деп жауап беруі тиіс.

⁵¹ Ғалымдардың сөздері өз-өздігінен дәлел емес, әрі ешқандай күші жок. Шейхул-Ислам Ибн Тәймия айтады: “Шынында, ғалымдардың сөздері шариги дәлелдермен бекітілуі тиіс, ал шариги дәлелдер олардың сөздерімен бекітілмейді!” Қараңыз: “Мәджму’ул-фетәуә” 2/202.

⁵² Шейхул-Ислам Ибн Тәймия айтады: “Әхлю-Сунна уәл-джәмә’ а мазхабы көне мазхаб болып табылады, әрі ол Әбу Ханифа, Мәлик, әш-Шәфи'и мен Ахмад бұл дүниеге келмей жастырып та болған. Сондай-ақ, шынында, бұл – сахабалардың мазхабы, ал олар өз кезегінде бұны пайғамбардан (Аллаһтың оған салауаты мен сәлемі болсын) қабылдаган. Ал бұған қарсы болған адамды әхлю-Сунна уәл-джәмә’ а бидгатышы деп есептейді!” Қараңыз: “Минхаджу-Ссуннә” 2/601.

Онда біз оған айтамыз: ал сол адамдар Құран мен Сұннет және сахабалардың әрекеттерінен басқа бір нәрсе иемденді ме? Олар ең бірінші орынға осыларды қойып, қалған оған қарсы келетін нәрсенің барлығын кейінге қалдырмады ма? Олар бір нәрседе таласса, оның шешіміне сүйенбеді ме? Демек, егер міне осы тура жол болса, одан басқа жол іздел не қажеті бар? Аллаһ Тағала Құранда: «Ақиқаттан кейін адасудан басқа не бар?» демеді ме? (Юнус сұресі, 32 аят).

Кез-келген муқаллидтер тобы өзінің жетекшісі ретінде алып, кейін өздерінің кумиріне айналдырған адамынан артық ешкім болмас үшін сахабалар, табиғиндер мен барлық ислами ғалымдардың биік дәрежесін құртуға тырысады. Муқаллидтер оларға қатысты не істемеді десенізші: өздерінің кумирлерінің пайымдауларына қайшы болған кезде, сондай-ақ сөздері қабылданбай, фәтуәлары қарастырылмай, әрі оларға қарсы теріске шығарылғанда және сөздері қолданылмаған шақта, олар өздерінің кумирлерінің дәрежесін көтеруге кірісті⁵³.

Олар иман негіздері мен тіректерін қираған үйіндіге айналдыра жаздады, бірақ олардың дегені болмады. Аллаһ Тағала бұл дінді әрдайым қорғап, оны жақтайтын адамдар болатынын уәде етті. Сахабалар, табиғиндер мен қалған барлық ғалымдардың атақ-абыройын құрметтемей, олардың түсіндірмелері мен сөздерін қолданбай, әрі олардың қақысын таптайтын адамның иманынан төмен басқа кімнің иманы төмен болуы мүмкін? Олардың орнына, кейінгі ғасырлардағы біреуді алады да, кумирге айналдырып, оның діни түсінігі мен түсіндірмесімен шектеледі!

Сен мынаны біл – «фәқиһтердің сөздері мен олардың пайымдауларын қолдану – бұл тек су жоқ кезде ғана қолдануға болатын таяммум секілді. Егер белгілі бір мәселеде Құран, Сұннет және сахабалардың сөздері тура бір мағыналы мәтінде келсе, онда бұл мәтіндермен қолдану міндетті (уәджиб) болып табылады және белгілі бір ғалымның сөзіне бола олардан бас тартуға рұқсат етілмейді!»⁵⁴ Дегенмен, қазіргі кездегі муқаллид-еліктеушілер қолдарында су бола тұра, топырақпен сұртініп жүр. Мұндай жағдайда олардың таяммумы дұрыс емес. Себебі, оның қолында су бар ғой!

Соқыр еліктеушілер өздерінің кейінгі уақытта пайда болған жетекшілерінің пікірімен ғана шектеліп, Исламның алғашқы ғасырларындағы әл-Бухари, Ибн әл-Мубәрак, әл-Әуза'и, әс-Саури және солардың замандастары сияқты ұлы имамдардың сөздерін тастайтынына таң қаламын. Тіптен одан да бұрын өмір сүрген Са'ид ибн әл-Мусайиб, Хасан әл-Бәсри, имам Әбу Ханифа, имам Малик және басқалары сияқты Исламның бұрынғы ғалымдарының пікірін білудің орнына, олардың пікірлеріне мән бермейді. Онымен қоймай, муқаллидтер Ислам үмметінің ең жақсы адамдары, әрі ең діни сауатты - Әбу Бәкр, 'Умар, 'Усман, 'Али, одан кейін Ибн Мәс'уд және басқа да сахабалардың, Аллаһ оларға разы болсын, фәтуәларының орнына өз мазхабының жазушыларының пікіріне сүйенгенді артық көреді! Мына мазхабшылар кейінгі кезде

⁵³ Шейхтің айтып тұрғанына мысал ретінде ханафи мазхабына әбден берілген фанатик Ма'мун әл-Хараудің іс-әрекетін келтірсек болады. Ол келесідей хадис ойлап тапты: «Менің үмметімде Мухаммад ибн Идрис (имам әш-Шәфи'и) деп танылатын адам пайда болады, әрі ол менің үмметімде Ибілістен гөрі үлкен зиян тигізеді». Карапыз: “әс-Силсилә әд-дә'ифа” 570.

⁵⁴ Шейх Сәлим әл-Хиләли айтады: «Имам әш-Шәфи'и өзінің “әр-Рисалә” 599-600 кітабындағы сөзін әл-Ма'суми де қайталады».

пайда болған адамдардың сөздері мен фәтуәларын, мұсылман үмметінің алғашқыларының сөздері мен фәтуәларымен теңегені үшін Қиямет Күні Аллаһ Тағаланың алдында қалай жауап беретінін білмеймін. Ал егер олар тіпті мұсылмандардың алғашқы ғалымдарын тастап, соңғыларын айрықша құрметтесе қалай болмақ?

«Осы үмметтің алғашқылары жетістікке жеткен нәрседе ғана кейінгілер жетістікке жетеді»

Бұл ғажайып сөздердің иесі имам Мәлік, Аллаһ оны Өз мейіріміне алсын: «*Осы үмметтің алғашқылары жетістікке жеткен нәрседе ғана кейінгілер жетістікке жетеді*» деді. Алғашқы (әрі, ең жақсы) мұсылман өкілдері Құран мен Сұннет бұйрықтарын, сондай-ақ салиқалы сәләфтардың бірауызды келісімін қатты ұстанғаны еш күмән тудырмайды! Бірақ та мұсылмандар Аллаһ Тағаланың заңынан бас тартып, өзге біреудің заңымен жүре бастаған шақта Аллаһ Тағала оларды иман келтіргендеге беретін жеңістен айырды. Аллаһ Тағала Өзінің Кітабында шынайы мұсылмандарға ондай жеңіс келетінін айтқан еді.

Қазіргі кезде біз көріп жүрген, осындағы дәрежедегі соқыр сенім өкілдерін хиджраның бірінші ғасырында да, екінші ғасырында да көре алмайсың. Егер Ислам дінін бір ақылды адам немесе мәдениеттің жоғары деңгейіне жеткен халық қабылдады деп есептесек, онда ол не нәрсеге ерерін білмей, қандай ақида мен иман негіздерінің қандай кітаптарына сүйенерін білмей адасып қалар еді. Ислам – бұл шынайы сенім, ал барлық имамдардың ілімі, олардың әралуандығына қарамастан, тұтас бір білім, әрі олар бір-бірін толықтырып тұрады деп әлгі Дінді енді қабылдаған адамға сеніріу өте қыын. Сондай-ақ Жапония жерінде болған жағдай секілді кикілжің болмас еді. Егер біз, мұсылмандар, Құран мен пайғамбардың (Аллаһтың оған салауаты мен сәлемі болсын) жолын қатты ұстансақ, онда біз кез-келген адамға өзіміздің дінімізді түсіндіруге оңай болар еді. Сонымен қатар, Ислам дінінде ешқандай қыыншылық пен күрделілік жоқ екенін, әрі шынайы иман бүрмаланбаған, оның ішінде ешқандай қарама-қайшылық жоқ екенін жеңіл түрде түсіндірер едік.

Егер түрлі фәқитердің пайымдауларын, олардың өзара келіспеушіліктері мен дәлелдерін қарасақ, мазхабшылардың кейбіреулері амал жасауда және фәтуә шығаруда сүйенбейтінін естіп қатты таңырқауға болады. Не себепті? Себебі баз біреу басқаша айтқандығынан. Көптеген адамдардың ішінде, оның үстіне, өмір баяны бізге белгілі⁵⁵ бір ғана адамның айтқанын естіп, сенімді жолмен жеткен Сұннетті тастауға қалайша жеткілікті болмақ? Дәл, міне осы жерден біздің жағдайымыз берін дініміз, оның негіздерінің арасындағы байланыс үзіледі. Адам баласы сенім (‘акида) мәселесінде болсын, құлшылық (‘ибәдәт) мәселесінде болсын – кез-келген мәселеде Аллаһ пен Оның елшісінен (Аллаһтың оған салауаты мен сәлемі болсын) басқа

⁵⁵ Ибн ‘Умар айтады: “Сенің дінің – бұл сенің дінің! Расында, ол – сенің тәнің мен қаның! Сондықтан діндеріңді кімнен алып жүргендеріңді қараңдар!” әл-Хатыб “әл-Кифәя” 122.

Мухаммад ибн Сирин, Даҳхак, имам Малик және т.б. сияқты ғалымдар былай дейтін: “Расында, бұл білімдер – дін! Міне, сондықтан діндеріңді кімнен алып жүргендеріңе қараңдар”. Мұслим 1/23, әд-Дәрими 1/124, әл-Хатыб 2/92.

ешкімге жүгінуге болмайтынын біл! Біз тағы да бір нәрсені жақсылап түсініп алушымыз қажет – діни ережелерді бекіту – бұл тек Жалғыз Аллаһтың ғана айрықша құзырындағы нәрсе және Одан басқа ешкімнен дін қабылданбайды. Міне, дәл осылай біз бірқұдайшылдықтың жақтаушыларына айналамыз, әрі өзіміздің иманымызды тек Жалғыз Аллаһқа ғана арнаймыз.

Бізге дәл осылай Аллаһ Тағала Өзінің анық Кітабында бүйірған болатын. Ал кімде-кім бүйіркүтің шекарасын бұзса, онда Аллаһқа серік қосуышылар мен қасіретке ұшыраушылардың қатарынан болады. Пәк, Ұлы Аллаһ Тағала былай дейді: «**Сол уақытта ерілгендер (бастағандар), өздеріне ергендерден безеді. Сондай-ақ олар азап көрген кезде қарым-қатынастары кесіледі.** Ал ерушілер: «**Әттең! Бізге (дүниеге) қайтар күн болса, олар бізден безгендей, біз де олардан безер едік**» дейді. Міне, осылай Аллаһ олардың істеген істерін өздеріне өкініш етіп көрсетеді. Сондай-ақ олар тозақтан ешқашан шықпайды» (әл-Бәқара суресі, 166-167 аяттар).

Біл, бұл аят соқыр ерушілерді жер сілкінісінен де қаттырақ шайқалтып теңселтеді, себебі олар дін мәселесінде адамдардың сөздері мен пікіріне сүйеніп, жармасып айрылмайды ғой! Соқыр еліктеу сенім ('акида) мәселесінде болсын, құлшылық ('ибәдәт) мәселесінде болсын немесе тыйым салынған (харам) және рұқсат етілгенде (халал) болсын – қандай діни мәселеде болса да бәрі-бір. Мұның барлығы тек Аллах пен Оның елшісінің (Аллаһтың оғана салауаты мен сәлемі болсын) сөздерінен ғана алынады.

Кейбір Құран тәпсіршілері жоғарыда келтірілген аят тек қана кәпірлерге қатысты деп мәлімдейді. Әрине, шынында, аталмыш аят кәпірлердің себебімен тұсті. Алайда, осыған бола Аллаһтың ескертулерінің барлығын тек көпқұдайшыларға (мушрик), яңудейлер мен христиандарға қатысты деп мұсылмандарды Құраннан айыруға болмайды ғой, себебі мұндай тәпсірлеу аятын тұра мағынасынан ауытқиды. Міне, дәл осылай болып жатқандықтан, біз қазіргі таңда көптеген мұсылмандардың Құранның талаптарын дұрыс түсінбейтінін көріп отырмыз. Мұсылмандардың көвшілігі жай «Лә иләһә иллә-Ллаһ» күәлігін айту жеткілікті деп есептейді. Алайда, Тозақтан құтылу үшін бұл күәлік не нәрсеге шақырса, не нәрсе талап ететін болса, соны орындау қажет. Қарап отырсақ, бұл күәлікті көптеген екіжүзділер мен кәпірлер айта береді! Міне, сондықтан біз Құрандағы көпқұдайшылдардың (мушрик) түрлі амалдары, кәпірлердің сипаттары, олардың іс-әрекеттері тек олардың өздерімен ғана шектелмейді дейміз, өйткені біз де олардың қателіктері мен адасушылықтарын қайталамас үшін сабак алуға тиіспіз⁵⁶. Бір қосымша айта кететін жайт, мен осы аятқа байланысты «Бастаушылар өз ізбасарларынан безетіні туралы анық дәлел» деп аталатын лайықты еңбек дайындаған болатынмын. Ол еңбек, Аллаһтың көмегімен, Мысыр елінде жарыққа шықты. Аллаһ Тағала ақиқатқа үмтүлған мені де, сені де тұра жолға салып жетелесін.

⁵⁶ Шейхул-Ислам Ибн Тәймия айтқандай, тіпті егер белгілі бір аят белгілі бір адамдарға немесе бір ғана адамға, я болмаса белгілі бір уақытқа байланысты түссе, онда бәрібір оның мағынасы жалпыға ортақ болып қала береді және ол аят соған ұксас жағдайлардың барлығына қолданыла береді. Қараңыз: «Мәджму'ул-фәтәүә» 13/341-342.

Аллаңтың діні мен Оның заңын өзгерткен кейбір ғалымдар туралы Фәхруддин әр-Разидің әңгімесі

Адамдар дінді бұрмалағанын, өзгерkenін және адасушилықты енгізгені туралы жоғарыда айтап өткенімдей, саған мысал ретінде өткен ғасырларда болған оқиғаны келтірейін.

Мәселенкей, Фәхруддин әр-Рази (х.ж. 606 ж. қайтыс болды) өзінің «Мәфәтихул-ғайб» 4/431 кітабында Аллаһ Тағаланың: «Олар өздерінің ғалымдары мен машайықтарын және Мәриам ұлы Исаны Аллаңтан өзге Раббы ретінде алды» (әт-Тәубә сүресі, 31 аят) деген аятты түсіндіріп былай деді: «Бір күні мен бір фәқиһтің мазхабына еретін бір топ мұқаллидпен кездесіп қалдым, әрі оларга түрлі мәселелер бойынша Аллаңтың Кітабынан көптеген аяттар оқып бердім. Олардың мазхабы Құрандагы бұл аяттарға қайшы келгендейтін қабылдамады, әрі олар бұны тыңдаудан бас тартты! Мұның орнына, олар анық аяттарға сәйкес амал істегенде қайран қалғандай, маган қатты таң қала қарай бастады, себебі, олардың ойынша мұның барлығы ата-бабалары үйреткен нәрсеге қайшы келеді гой! Егер сен осы тақырыпта өте мұқият ой жүгіртсең, онда көптеген мұсылмандар осындаі адасушилыққа түсіп, індетке шалдыққанын байқайсың!»

Біздің уақытымызда да дәл осындаі жағдай болып отыр. Мұсылмандардың көпшілігі белгілі бір шейхті таңдалап алады да, оған діннің барлық мәселелерінде еліктеі бастайды: сенім жүйесінде де, құлшылықта да, тыйымдар мен рұқсат етілген нәрсelerde де және т.б. Соңдай-ақ, олар бұл шейхтің айтып түрғаны рас па, жоқ па әлде оның сөздері Құран мен Сұннетке сай ма, жоқ па – бұл мәследе тіптен қызықпайды. Мүмкін, тіпті оның сөздері өздерінің мазхабына да сай келмейтін шығар, бәлкім тек өзінің айналасынан адамдарды қашыртып алmas үшін сол мазхабтың атын жамылып жүрген шығар? Ол өзін мазхабтың білгірімін деп, адамдардың сауатсыздығын пайдаланып, өзіне ыңғайлы көзқарастарды таратып жүрген де шығар.

Міне, бүгінгі күннің жағдайы осындаі. Керек десеңіз, біздің жағдайымыз әр-Рази айтқан жағдайдан да тәмен. Соңықтан, сақ бол! Сонымен қатар, бұл туралы шейх Мухаммад Рашид Рида өзінің тафсирі «әл-Мәнәр» 10/367 кітабында айтты.

Аталмыш автор өзінің Құран тәпсіріндегі ең алғашқы сүре «әл-Фәтиханы» түсіндіргенде көрсетілген жағдайларды мынадай тақырыпта баяндады: «Алғашқы сүре әл-Фәтиханың түсіндірмесіндегі ең анық дәлелдер». Ол кітап хиджра жыл санауы бойынша 1357 жылы Мекке қаласының типографиясында басылып шықты.

Имам әл-Ә'зам (ұлы имам) – бұл тек Аллаһ елшісі ғана (Аллаһтың оған салауаты мен сәлемі болсын)

Танымал ғалым әз-Зубәйди өзінің «Шәрх әл-Ихйә» кітабында былай дейді: «Тек шаригатпен келген адамның артынан ғана соқыр еру міндетті екенін біл! Ал бұл Мұхаммед пайғамбар (Аллаһтың оған салауаты мен сәлемі болсын)».

Иbn 'Аббәс айтады: «Аллаһ елшісінің (Аллаһтың оған салауаты мен сәлемі болсын) сөзінен басқа, кез-келген адамның сөзі қабылдануы да, жоққа шығарылуы да мүмкін».

Тақлид (мазхабқа соқыр еру) мұсылман әлемін зақымдаған орасан зор бақытсыздық, арнайы жіберілген дерпт сықылды. Қазіргі кезде өз ата-бабаларының дәстүрі мен шейхтарының сөздерінен Аллаһ пен Оның елшісінің (Аллаһтың оған салауаты мен сәлемі болсын) сөзін жоғары қоятын адамдар қаншалықты аз қалды екен? Біздің кезімізде шынайы түрде таухидті (бірқұдайшылдық) ұстанып, адамдарды соған шақырып және муқаллид-еліктеушілерге, адасқандар мен өтірік балгерсымақтарға қарсы барлық күш-қажырын жұмсап, Аллаһ жолында қасиетті джиннәд жасайтын адамдардың бар болғанына Аллаһқа сансыз шүкір. Таухидті тарату үшін біріккен мұсылмандардың саны күн санап артып келе жатқаны жүректі жадыратып қуантады. Олар Хиджазда да, Мысырда да, Суданда да, Ирактағы Синджарда да және басқа аймақтарда бар. Аллаһтан олардың ісін сәтті етіп, оларға жәрдем беруін сұраймын! Әмин!

Шейх Сыддық Ҳасан Ҳан өзінің «Фәтх әл-бәйән фи мәқасыд әл-Куран» кітабында Аллаһ Тағаланың: «Олар (яһудейлер мен христиандар) өздерінің ғалымдары мен машайықтарын және Мәриам ұлы Исаны Аллаһтан өзге Раббы ретінде алды» деген аятына былай түсіндірме жасайды: «Бұл аятта әрбір жүргегі тірі, есту қабілеті анық адамға бірмагыналы нұқсау бар – Аллаһтың дінінде тақлид жасаудан, әрі ата-баба сөзін Аллаһтың Кітабы мен тап-таза Сұннеттен жоғары қоюдан сақ болу керек! Шынында, осы үмметтің ғалымдарының бірінің мазхабына, тіпті Құран, Сұннет басқаша бұйырып тұрған кезде де, оған соқыр еру – бұл дәл яһудейлер мен христиандардың өз ғалымдары мен машайықтарын Аллаһтан өзге Раббы ретінде алғаны сияқты! Ал яһудейлер мен христиандар олардың алдында анық басын иіп, сиынған жоқ қой, олар бір нәрсені тыйым салса немесе рұқсат етсе, тек соган багынды. Дәл сондай қателікті біздің үмметтің муқаллидтері қайталап жатыр. Айтальқ, осы еki үмметтің ұқсастығы, бір жұмыртқа басқа бір жұмыртқага немесе бір құрмаса – басқа бір құрмаса, су – басқа суларға ұқсастығынан да артық ұқсайды.

Әй Аллаһтың құлдары, әй Аллаһ елшісінің (Аллаһтың оған салауаты мен сәлемі болсын) ізінен ерушилер! Қалайша сендер Құран мен Сұннетті шетке ысырып, өздерінен асып түспейтін, дәл өздерің сияқты адамдардың жазғандарына ұмтыласындар? Құран мен Сұннет сендерді бар ынта-жігерімен шақырады, ал сендер ол шақыруды естімейсіңдер, ал жүректерің – түк ойланбайды! Сендер былай айтқан адамға ұқсайсындар: «Мен Ғизидің қарапайым тұрғынымын. Жергілікті тұрғындар дұрысталса, мен де дұрысталамын, ал адасса, олармен бірге адасамын...»

Сондықтан, мен сендерді қарапайым адамдар жазған кітаптарды тастап, өздеріңнің Раббыларың, Кітабы мен Оның ешісінің (Аллаһтың оған салауаты мен салемі болсын) Сұннетіне қайтуларыңа шақырамын»⁵⁷.

Құранның көптеген аяттарында бір мағыналы, әрі кесімді мынаңай нұсқау бар: Аллаһ Тағала – діннің Заңын Бекітүші, ал еші (Аллаһтың оған салауаты мен сәлемі болсын) – осы Заңды адамдарға жеткізуші ғана:

«Сенен жеткізуден басқа ешнәрсе талап етілмейді» (әш-Шура сүресі, 48 аят).

«Бірақ елшінің міндеті жеткізу ғана» (әл-Мәидә сүресі, 99 аят).

«Саған – жеткізу ғана міндет» (әр-Ра’д сүресі, 40 аят).

Құран мен Сұннеттен алынатын дәлелдердің көмегімен бекітілетін діннің тіректерін былайша 3 топқа бөлсе болады:

- 1) сенім;
- 2) құлшылық салттары, оларды жалпылай түрі де, жете сипатталған түрі де: олардың уақыты, орыны, орындау тәртібі және қажетті саны;
- 3) діни тыйымдар.

Егер зерттелетін тақырыпта Құран мен Сұннеттен тікелей нұсқау болмаса, онда басқа қалған шариғат үкімдері иджтиһәдтің көмегімен бекітіледі. Бұған қоса, жасалынатын иджтиһәд барынша үлкен пайда мен игілікке жетуге үмтүлу қажет, сондай-ақ барынша зиянды мен бүкіл жамандықтан азайтуды қарастыруы тиіс («джәлб әл-мәсалых үә даф’ әл-мәфәсиәд» қағидасы).

Расында, Құран, Сұннет пен сәләфтардың сөздерінде бұған нұсқау өте көп!

Аллаһ Тағала тұра жолмен жүруді бүйірады

Аллаһ Тағала бізге осы дүниеде тұра жолмен жүруді бүйірады. Бұл жол Аллаһтың пайғамбарлары мен оларға түсірілген Кітаптар арқылы түсіндірілді. Аллаһ Тағала осы тұра жол Оның Жәннаты мен мәңгілік рахат мекеніне апаратыны туралы хабар берді. Адам осы дүниеде бұл жолды берік үстанса, Қиямет Күні Тозақтың үстіне төсөлген Сыратпен жүргенде оның қадамдары соншалықты нық болады. Дәл осы себепті, Аллаһ Тағала былай дейді: «Күдіксіз, Менің тұра жолым осы. Енді соған еріңдер! Басқа жолдарға түспендер, өйткені олар сендерді Аллаһтың жолынан

⁵⁷ Мазхабшылар фикір немесе ‘акиданы оқып-үйренесе немесе басқа біреуге үйреткенде, тек өз мазхабтарының кітаптарына жүгінеді. Хадис жинақтарына жүгініп, кейін барып түрлі ғалымдардың түсініктемелерін қараудың орнына, олар өз мазхабтарының кітаптарына жүгініп, кейін барып өз мазхабының пікірін бекітетін хадис іздел жүреді. Бұлар қаншалықты ақиқаттан алыш еді?! Сұннет үстанушыларына келер болсақ, олар мына ережені катты үстанады: «Әхлю-Сұннаға ерушілер ең бірінші дәлелді оқып-үйренеді, содан кейін барып өздерінің сенімін соның негізінде құрады, ал бидгатшылар ең бірінші сенімді құрып алады да, содан кейін барып өздеріне колайлы дәлелдер іздел жүреді!»

аїырады. Аллаһ сендерге қорқуларың үшін осыларды нұсқады» (әл-Ән'ам сүресі, 153 аят).

Аллаһтың тура жолын іздеген адам міндетті түрде, оған басқа көптеген адамдар қарсы болатынын көреді. Осы тура жолда тұрган адам өзін жалғыз екендігін сезінетін кезге де жолығады. Міне, сондықтан Пәк, Ұлы Аллаһ Тағала тура жолда жүрген адамның жолдасы кім екенін былай баяндайды: «**Аллаһ Тағала нығметке бөлеген пайғамбарлар, шыншылдар, шәһіттер және итілермен бірге болады. Олар нендей жақсы жолdas!**» (ән-Ниса сүресі, 69 аят). Осыны білгеннен соң, тура жолды іздеуші мен ақиқи жолмен жүргендерде өзінің замандастары мен туыстарының арасында жалғыздық мен торығуды сезімінен құтылады. Сонымен қатар, әрбір ақиқат іздеушінің осы жолда жолдастары итілер екенін білсін. Сонымен бірге, әрбір ақиқатқа ұмтылуши тура жолдан ауытқыған адамдардың Аллаһтың бағынбайтындығына назар аудармасын. Олардың саны қаншалықты көп болса, соншалықты олар Аллаһтың алдында дәрежесі төмен. Кейбір салиқалы сәләфтардың мына сөздерін естеріңе алындар: “Тура жолға ер, міне сол кезде құтылғандардың санының азыылығы зиян әкелмейді. Адасуылық жолдарынан сақ бол, мына құрдыма үшырагандардың санының көптігімен азғындыққа түспе!” Қараңыз: “әл-Әзкәр” 238.

Жалғыздықтан торыққан шағында, алдында өткен ізгі сәләфтарға көз сал, солардың қатарына қосылудың қамын ойлап, олардан басқа ешкімді елеме, себебі Аллаһтың алдында басқалары ешқандай пайда әкелмейді. Егер сен тура жолда жүрген кезінде олар айқайтай бастаса, оларға бұрылып қарамай-ақ та қой, өйткені сен оларға бұрылсан, олар сені бас алғып ұстап алады да, сені барынша еліктіріп әкетуге күшін салады! Пайғамбарымыз (Аллаһтың оған салауаты мен сәлемі болсын) үтір намазының «құныт» дүғасында былай деп айтуды үйреткені бекерден бекер емес: «**Ей Аллаһ! Өзің тура жолға салғандарыңмен бірге мені де тура жолға салып жүргізе ғөр!**» Әбу Дәуд 1425, әт-Тирмизи 464. Сенімді хадис.

Одан кейін, адам «**ашуға үшырағандар**» мен «**адасқандардың**» жолынан сақтануы тиіс.

«**Ашуға үшырағандар**» — олар өздерінің дінін бұлдіргендер, ақиқатты біліп, соған сәйкес амал етпегендер.

«**Адасқандар**» — дұрыс дін туралы түк білімі жок адамдар.

Шынайы жол – бұл Аллаһ елшісі Мұхаммед (Аллаһтың оған салауаты мен сәлемі болсын) пен оның сахабалары жүрген жол! Егер әрбір білім, амал, түсінік, жағдай немесе дәреже пайғамбардан (Аллаһтың оған салауаты мен сәлемі болсын) алатын болса, онда ол – тура жол. Ал басқаша болса, онда – «**ашуға үшырағандар**» мен «**адасқандардың**» жолы, әрі олар үшін Тозақ дайындалған. Қараңыз: «Мәдарижд жағдайдағы 1/21.

Еш күдіксіз, Аллаһ елшісінің (Аллаһтың оған салауаты мен сәлемі болсын) сахабалары – дін мәселесінде ең сауатты адамдар және Аллаһ елшісінің (Аллаһтың оған салауаты мен сәлемі болсын) не үшін келгенінің шынайы мәнін түсінген

адамдар. Аллаһ елшісінің (Аллаһтың оған салауаты мен сәлемі болсын) сахабалары ақиқатты түсінбеді, оның орнына ақиқатты олардан кейін келген бидғатшылар, оның ішінде шииттер және сол сияқтылар, таныды деп айту бассызың болар еді!

Тура жолмен жүргендер мен бидғат пен бұрмалаудың жақтаушыларының айырмашылығын түсінү үшін сәл де болса, олардың амалдары әкелген жемістергі көз салайық. Мысалы, сахабалар көпір мемлекеттерді ашып, оларды Ислам мемлекетіне айналдырыды⁵⁸, ал Құранның, білім мен тура жолдың көмегімен олар көптеген адасқандардың жүректерін дұрыстады. Олардың амалдар шынында, тура жолда екендігіне қуәлік етеді. Ал шииттер, бидғатшылар мен тұрлі мазхаб өкілдері қай уақытта да, қай аймақта да өзара қарама-қайшылықта болып, тура жолға толықтай қарсыласты.

Рамазанның бір күні мен Таиф қаласындағы Ибн ‘Аббәс атындағы мешітінде Құран оқумен шұғылданып отырған едім. Мен Құранда перғауынның, Аллаһтың оған лағінеті болсын, оқиғасы сипатталған жерде Аллаһтың Сөздеріне ойланып, тоқтап қалдым. Расында, ең алғаш адамдарды топтарға, партиялар мен ағымдарға бөлуді ойладап тапқан дәл осы перғауын еді ғой. Осылайша, бұл бидғаттың – мазхабқа, топтарға, партиялар мен тариқаттарға бөлудің ең алғашқы негізі салушы – Перғауын екенін түсінү қиын емес. Қазіргі кезде европалық көптеген мемлекеттерде тарапған секілді оның да саясаты осындай болған! Бұған дәлел ретінде Аллаһ Тағаланың келесі сөздерін келтірсе болады: «Расында, Перғауын жер бетінде тәкәппарланды және елін топтарға бөліп, олардың бір тобын әлсіретті» (әл-Қасас сүресі, 4 аят).

Сондай-ақ, Аллаһ Тағала былай деді: «Әрі ортақ қосуышылардан болмаңдар! Сондай олар діндерін бөлшектеп, топтарға бөлініп, әрбірі өз алдындағыларға мәз болғандар» (Рум сүресі, 31-32 аяттар).

Тура жолда жүретіндердің ерекшеліктерінің бірі – еш күдіксіз, барлық пайғамбарларға деген сенім, олардың араларын бөліп-жармай, сол пайғамбарларды құрметтеп, әрі олардың әкелген нәрсесіне мойындау арқылы қай жерде болса да, оларға еру екенін біл!

Мәселенең мән-жайы осылай екені белгілі болса, онда пайғамбарлардың мирасқорларын да құрметтеуге міндеттіміз – сахабаларды, одан кейін – табиғиндерді, ғалым-муджтәһидтерді, мысалы төрт имам мен сол сияқтыларды, хадис жеткізуши имамдарды, Аллаһ олардың барлығына разы болсын.

Біз қалай пайғамбарлардың арасын бөліп-жармайтын болсақ, дәл солай олардың мирасқорларының да арасын бөліп-жармаймыз. Мысалы, бір имамның сөзін қолданып, басқаларына түк назар аудармай, бір имамды жақсы көріп, қалғандарын жек көру дұрыс болмайды ғой. Мазхабқа қатып қалғандардың көбісі дәл осылай

⁵⁸ Міне, осыда тура жолдағылардың бидғатшылар мен адасқан ағымдардан айырмашылығы – олар Ислам мен мұсылмандар үшін ешқандай пайда әкелген жоқ. Имам Ибн Хазм айтады: “Біл, Аллаh сізді Өз мейіріміне алсын, Аллаh Тағала адасқан ағымдардың қолымен ешқашан ізгілік жасаған жоқ! Сондай-ақ, олар кәпірлердің бірдей-бір мемлекетін өзіне қаратып бағындырған жоқ, тіпті бір ауылды болса да өздеріне қаратса алмады және олар Ислам үшін ешқашан ту көтерген емес!” Қараңыз: “әл-Фисал” 5/98.

істейді, бірақ бұл ізгілердің жолы емес, тақуалардың сипаты емес. Міне, осы себепті түрлі мазхаб арасында өшпендейтілік басталып кетті, тіпті бір мазхабтың өкілі екінші бір мазхабтың адамының артынан намаз оқымайтын да дәрежеге жетті. Надандықтың кесірінен пайда болған осындай дәрежедегі фанатизм олардың жүректері мен көздерін соқыр қылды.

Қараңызшы, адасқандар барлық нәрсенің негізі – мазхаб деп есептейді, ал Құран – бұл екінші кезектегі нәрсе, оны үнемі негізben яғни мазхабпен салыстырып отыру қажет деп санайды. Егер олардың арасында қайшылық пайда болса, онда екінші дәрежелі нәрсені – Құранды ысырып қою қажет, оны негізге яғни мазхабқа сай тәспірлеп, «қилюластыру» керек деп есептейді. Міне, осылай ауытқыған, иләһи көмектен мақұрым қалған адамдар істейді.

Ал шынтуайтына келер болсақ, негіз бұл – Құран! Дін туралы пікірлер мен мазхабтарды Оның астына «ұндеңстіруге» тиіспіз: сәйкес келгенде қабылдап, ал сәйкес келмесе, еш аяюсыз жоққа шығарылады!

«Ашуға ұшырағандардың» ерекшелігі – олар ақиқатты тек өз ілімінің жақтастарынан ғана қабылдайды

Біл, «ашуға ұшырағандардың» ерекшеліктерінің бірі – ақиқатты тек өз тобынан ғана қабылдауы. Онымен қоса, олар өз ілімінің жарлықтарына ермейді. Міне, мұндай қасиетті кейбір топтардың фәқиһсімақтары мен сопылардың және т.б. көбісінен кездестіруге болады. Олар өз топтарындағы адамдардың сөзі мен пікірін ғана қабылдайды, ал Ислам барлық нәрседе ақиқатқа ерге бұйырады: түрлі хабарларды (хадистер), түрлі пікірлерді, Аллаһ елшісінен (Аллахтың оған салауаты мен сәлемі болсын) басқа, белгілі бір адаммен шектелмеуді. Бұның барлығының себебі, мұсылманның мақсаты – ақиқат және оны кім айтса да, ол қабылдауға дайын. Мазхабшының жүрегінде белгілі бір адам ұлықталады да, дәл өзінің түрғылықты жері мен ата-бабалардың салтын қайталап, оның не айтқанына ойланбастан соқыр еліктейді (тақлид жасайды). Негізі, бұл адасушылықтың нағыз өзі ғой, өйткені сөздің мазмұнына қарау керек, ол сөзді кім айтқанына емес! ‘Али ибн Әбу Талиб, Аллах оған разы болсын, былай дейді: *Ақиқат адамдармен танылмайды, керісінше адамдар – ақиқат бойынша танылады. Ақиқатты танып-біл, міне сол кезде сен ақиқатты ұстанушыларды танисың*’⁵⁹.

Сондықтан, бүкіл жақсылық Аллаһ елшісі (Аллахтың оған салауаты мен сәлемі болсын) өзі істеген, басқаларға бұйырған ізінде жатыр, ал оның ізімен – сахабалар жүрді, Аллах оларға разы болсын, одан кейін салиқалы сәләфтар, Аллах оларды Өз мейіріміне алсын. Дәл сол сияқты керісінше, бүкіл жамандық пен адасушылық

⁵⁹ Дегенмен, әрбір адам ақиқаттың белгілеріне қарап басқаларға баға беру құқығына ие емес, тек қана өзі ақиқатты білетін адамға оған ие! Кейбір адамдар ‘Алидің бұл сөздерін бұрыс мағынасында колданады, әрі олардың ойынша, ғалымдар қажет емес және Құран мен Сұннетті өздері түсінуге мүмкіндіктері бар. Мұндай жағдай тақлидке қарама-карсы жақтағы шектен шығу болып табылады. Имам әш-Шәтеби айтады: “Шынында да, ақиқат бойынша адамдар емес, керісінше адамдар ақиқат бойынша танылады, дей тұрганмен бәрі-бір де біз бұл ақиқатты адамдардан білеміз гой”. Қараңыз: “әл-И’тисам” 2/880.

кейінгі үрпақ өкілдерінің діни мәселеде ойлап тапқан жаңалықтарында жатыр. Еш күдіксіз, мазхаб – діндегі жаңалық (бид’а). Ал оны патшалар мен сұлтандар кейір кезде саяси сұлтауға байланысты, кейде өзінің көңіл-қалауына еріп немесе өзінің ықпалы мен қүшін сақтауға ұмтылып, ал кейде жай әншейін өзінің шейхының айтқанын желеулетіп ойлап тапқан. Бұл нәрсeler тарихпен таныс кез-келген адамға мәлім.

Шейх Уәлию-Ллаһ әд-Дахләуи өзінің «әт-Тафхимәт әл-иләһия» 1/151 кітабында былай жазады: «Әсіресе біздің уақыттымызда, әрбір елде қарапайым адамдардың белгілі бір мазхаб ұстанғанын көрсің. Олардың ойынша, адам «өз» мазхабынан сал қайтса, тіпті бір гана мәселеде болсын, діннен қайтқанмен теңестіріледі, мазхаб – бұл пайғамбардың (Аллаһтың оған салауаты мен сәлемі болсын) өзі сияқты! Олар осының негізінде адамды бағынуга мәжбүрлайді. Хиджра бойынша IV ғасырга дейінгі алғашқы мұсылмандар белгілі бір мазхаб ұстанған жок».

Шынында, пайғамбар (Аллаһтың оған салауаты мен сәлемі болсын) адамдарды белгілі бір имамның мазхабын ұстануға міндеттеген жок

Шынында, пайғамбар (Аллаһтың оған салауаты мен сәлемі болсын) адамдарды белгілі бір имамның мазхабын ұстануға міндеттеген жок, алайда Сұннетке еруді бұйырды. Егер белгілі бір ғалым бір пікір айтса, ал ол Сұннетке қайшы келіп тұрса, онда бұл мәселеде мазхабтар арасында келіспеушілік бар деп айту дұрыс емес! Сұннетке қайшы келетін ондай пікірді «екінші пікір» деңгейіне көтермesten, бірден жоққа шығару керек және ондай пікірдің бар екенін де мойындау қажет. Белгілі бір мәселеде ешқандай дәлелге сүйенбеген, тіпті сенімді хадиске қайшы келетін белгілі бір имамның пікірі барын алға тартып, сондай-ақ хадисті теріске шығара отырып, имамның пікірін ұстануға болады деп айтуға ешкімнің қақысы жок. Адамның мұндай әрекеті діннен қайтуға (ридда) әкеп соқтырады, Аллаh бізді одан сақтасын.

Мұсылман адам хадистің мазмұнына ой жүгіртіп, мұқият оқып үйренуі тиіс, содан кейін – «оған азу тісімен жабысып», бұқіл жүрегімен де, қолымен де қатты ұстануы қажет; оны бұзатындарға назар салмастан, оларды тыңдамау керек. Міне, осы турда жол! Тек оны жалғыз ғана ілім ретінде алып, одан ауытқыма! Бұл жолдан ауытқуға мысал өте көп: дәретте (таһәрат) – адамның табанын жууға тыйым, некеде – уақытша некені рұқсат ету, «халал» мәселесіндегі ауытқу – аз көлемде алкогольді ішімдіктерді рұқсат ету, үй есегінің ет жеуге рұқсат ету, намазда – бесін намазының уақыты заттың

өз көлемінен екі есе үлкен болған кезде аяқталады деген тұжырым және соған ұқсас көптеген адасуышықтар.

Әй мұсылман! Егер сен өз дініңді дұрыс танығың келсе және сенің тақуалықта деген зор ынтаң болса, онда мен кеңесіме құлақ сал!

Құран мен Сұннетті, сондай-ақ алғашқы ғасырлардағы үлкен ғалымдардың – сәләфтардың сөздерін оқып-үйрен! Хадис жинақтарын оқы және бүкіл сенімді хабарларды қабылда да, оларға амал ет! Егер сен сырттай қарағанда бір-біріне қарама-қайшы хадис кездестірсөн, онда оны келесідей қағидаға сал: ең күшті, әрі ең қауіпсіз (яғни тыйым мен күдіктен алысырағы) хабарды қабылдау керек.

Бұл жол мұлде қыын емес. Сенің дініңде қажет нәрсенің барлығы хадис кітаптарында бар – бұл Мәліктің «әл-Мууаттасы», әл-Бухари мен Мұслимнің «Сахих» сенімді жинақтары, Әбу Дәуд, әт-Тирмизи мен ән-Нәсаїдің «Сунандары». Бұл кітаптарды табу оңай, әрі бұл кітаптар жүргіштылықта кең тараған және бәріне мәлім. Сондықтан, соларды оқып-блуге тырыс! Егер ол кітаптар сенің тіліндегі аудармасы болмаса, онда оны жақсы түсінетін бауырларыңа хабарлас және олар саған жақсылап түсіндіріп берсін. Менің кеңесім осы, Аллаh жақсырақ біледі⁶⁰!

«Әт-Тафхимәт» 1/309 (шейх әд-Даҳләуидің) кітабында былай делінген: «Тақлид жасауды артығырақ көретін және өз имамының пікірінен қайттайтын, тіпті егер ол пікір сенімді хадистен жоққа шыгарылған болса да, бірақ өздерін фәқиһ деп атайдындар – адасқан нақұрыс, ақымақтар. Ақиқат деген анық, әрі түсінікті гой! Аллаh Тағаланы ортага айт қылып айтайын, Аллаh Тағала – Құдіретті, Әділетті, Ол адамдарды Қиямет Құнгелейтін шаригатпен өмір сүруге міндеттеп, содан кейін оларды соңашалықты соқыр, сауатсыз қылып, тіпті олар жалғаннан ақиқатты айыра алмайтындар – етті деуден Пәк. Керісінше, Аллаh Тағала ақиқатты барлық адамдарга ашип түсіндір берген, тек багынбайтындар – жалғыз қасіретке үшірауга лайықтылар. Сондықтан, Ол айқын Кітап түсірді, ол Кітапты адамдардың сөзімен шатастыру мүмкін емес, Ол Құранды түрлі бүрмалауардан қорқап қойған.

Сонымен қатар, Аллаh Тағала Өз елшісінің (Аллаhtың оған салауаты мен сәлемі болсын) аузына түрлі шариги үкімдер мен дана сөздерді салды. Хадистердің орасан зор бөлігі көптеген анық, әрі сенімді жолдармен жеткен. Ғалымдардың көвшілігі ондай хадистерді біледі және өз пікірлерінде соган сүйенеді, сондықтан егер біреудің пікірі оған қарсы келсе, ондай пікір қабылданбайды.

Кеңге тараған хадистерден бөлек тағы да сирек кездесетін хадистер де бар, көбінесе ондай хадистер үлкен ғалымдарға, хадистаны ғылымындағы мамандарға мәлім, ал қарапайым адамдар ондай хадистермен таныс емес. Егер ондай хадистерді анық, әрі сенімге

⁶⁰ Шейх әл-Мә’суми осы сөздері арқылы мұсылмандарды өз дінін оқып-үйренуге шакырып жатыр. Сонымен қатар, соқыр еліктемеуге, әрі түк кітап оқымай, білім ізденуге талпынбай, сондай-ақ өздері ешнәрсе білмей жатырып, өзі сияқтылардың сөзі мен ісіне тиисетіндердің қатарынан болудан алдын-ала сақтандырады. Әйткенмен, өз тіліндегі хадистер мен сенімді кітаптарды оқудың өзі жеткіліксіз. Білім иелерінен немесе білім ізденуде сенен озғандардан оқығаныңды дұрыс түсіндің бе әлде қате түсіндің бе – осыны сұрап біліп алу керек, әйткені оқылғандар мен тыңдалғандардың барлығы дұрыс түсініле бермейді.

лайықты жеткізуі келтірсе, онда ол сенімді (немесе жай гана «жақсы») деп есептелінеді. Осылайша, хадисті міндепті түрде қолдану қажет, сондықтан оларды оқып-білуге тырыс және соларға амал етуді ұмтыл!»

Осы кітаптан тағы бір үзінді келтірейік:

«Аллаһқа ант етемін, Аллаһтан басқа Үстемдік Етуші жоқ және Аллаһтан өзге ешкімде билік жоқ. Тек Аллаһ Тағаланың Өзі гана нениң міндепті (фәрд, үәджіб), нениң қалаулы-қосымша (мәндуб, мустахаб), нениң рұқсат етілетіндігін (мубәх), нениң жағымсыз (мәкрух) және нениң тыйым салынғандығын (харам) анықтайды. Аллаһ Тағала адамдарға бұл үкімдерді пайғамбарлық мақсаты үшін таңдал алынған адамның тілінде түсірді. Егер белгілі бір адам еш дәлелесіз, өз тарапынан әлдебір амалды парыз деп, басқасын – тыйым салынған немесе күнделі деп мәлімдесе, онда ол адам Аллаһқа жала жапты.

«Тілдерінің “бұл харам, бұл халал” деп өтірік сипаттағанын айтпаңдар! Аллаһқа өтірік жала жапқан боласыңдар. Шынында, Аллаһқа өтірік жала жапқандар құтылмайды» (ән-Нәхл сүресі, 116 аят)

Аллаһқа ант етемін, Аллаһ Тағала дұрыс та, қате де айтанын белгілі бір адамның ізінен еруді бұйырды, әрі дінде тек сол адамның айтқаны гана парыз деп есептейтін адам қәпір болады⁶¹. Ау шаригат ол адам дүние келмей жатырып бекітілген еді гой. Ол адам пайда болмай жатырып-ақ адамдар шаригатты түсінген, оны бұрынғы ғалымдар орындаған, хадис жеткізуілері келтірген және фәқиһтер соган сәйкес шешім шыгарған. Бұған қарамастаң, адамдар ғалымдарға еліктеу қажет деп шешті, себебі олардың ойынша, ғалымдар дін туралы ешкім білмеген нәрселерді білді, олар гылыммен соншалықты қатты шұғылданды, тіпті олардан кейін ешкім олай шұғылдана алмады. Енді міне, егер сенімді деп танылған хадис болса және оған сай мұсылмандар амал еткен болса, тек «жетекші» оны істеуге бұйырмаганы үшін адамның одан бас тартуы – бұл үлкен адасушылық!»

«Әт-Тафхимәт» кітабының авторы әрі қарай былай жалғастырады:

«Мен гылыммен айналысатындарды және өздерін білім ізденуші «талиб-ул-‘илм» деп атайдындардың назарын аударғым келіп тұр. Сіздер ғалым болғыларыңыз келеді, әрі осы үшін ежелгі грек философиясын, морфология мен грамматиканы «сарф үә наху» оқып жатырсыздар, енді, сіздердің ойларыңызша, осы нагыз білім бе? Жоқ та! Нагыз білім – бұл Аллаһтың Кітабы туралы білім⁶² және Сұннет білімі⁶³. Содан соң, осы алынған білімнің негізінде өмір сүру керек: осы гана тұра жол және ең жақсы пайғамбардың (Аллаһтың оған салауаты мен сәлемі болсын) өнегесі екенін біле отырып, махаббатпен

⁶¹ Жалпы күпірлікте айыптау мен кәпірлердің кейбір сипаттары бар немесе күпірлік сөздердің айтып қойған жеке тұлғаны күпірлікте айыптаудың арасында үлкен айырмашылық бар. Шейхул-Ислам Ибн Тәймия айтады: “Расында, Құран мен Сұннеттегі қаһарлы мәтіндер мен имамдардың күпірлікте (такфир), пасықтықта (тағсір) және сол сияқтыларға байланысты айтқан айыптаулары, арнайы шарттарды сақтаудан басқа (дәлел жеткізу және т.б.), бірден жеке тұлғага байланысты қолданылмайды”. Қараңыз: “Мәджму’ул-фәтәүә” 10/372.

⁶² Яғни әрбір аятың тұсу себебі мен оған жасалған тәспірді түсіну.

⁶³ Яғни Аллах елшісі (Аллаһтың оған салауаты мен сәлемі болсын) қалай істегенін, ол қалай намаз оқығанын, қалай дәрет алғанын, қалай ораза тұтқанын, қажылық пен джиннәд қалай жасағанын, оның қандай әдеттері болғанын, қалай ол сейледі, қалай үндемейтінін білу.

Сұннетке еру. Сұннетті орындау дегенде біздің қалауымызға қарсы мәжбурленген, міндептеген нәрсе деп қарамау керек!

Мысалы, сендер дінді оқып-үйренгенде тек дәреттің тіректерін, намаздың тіректерін, зекеттің жағдайын, мұра қалған кезде мирасқорлардың үлесін білу жеткілікті деп ойлайсыңдар, алайда бұл білімдер тек өмірімізге қатысты гана гой. Онымен қатар, пайгамбарымыз (Аллаһтың оған салауаты мен сәлемі болсын) бен сахабалардың өмір баянын оқып-үйренбейсіңдер, әрі оны артық, қажетсіз нәрсе деп есептейсіңдер. Да! солардың әрекеттері мен сөздері туралы білім адамның Қиямет Күніндегі есеп туралы ойлануына, амалдардың дұрысталаудына және сол Күнге дайындалуға итермелейді емес не?!

Міне, мысалы сендер түрлі фәқиһтердің пікірлерін, олардың «истихсаналары» мен жіктеулерін оқып-үйренудің тұңқылығына баттыңдар. Шыныменде, сендер Аллаһтың бекіткен заңы бәрі-бір де біздің заңымыз болып қала беретінін білмейсіңдер ме?! Өздеріңе қараңдарши: Аллаһ елшісінің (Аллаһтың оған салауаты мен сәлемі болсын) сенімді хадистерінің бірін кездестірген кезде, көбінесе пәленше ғалымның мазхабына сай амал етуіміз қажет деп ақталып, хадиске сәйкес амал етуден бас тартасыңдар гой?! Одан кейін неше түрлі сұлтаулар айта бастайсыңдар: «хадисті тек толыққанды ғалым-мұджтәидтер гана түсінуге құқығы бар, ал біздің ісіміз – тек оларға үн-түнсіз еру. Имамымыз бізден ғөрі бұл хадисті жақсырақ түсінген.

Ол хадисті қалдыруды, демек ол хадистің бір ақауы бар болғаны немесе имамымыз ол хадис қайтарылған деп есептеген, я болмаса одан да сенімдірек хадисті кездестіргендіктен ол хадисті теріске шыгарған».

Бауырларым, мына бір нәрсені жақсылап біліп алыңдар – жогарыдағыдаи сөздер мен істер дінге ешқандай қатысы жоқ. Егер сен өзіңің пайгамбарыңа (Аллаһтың оған салауаты мен сәлемі болсын) иман келтірсөң, онда оның сөзі басқа біреудің сөзіне қайшы келе ме, алде сай келе ме – оған қарамастан, пайгамбардың ізінен ер! Мұсылман адамның міндемі – Құран мен Сұннетке сәйкес амал ету. Егер сен Құран, Сұннетті түсінуге мүмкіндігі болса, онда деруе білімді тікелей солардан ал!⁶⁴ Ал сәл қынышылықтар пайда болса, онда түрлі

⁶⁴ Эрине, бұл діндегі жалпыға ортақ – джиннід мәселесі, мұсылман басшыға қарсы шығу, қылмысы үшін жаза қолдану, өз-өзін мұсылман санайтын жеке арнайы тұлғаларды күпірлікте айыптау секілді мұсылман үмметіндегі мәселелерге қатысты емес. Бір сөзben айтқанда, шаригат арнайы құқыққа тағайындаған адамдар ғана айналысатын мәселелерде мұсылман адам дербес шешім шығармауы тиіс.

Ал Аллаһ Тағаланың дініне келер болсақ, ол өз негізінде анық және түсінікті (мухкәм), бірақ адамдар оны біліп, түсінуде бір-бірінен ерекшеленеді. Адамдардың арасында бүкіл дінді толықтай анық (мухкәм) түсінетіндері бар, ал кейбір адамдар үшін діннің жартысы түсінікті да, келесі жартысы түсініксіз, ал басқалары үшін тіпті толықтай түсініксіз (муташабих) болуы мүмкін.

Аллаһ Тағала адамдарда білім болмаған кезде және оны түсінуде анық емес (муташабих) болған кезде білім иелерінен сұрауды бұйырды. Аллаһ Тағала былай дейді: «Егер өздерің білмессөндер, онда білім иелерінен сұрандар!» (ән-Нәхл сүресі, 43 аят). Шейх Салих Али Шейх айтады: “Құран мен Сұннетте анық (мухкәм) және анық емес (муташабих) нәрселер бар екені жүрттың барлығына мәлім. Сондай-ақ, мұндай нәрсе сахабалар мен ғалымдардың сөздері мен істерінде де кездеседі. Негізгі білімге ие адамдар анық емес (муташабих) нәрседен анықты (мухкәм) айыру білумен және анық емес нәрсені аныққа қайтарумен ерекшеленген. Егер де білім иелерінің осындай айрықша қасиеті болмағанда, онда әрбір адам білімді болып кетер еді. Алайда, Аллах Тағала ғалымдар мен шынарай білім иелері анық көрінү үшін адамдарды мухкәм және муташабих нәрселер арқылы сыйнайды”. Қараныз: “әл-Мәр’а әд-да’ия”. Дәл осындай сөздерді шейхул-Ислам Ибн Тәймия да «Мәджму’ул-фетауә» 13/272-280 кітабында айтқан болатын.

галымдардың пікіріне жүгін – қайсысы ақиқатқа және Сұннетке жақынырақ, әрі анығырақ.

Ал турлі қосымша гылымдар қаншалықты бірінші кезекті гылымга – Құран мен Сұннет білімін тануга көмектессе, соншалықты олармен (қосымша гылымдармен) айналысыңдар! Сонымен қатар, оларды ешқашан құралдан мақсатқа айналдырманыңдар және оларға арнайы, жеке бір гылым ретінде қарамаңдар!»

«Әт-Тафхимәт» 2/161 кітабының авторы әрі қарай былай жалғастырады:

«Егер кімде-кім бір имамның ізінен еріп жүрсе, әрі оған белгілі бір мәселеге байланысты Аллаһ елшісінің (Аллаһтың оған салауаты мен сәлемі болсын) хадисі жетсе және ол хадистің імамының сөзіне қайши келсе, осы кезде ол хадистің тастан, имамның сөзіне жүгінсе, онда ондай адамға ешқандай ақтау жоқ. Шынайы мұсылман адам ешқашан олай істемейді, ал егер солай істеп қойса, онда оны екіжүзді деп күдіктенуге болады.

Пайгамбарымыз (Аллаһтың оған салауаты мен сәлемі болсын) былай дейді: «Сендер өздеріңде дейін өмір сүргендердің салтына еліктеїсіңдер: олардың ізіне түсіп, бір сүйем де, бір қадымдай да кейін қалмайсыңдар! Тіпті егер олар кесірткенің ініне кірсе, сендер де бірге кіріп кететін боласыңдар!» Сонда сахабалар: «Әй Аллаһтың елшісі, бұл айтып тұрғаныңыз яңудейлер мен христиандар ма?» деп сұрады. Ол былай деп жауап қайтарды: «Енді ше, олардан басқа кім болатын еді?» әл-Бухари 6/495 мен Мұслим 3/219.

Пайгамбарымыз Мұхаммед (Аллаһтың оған салауаты мен сәлемі болсын) рас айтты. Біз талай әлсіз мұсылмандардың тақуа әулиелерді Аллаһпен қатар раббы ретінде алып, олардың қабірлерін құлышылық қылатын орындарға айналдырганын көріп жүрміз, дәл солай яңудейлер мен христиандар да жасайды. Онымен бірге, біз талай рет Аллаһтың Кітабындағы аяттардың магынасын бұрмалагандарды көріп жүрміз. Аяттың магынасын бұрмалау құбылысы бүкіл үмметке тараалды. Мысалы, сопылық ілімінде таухид мәселесінде немесе басқа көптеген мәселелерде Құран мен Сұннетке түбекейлі қарама-қарсы жағдайлар бар. Ал фәқиҳтер болса шығу тарихы белгісіз қаншама мәселелерді енгізіп жіберді десеңші, мысалы «ондықтың оннан бір бөлігі», «құдық мәселесі» және сол сияқтылар... Карапайым адамдар болса, пұттарға табына бастады, әулиелердің қабірін мешітке айналдырып, тіпті арнайы сапармен баратын “қажылық” іспеттес орынға айналдырды. Аллаһ Тагала мұндай адасуышылықтардан сақтасын».

Ұлы ғалым Ибн әл-Қайим (Аллаһ оны Өз мейіріміне алсын) «И'ләм әл-Мууәқи'ин» 4/261 кітабында былай дейді: «Қарапайым адамға белгілі бір мазхабты ұстану міндетті ме, жоқ па? Бұл мәселеге байланысты еki пікір айтылды, біріншісі – мазхаб ұстану міндетті емес. Міне, жалғыз осы пікір гана дұрыс. Аллаһ пен Оның елшісі (Аллаһтың оған салауаты мен сәлемі болсын) бекіткен нәрсе гана міндетті болып табылады. Аллаһ Тагала да, Оның елшісі де (Аллаһтың оған салауаты мен сәлемі болсын) ешбір адамға біздің үмметтің белгілі бір адамының мазхабына еріп, тек одан гана бүкіл дінді қабылдауга міндеттеген жоқ қой.

Карапайым адамга мазхабқа еруге рұқсат етілмейді, тіпті егер сол мазхабты үстанамын деп мәлімдесе де. Карапайым адам үшін «мазхабқа еру» деген түсінікті қолдану мүмкін емес нарсе. Әйткені, мұндай сөзді тек қажетті білім деңгейіне ие болған, әрі ой жүгіртпін, дәлелдей алатын және дәлелдерді салыстыра отырып, мазхабтар арасында түсінігі бар адам гана қаратылып айтывады. Немесе ондай адам белгілі бір мазхабтың кітаптарын оқып, өз имамының фәтүәлары мен сөздерін оқып-үйренген болуы тиіс.

Алайда, егер адам осы атапандардың ешқайсысын түсінбесе, оның үстіне өзін «шафигимін», «ханбалимін» немесе басқа бір мазхабты үстанушымын деп мәлімдесе, онда мұндай бос сөздерді айта салып, бірден өзі айтқанында бола қалмайды. Бұл сөздері: «мен фәқиһпін» немесе «мен ғалыммын», я болмаса «мен жазушымын» деген сөз сияқты. Әйткені, ондай дәрежеге жету үшін тек сол сөздерді айту жеткіліксіз гой.

Егер кімде-кім өзін «шафигимін», «мәликимін», «ханағимін» және т.б. дейтін болса, әрі белгілі бір имамның ізіне еретінін, соның жолымен жүретінін мәлімдесе, онда ол ғылымда да, білімде де, дәлел келтіру тәсілінде де өз имамының жолымен жүргүі тиіс. Міне, осындағы кезде гана бұлай аитуына құқығы бар. Ал егер ол өз имамы туралы білмесе және оның өмірлік жолынан, оның қагидалары мен тәсілдеріндегі түсініктен алыс болса, онда қалайша ол бос сөздер арқылы өзін имамының іліміне байланыстыра алады? Міне сондықтан, Исламдагы қарапайым, сауатсыз адамды қарастырап болсақ, ол адам үшін «мазхабқа еру» сөзі тіптен қолдану келмейтін, әрі ақылга сыймайтын үгым. Ал егер тіпті ондай жағдай болуы мүмкін десек те, бәрі-бір ешкімді белгілі бір адамның барлық сөздерін алып, басқа имамының сөзін тастауга міндеттеуге болмайды.

Мұның барлығы – жиеркенішті бидгат! Мұндай құбылыс – барлық имамдарға беймәлім құбылыс, әрі бұл біздің үмметтеге кейіннен пайда болды. Сонымен қатар, олардың дәрежесі жогары, бізден ғөрі әлдеқайдаabyroilys, әрі олар бізден ғөрі Аллаh пен Оның елшісі (Аллаhtың оған салауаты мен сәлемі болсын) туралы жақсырақ біледі, осыған қарамастан олар ешқашан тақлидке шақырган емес және мұсылмандарды мазхабқа еруге міндеттемеген. Ең жаманы – бір адамның мазхабына еру бүйірылған деп есептейтін адамның пайымдауы. Одан да бетер – тек төрт мазхабтың біреуін гана үстанып, оған бүкіл нәрседе еру керек дейтіндердің пікірі.

Біздің жағдайымызға қараши! Сахабалардың, табигиндердің, табә-табигиндердің және басқа да Ислам имамдарының ілімі құрыды. Бар болғаны төрт-ақ мазхаб қалды! Имамдардың бірі осындаиды айтып немесе осыған шақырган ба еді? Сен мынаны жақсылап түсініп ал – сахабалар, табигиндер мен табә-табигиндерге міндеттелген парыздар мен заңдар Қиямет Күнге дейінгі өмір сүретін соңғы гасырлардагы адамдарға да міндеттеледі: Аллаh Тагала ең алғашқы мұсылмандарға бүйірган нәрсесін, олардан кейін өмір сүретін мұсылмандарға да бүйірады! Діннің заңдары өзгермейді, парыз парыз болып қала береді, тек кішкентай бөлшектері гана өзгеруі мүмкін: мүмкіндік, уақыт, мекен, нақты жағдайға және т.б. байланысты сыртқы факторлардың түрі немесе саны өзгеруі мүмкін. Сондай-ақ бұл факторлардың барлығы Аллаh және Оның елшісі (Аллаhtың оған салауаты мен сәлемі болсын) бүйірган нәрселерге сәйкес келуі тиіс.

Келесі дәлел. Бір мазхабқа еру міндетті деген тұжырым дұрыс деп елестетіңіші. Оnda біз келесідей келеңсіздікке жолыққан болар едік. Біріншіден, ондай жағдай бола қалса, онда барлық адамдарга «бөтен» мазхабтың галымдарынан Исламды оқып-үйренуге, олардан фәтуә алу мен діннің жағдайларын түсіндіруді сұрауга тыйым салынған болар еді. Екіншіден, ондай жағдай бола қалса, онда кез-келген «жат» мазхабтың үлкен галымына жүгінуіңе тыйым салынар еді, тіпті сол кезде сенің мазхабыңда ол галымның деңгейіне жететін адам болмаса да. Үшіншіден, ондай жағдай бола қалса, онда әрбір адам өзінің мазхабына қайши келетін бүкіл хадистер мен сахабалардың сөздерінен бас тартуына тұра келер еді. Яки пайғамбар (Аллаһтың оған салауаты мен сәлемі болсын) мен сахабалардың сөздерінің алдына өз мазхабының жетекшісінің сөзін қою керек болып қалады. Міне, бұл тұжырымның салдары қаншалықты негізсіз екенін осыдан-ақ түсіне беруге болады. «Мазхабқа еру міндетті» деген тұжырымның қате, жаңсақ екеніндігіне жалған ереженің нәтижесі көрсетіп тұр жоқ па?!

Осы айтылғандардың негізінде біз сенімді турде, қарапайым адам өз дінін оқып-үйренуге, төрт мазхабтың кез-келген өкілінен, әрі басқа да имамдардың ізбасарларынан фәтуә сұрап жүгінуге толық құқығы бар деп айта аламыз. Сұраушы да, сұралып жатқан муфтий де төрт мазхабтың біреуін ұстануына еш қажеттілік жоқ. Дәл сол сияқты, галым-муджәхид те тек өзінің өмір сүретін аймагында таралған хадистерді ғана сүйеніп қана қоймай, сонымен қатар сахих деп танылған барлық хадистерді қабылдауы керек, ол хадис Хиджаздан болсын, Ирактан болсын, Сириядан болсын, Мысырдан болсын немесе Йеменнен болсын – бәрі-бір»⁶⁵.

Мазхабтардың таралуының бірнеше себептері

Төменде бүкіл әлемде мазхабтардың таралуына бірнеше себептерін көрсеткім келіп тұр. Аллаһ Тағала менің жинаған мәліметтерімді ақиқатқа ұмтылған адамдарға қажетті қорытынды шығаруына көмекші болуын нәсіп етсін! Бірнеше тарихи фактілерді келтірейін.

Мағрибтік Ахмад әл-Мукри (х.ж. 1041 ж. қайтыс болды) өзінің «Нәфх әт-тыйіб» 3/158 атты кітабында Мағриб тұрғындары имам Мәликтің мазхабын қалай қабылдағаны туралы айтады: «Сирия тұрғындары секілді ежелден бері Мағриб⁶⁶ пен Андалузияның байыргы тұрғындары имам әл-Әуза'идің мазхабымен өмір сүрді. Әл-Хакам ибн Хишам әд-Дахилә - Омейядтар әзілетінен шыққан Андалузияның үшінші патшасының кезінде фәтуә имам Мәлік ибн Әнәс пен Медина қаласының тұрғындарына көшті. Бұл оқига патшаның өзінің саяси астарлы шешімімен болды. Бұл таңдаудың себебі неде деген сұрақта тарихшылардың пікірі сан түрлі. Көшілік тарихшылардың пікірі бойынша, Мәлік Медине қаласында өмір сүрді, ал Мединеде қажылар қайтып бара жатқанда үнемі согатын болған. Міне, осындаи кездерде Мәлікті кездестіру оңай, әрі қажетті сұрагынды

⁶⁵ Шейх Ибн әл-Қайим, Аллаһ оны Өз мейіріміне алсын, мазхаб мәселесінің дұрыс түсінігін ашып беретін ұлы сөздер айтты

⁶⁶ Мағриб – батыс елдері. Тарих бойынша, Мағриб аймағына Африканың бүкіл солтүстік батыс аумағы (қазіргі Марокко және көрші елдер), Европаның оңтүстік батыс жерлері (Андалузия – қазіргі Испания, кезінде ол территорияда Ислам кең тарап, Халифаттың аясына кірген) кіреді.

қоюға қолайлы болған. Осындағы жағдайлды андалузиялық галымдар оңтайлы қолданды. Ал кейін Андалузияға қайтқан кезінде, олар жұрттарға имам Мәликтің ерекшеліктері мен білімінің қеңдігін сүйсіне мақтайды. Міне, осылайша олар Мәликті көтермелеп, кейін оның мазхабын қабылдады.

Басқа бір пікір бойынша, имам Мәлик, Аллаһ оны Өз мейіріміне алсын, бірнеше андалузиялықтардан олардың патшалары туралы және оның қасиеті туралы сұрады. Әлгі андалузиялықтар патшаның тарихын айтты берген соң, Мәликтеке ол ұнап қалды, себебі сол кездері аббасидтік әулеттің патшаларының қасиеті мен амалдары қанагаттанарлықтай емес еді⁶⁷. Әлгі әңгімелеп берген кісіге имам Мәлик: «Біз Аллаһ Тагаладан біздің қасиетті мекенімізді (Мединаны) сіздердің патшаларының ызызғынан безендіруін сұраймыз» деді. Бұл сөздер Андалузияның патшасына жеткізілді. Мұны естіп, Мәликтің қадір-қасиетін түсінетін патша барлық адамдарға оның мазхабына өтіп, имам әл-Әуза'идің мазхабынан бас тартуды бұйырды!

Міне, осылайша Ислам әлемінің батыс өңірінде малики мазхабы таралды. Бірақ бір кедергі бар еді. Әдемтегідей үлкен галымдардың өзінен кейін бірнеше жетекші шәкірттері қалады (онымен қоса, олардың сөздері мен фатуэлары сол галымның мазхабынан деп есептелінеді). Ал кейде олардың арасында келіспеушілік пайда болып, бір-біріне қарама-қайши фатуэлар береді. Мұндай жағдай имам Мәликпен де болған, оның шәкірттерінің арасында бір мәселеге байланысты бірнеше пікір айттылды. Магриб патшалары тек Ибн ал-Қасим таңдан бекіткен нәрсесінің негізінде гана іс пен билік жүргізетіні туралы бірауызды келісти! Міне, осылайша мазхабтар патшалар мен олардың саясатының қолындағы ойынишыққа айналды».

Ал мен (әл-Мә'суми) болсам былай деймін: егер сен әртүрлі мазхабтар мен тариқаттардың пайда болғандығы туралы жан-жақты танысқың келсе, Ибн Халдуннің «Муқаддимә әт-Тарих» кітабын оқуға кеңес беремін. Ол осы тақырыпты өте тамаша түсіндірген, Аллаһ оған сансыз сауаптардан жазсын. Мысалы, Ибн Халдун мазхабтардың пайда болуы мен оның таралуы тікелей кейбір саяси айлакер қызметкерлерге байланысты екенін еткей-тегжейлі сипаттайты, ал кейде – билікке өзінің ерекше жоспарлары мен мақсаттары бар жат елдік адамның келуімен байланысты. Соңдықтан, бұған ерекше назар аударыныздар!

Ұлы ғалым Ибн әл-Қайим «Иғаса әл-ләхфән мин мәсаид әш-шәйтан» 1/125 кітабында былай деп жазды: «Шайтанның азғыруларының бірі мынадай: ол адамдарға біркелкі кейіпті ұстануды, бірдей киім киюді, арнағы бір келбет пен жүріс-тұрыс мәнерінде болуды, тек бір гана шейхты тыңдауды, тек бір тариқатқа кіріп, тек белгілі бір мазхабты ұстануды бұйырады. Шайтан оларды дегеніне сонашықты қондіреді, тіпті олар бұны міндетті (фард) деп есептей бастайды. Адамдар қабылданған ережелерден бір

⁶⁷ Бұл жерде анықтап түсіндіру қажет: Андалузияның патшалары омейяд әулетінен болған. Бұл ізгі халифтердің заманы біткен соң (хиджраның 40 жылы) ислам әлеміндегі ең алғашкы халифтер шығатын әулет болып есептеледі. Алайда II ғасырда ислам мемлекетінің, оның ішінде Медина қаласының да, билігі басқа әулеттің – аббасидердің қолына өтті. Бұл кезең үлкен бұліктер мен екі әулеттің арасында күреспен есте қалған. Тек батыс өңірде – Мағриб пен Андалузия жерлері омейядтер әулетінің билігінде қалған болатын. Имам Мәлик Мединада өмір сүрді, ал ол аймақты аббасидердің қол астында болған, міне, осы оқиғадан көріп отырғанымыздай, имам Мәлик басқа әулеттің патшалары жөнінде мақтаулы сез айтты.

қадым да аттап шықпайды, әрі олармен бірге болмагандарды адасқандар деп есептей бастайды».

Белгілі бір мазхабқа соқыр еретін муқаллидтердің көбісі дәл осылай істейді, сондай-ақ түрлі сопылық тариқаттар, мысалы, «нақшбандия», «қадирия», «сахрууардия», «шазилия», «тиджәния» және басқа көптеген тариқаттар.

Сондықтан, осы мазхабтар мен тариқаттардың өзегінде жатқан фанатизм мен соқыр тақлидтен сақтан! Бұл адамдар шарифат пен ақиқатқа емес, керісінше өз салттарына ергенді артығырақ көреді. Осылайша, олар фиқһ пен ақиқат ғалымдардың жағында емес, керісінше бидғатқа толы салттарды орындаитын адамдардың қатарынан болып қалды. Аллаһ елшісінің (Аллаһтың оған салауаты мен сәлемі болсын) жолы мен оның өмір баянын білетін, оқып-үйреніп жүрген адам болса, оның жолы мына бидғатышылардың жолына қаншалықты алыс, әрі қарама-қарсы екендігін түсінеді. Ал оның ізгі жолы тек Аллаһ Тағала бұйырған нәрсені ұстануды талап етеді. Сондықтан, ізгі жол мен жаңағыдан адамдардың жолының арасындағы айырмашылық – жер мен көктей алшақтық!

Мен (әл-Мә'суми) айтамын: егер сен Ислам бұзатын, әрі мұсылмандардың бірлігіне сызат түсіретін осы мазхабтар мен ағымдардың пайда болу тарихын жан-жақты қарастырғың келсе, тағы да Ибн әл-Қайимнің «Иғаса әл-ләхфөн мин мәсаид әш-шәйтан» кітабын, әсіресе – соңғы бөлімінің 2 томның 266 бетін оқуға кеңес беремін. Оның ішінде автор түрлі оқиғалар мен Ибн Сина, Нәсір әт-Туси сияқты адамдардың тіміскілік әрекеттерін, убайдилер мен басқалардың шиеленісін келтіреді. Осылайша, Исламның жаулары мұсылмандарды мазхабтар мен тариқаттарға бөлшектеу арқылы дініміздің өзгеріске ұшырауына бар күш-жігерін салған. Сондықтан, осы туралы шамалы ойлан!

Имам Шихабуддин Абдурахман Эбу Шама (х.ж. 665 ж. қайтыс болды) өзінің «әл-Муәммәл ли-ррадд илә әл-амр әл-аууәлә» 1/10 атты кітабында былай дейді: «Адамдар өздерін бірте-бірте шектей бастады: Құран зерттейтін гылымдарды үйренудің орнына, адамдар бірнеше сүрені жаттап, Құранды бірнеше оқу тәсілін (қираат) жеткізумен қанагаттана бастады, әрі Құранның тәспірі мен одан үкімдер мен заңдар алууды қалдыруды. Ал хадистаны гылымында адамдар тек кейбір кітаптарды тыңдаумен шектеліп, өзінен да наданырақ шейхтерден ала бастады. Ауызша қоқыс пен ой-пікір қалдықтарын жинаумен разы болып жүргендер де бар. Ал басқалары өздерін біреудің мазхабына қамқорлық қылыш, оны келесі ұрпаққа жеткізе отырып, ондагы әрбір пікірді сақтауга тырысуга арнады. Кейбір білім иелерінен «мазхаб» сөзінің мағынасын сұраганда, олар былай деп жауап беретін: «Бұл – дінді бүрмалау!» Аллаһ Тағала былай дейді: «Әрі серік қосушылардан болмаңдар! Сондай олар діндерін бөлшектеп, топтарға бөлініп, әрбірі өз алдындағыларға мәз болғандар». Сонымен бірге, біз сипаттаған адамдардың барлығы өздерін ең білімді, әрі сауатты галым санайды, ал шын мәнінде, олар Аллаһ пен шынаїы галымдардың алдында – надандардан өткен надандар».

Сол кітапта 1/15 имам Эбу Шама сөзін жалғастырып былай дейді: «Тек төрт мазхаб қана танымал болып қалды, ал қалғандары – ескеруесіз қалып, артынан ұмытылыш

та кетті. Мүмкін ол имамдардың ізбасарлары ғылымда әлсіз болған шыгар, тек аз гана бөлігінен басқа. Мысалы, олар тақлид жасай бастады, бірақ оларга дейін бұл тыйым салынған болып есептеліп еді. Онымен қоса, өздерінің имамдарының сөздері Құран мен Сұннет тәрізді болып кеткен, ол туралы Аллаһ Тағала былай дейді: «Олар ғалымдар мен машайықтарын Аллаһтан өзге Раббы ретінде алды» (әт-Тәубә сүресі, 31 аят).

Мен осы сөздерді жинап құрастыրған, осы кітаптың авторы, 'Абдул-Кәrima мен 'Абдуррахманның әкесі - Мухаммад-Султан әл-Мә'суми айтамын: міне, осы Қыыр Шығыстан - Жапониядан келіп жеткен мазхабқа еру мәселесіне байланысты жинауға ниет еткендерімнің соңы. Жауаптың ауқымы үлкейіп кету себебінен осы тақырыпта келтірген нәрселеріммен ғана шектелемін, себебі «тамшы теңізді нұсқайды» емес пе?!

Бүкіл мадаққа лайық Ұлы Аллаһ Тағаладан бүкіл әлемдегі Оның құлдары осы еңбектен пайда алып, сондай-ақ осы жұмысты тек Оның ғана Жүзіне шынайы ықыласпен жасауымды, әрі осы себепті Жаннаттағы тәттілерге қол жеткізуге себепші етуін сұраймын.

Бұл кітап Аллаhtың қорғауындағы ел Мекке қаласында, әл-Харам мешітіне жақын әл-Бухария көшесіндегі менің үйімде хиджра жыл санауы бойынша 1358 жылы 15 мухаррамда жазылды (1939 жылдың 6 наурызына сәйкес келеді).

**«Қастерлі Раббың – олардың сипаттағандарынан Пәк! Елшілерге сәлем!
Барлық мақтау бүкіл әлемнің Раббысы Аллаһқа лайық!»** (әс-Саффат сүресі, 180-
182 аяттар).